

TED PUSULA

Sosyal Bilimler Dergisi

Eylül 2026 • Sayı 12

YAŞAMI

BİLİNÇLE

KEŞFET

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

Editörden

Sevgili Kolejliler,

Geçmiş, toplumların yalnızca yaşadıklarını değil; değişimlerini, mücadelelerini, umutlarını ve dönüm noktalarını da içinde barındıran güçlü bir kaynaktır. İçinde bulunduğumuz dünyayı doğru anlayabilmek, olaylara farklı açılardan bakabilmek ve bilinçli değerlendirmeler yapabilmek için geçmişin izlerini dikkatle incelemek büyük önem taşır. TED Ankara Koleji olarak bizler, Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği çağdaş ve aydınlık yolda; sorgulayan, düşünen ve öğrendiklerinden sonuç çıkarabilen bireyler olmanın değerine inanıyoruz. Bu anlayışla, bu yılki Sosyal Bilimler Günü'nde ele aldığımız tema "1980'ler" oldu.

1980'ler; siyasi gelişmelerin, toplumsal dönüşümlerin, sanat, edebiyat, müzik, sinema ve popüler kültürdeki değişimlerin bir arada yaşandığı, izleri günümüze kadar uzanan önemli bir dönemdir. Sosyal Bilimler Günü kapsamında hazırlanan çalışmalarla, bu yılları sadece olaylar üzerinden değil; dönemin ruhunu yansıtan farklı alanlar ve bakış açılarıyla ele almaya çalıştık. Her çalışmada, 1980'lerin geçmişte kalmış bir zaman dilimi olmadığını; bugünü anlamlandırma-mıza katkı sağlayan önemli ipuçları

taşıdığını bir kez daha gördük. Yanı sıra Tarih alanındaki çalışmalarda, Eski Çağ uygarlıklarından yakın döneme kadar uzanan geniş bir zaman dilimi incelenmiş; Coğrafya ve psikoloji alanındaki yazılar ise birey, toplum ve çevre ilişkisini disiplinler arası bir bakış açısı ile sunmuştur.

Merak edenlerin, araştıranların ve dünyaya daha geniş bir pencereden bakmak isteyenlerin ortak buluşma noktası olan TED Pusula, bu sayısında da okurlarını düşündürmeyi, sorgulatmayı ve farklı perspektiflerle buluşturmayı amaçlıyor. Yayınlarımızda bilgi aktarmanın yanı sıra okurlarımızın olaylar arasında bağlantı kurmasını, dönemleri kendi koşulları içinde değerlendirmesini ve sosyal bilimlerin sunduğu geniş bakış açısından yararlanmasını önemsiyoruz.

Cumhuriyet değerlerini benimseyen, eleştirel düşünebilen ve geçmişten aldığı birikimle geleceğe yön verebilen gençler olarak bu sayıyı hazırlamak bizim için büyük bir gururdur. Dergimizin ortaya çıkmasında emeği geçen tüm arkadaşlarımıza ve öğretmenlerimize teşekkür eder, sonraki sayımızda yeniden buluşuncaya dek sağlık ve mutluluk dileriz.

TED PUSULA Yayın Ekibi

Deniz USTAÖMER

Özde İPEK

TARİH

Kültürel Miras: Bavyera Kralı II. Ludwig'in Şatoları	8
Pers İmparatorluğu'nda İktidar, Yönetim ve Toplum	10
El-Cezeri	12
Osmanlı'da Şehzade Eğitimi	14
Reconquista'nın Batı Avrupa Tarihindeki Etkisi	16
Karansebes Muharebesi Kendi Kendini Bozguna Uğratan Ordu	18
Gettysburg'da Bir Konuşma: Savaşın Ortasında Doğan Yeni Bir Anlam	20
Türkiye'de Kadın Hakları	22
Cumhuriyet Dönemi Çevre Politikaları: Ankara	24
Tarih Zümresi Etkinlikleri	26

COĞRAFYA

Manş Tüneli'nin Ekonomik Hüsrarı: Şirketleri İflasa Sürükleyen Süreç	27
Rize'nin Yeşil Mirası: Çay Tarımının Tarihsel Gelişimi	30
Arktik Bölgesinin Siyasi Statüsü	33
Dünyanın Nefes Borusu Tıkanınca	35
Dünyanın Kültürel Mozaïği	38
İklimin Görünmeyen Etkisi: İnsan ve Hayvan Psikolojisi	42
Hayalden Gerçeğe: Ordu-Giresun Havalimanı	44
Yükseklerde Yaşam: İrtifanın İnsan Psikolojisi ve Kültüre Etkisi	46
Türkiye'nin Geleceğini Şekillendiren Nüfus	49

İçindekiler

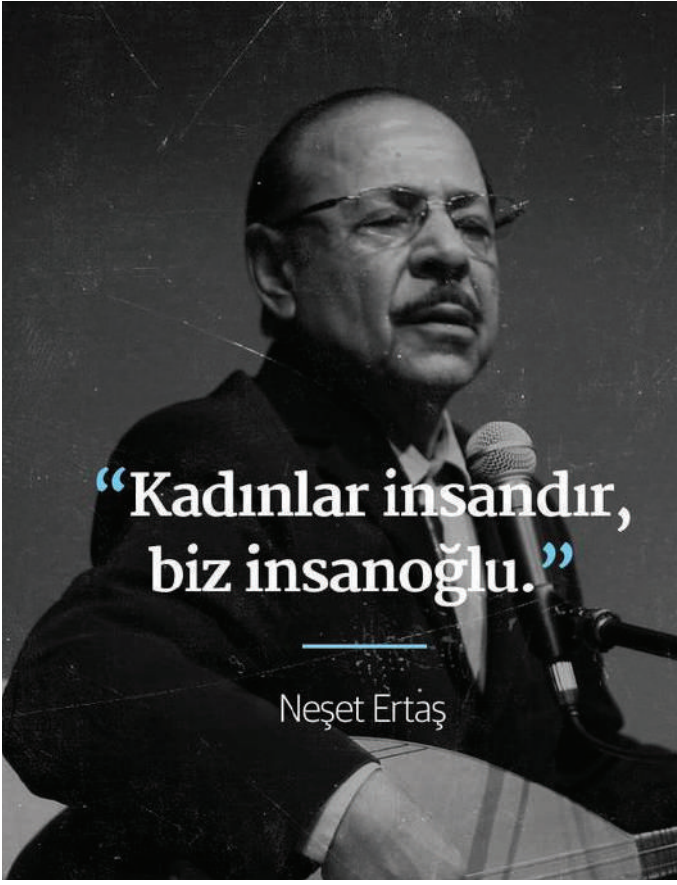
TED
Pusulula

TED Ankara Koleji Vakfı Özel Lisesi
Coğrafya-Felsefe Grubu-Tarih Zümreleri
Ortak Yayınıdır.

TED Ankara Koleji Vakfı Okulları
Taşpınar Mah. 2800.Cadde No:5
06830, Gölbaşı / Ankara
Telefon: (312) 586 90 00

Faks: (312) 586 90 37
www.tedankara.k12.tr
info@tedankara.k12.tr

Tasarım: Can Yeşil

PSİKOLOJİ-SOSYOLOJİ

Algoritmik Tarafsızlık: Yapay Zekâ ve Toplumsal	
Cinsiyetçi Kalıplar	51
Diziler, Terapistler ve Değişen Ruh Sağlığı Algımız.....	54
Bir Kültür Okuması Olarak Neşet Ertaş	56
Modern Yaşam ile Klasik Koşullanma İlişkisi	59
Ters Yüz Filmi Ve Duygu Regülasyonu	61
Felsefe Zümresi Etkinlikleri	63

ORTAK ETKİNLİKLER

Ortak Etkinlikler	66
-------------------------	----

DERGİ İLETİŞİM

Özge AZAPÇI
oazapci@tedankara.k12.tr

Emel KAYMAK ONUR
eonur@tedankara.k12.tr

Süleyman DEMİRDAL
sdemirdal@tedankara.k12.tr

Osman ILGIN
oilgin@tedankara.k12.tr

Sosyal Bilimler Günü 1980'ler

Özde İPEK 11- H
Deniz USTAÖMER 11- S

1980'ler, dünya tarihinde önemli kırılmalara sahne olan ve günümüzü şekillendiren gelişmelerin hız kazandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Soğuk Savaş'ın son yıllarını kapsayan bu süreçte uluslararası ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamış, ekonomik politikalar birçok ülkede değişime uğramış ve teknolojik ilerlemeler günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Kişisel bilgisayarların yaygınlaşması, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve küresel ölçekte artan

ekonomik etkileşim, dünyanın farklı bölgeleri arasındaki bağları güçlendirmiştir. 1980'ler yalnızca siyasi ve ekonomik gelişmelerle değil, kültürel dönüşümleriyle de dikkat çekmektedir. Müzik, sinema, televizyon ve spor alanlarında ortaya çıkan yeni eğilimler milyonlarca insanın yaşam tarzını etkile-

miş, popüler kültür küresel ölçekte daha görünür hâle gelmiştir. Toplamların teknolojiyle ilişkisi değişirken şehir yaşamı, tüketim alışkanlıkları ve eğlence anlayışı da farklı bir boyut kazanmıştır. Dünyanın birçok ülkesinde yaşanan bu değişimler, Türkiye'yi de doğrudan etkilemiş; ülkemiz siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda

önemli dönüşümlerin yaşandığı bir süreçten geçmiştir. Okulumuzda bu yıl 13'üncüsü düzenlenen Sosyal Bilimler Günü'nde "1980'lerde Dünya ve Türkiye" teması ele alınmıştır. Bu kapsamda öğrencilerimiz ve öğretmenlerimiz tarafından dönemin siyasi olaylarını, toplumsal yapısını, kültürel atmosferini ve teknolojik gelişmelerini yansıtan çalışmalar hazırlanmıştır. Stantlar, posterler ve etkinlikler aracılığıyla 1980'lerin farklı yönlerini inceleyen bu çalışmalar, söz konusu dönemin dünya ve Türkiye tarihi açısından taşıdığı önemi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yazıda da Sosyal Bilimler Günü kapsamında hazırlanan çalışmalara yer verilerek 1980'lerin bıraktığı izler değerlendirilmiştir. 12 Eylül 1980 Darbesi konusunu ele alan arkadaşlarımız, yakın tarihte Türkiye'de derin izler bırakan bu askeri müdahalenin siyasi, toplumsal ve hukuki gerekçelerini neden-sonuç ilişkilerinden yola çıkarak açıklamışlardır. Çalışma kapsamında, darbe öncesindeki siyasi kutuplaşmalar, ekonomik istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunları araştırılmış; müdahalenin ardından parlamento ve siyasi partilerin kapatılmasıyla değişen yönetim yapısı incelenmiştir. Öğrencilerimiz, dönemin zorlu şartlarını ve toplumsal hafızada bıraktığı etkileri bir tarih bilinciyle ele almışlardır. Sunumlarını gazete kupürleri ve arşiv belgeleri ile destekleyen arkadaşlarımız, askeri müdahalenin Türkiye'nin siyasi yapısını nasıl yeniden şekillendirdiğini aktarmışlardır.

1982 Anayasası üzerine de bir araştırma yapan öğrencilerimiz, 12 Eylül darbe yönetiminin ardından hazırlanan ve Türkiye'nin hukuki yapısını uzun yıllar etkileyen bu yeni anayasal düzeni incelemişlerdir. Çalışmada, askeri rejimin gözetiminde hazırlanan bu metnin devlet otoritesini güçlendiren yapısını anlatan arkadaşlarımız, anayasanın kabul edildiği 1982 referandumu sürecini ve toplumsal oylama dinamiklerini de aktararak, hazırladıkları karşılaştırmalı tablolarla bu metnin eski anayasalardan farklarını ortaya koymuşlardır. Hukukun üstünlüğü ve anayasal süreçlerin önemine dikkat çeken arkadaşlarımıza bu öğretici sunum için teşekkür ederiz.

Sunulan çalışmalardan biri de bu dönemde televizyon dizileri, reklamlar ve dergilerin kadını çoğunlukla fedakâr anne, iyi eş ve becerikli ev hanımı kimliğiyle öne çıkarması ile ilgilidir. Bununla birlikte eğitim olanaklarının artması, şehirleşme ve kadınların iş gücüne daha fazla katılması, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanmasına da zemin hazırlamıştır.

1980'lerin sonlarına doğru kadın hakları konusunda yürütülen çalışmalar ve sivil toplum faaliyetleri, kadının yalnızca aile içindeki rolüyle değil, toplumun her alanındaki varlığıyla değerlendirilmesi gerektiğini daha güçlü biçimde gündeme taşımıştır. 80'lerden Günümüze Feminist Hareketlerin Evrilişi temasını inceleyen arkadaşlarımız, kadın hakları mücadelesinin dünyadaki yerini, gelişimini ve dönüm noktalarını analiz etmişlerdir. 1980'li yıllarda yükselişe geçen ikinci dalga feminizmin; kadınların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olması, aile içi şiddete karşı farkındalık ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konuların nasıl günlük hayatta yaygınlaşmaya başladığını açıklamışlardır. Arkadaşlarımız, bu dönemde düzenlenen, dayağa karşı yürüyüş gibi, ilk kadın yürüyüşlerini, 1980'lerden bugüne bu hareketlerin evrilmesini ve feminizm hareketlerine destek veren, yol gösteren kadınları çeşitli fotoğraflar, yazılar ve afişlerle destekleyerek sunmuşlardır.

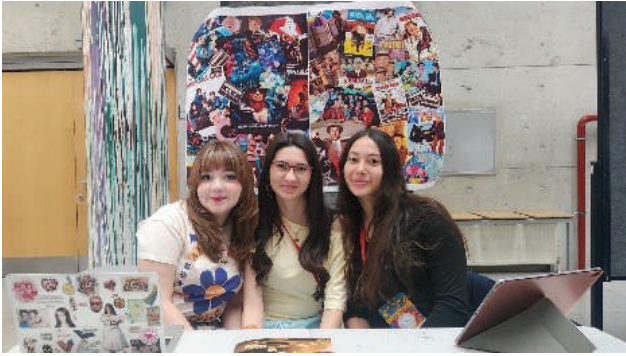
Galler Prensesi Diana'yı tanıtan standta arkadaşlarımız, Prenses Diana'nın sadece İngiliz kraliyet ailesinin bir üyesi olarak kalmayıp, 1980'lerde küresel düzeyde nasıl ikonik bir figüre dönüştüğünü incelemişlerdir. Çalışmada, Diana'nın geleneksel kraliyet kalıplarını yıkan insani yaklaşımı, hayır kurumlarındaki aktif rolü, kara mayınlarına karşı yürüttüğü kampanyalar ve özellikle AIDS hastalarına karşı toplumda var olan önyargıları kırmak için attığı cesur adımlar ele alınmıştır. Dönemin medya kültürünü ve basının Diana üzerindeki yoğun ilgisini de sosyolojik açıdan değerlendiren öğrencilerimiz, hazırladıkları fotoğraf seçkileri ve biyografik anlatımlarla katılımcılara ilham verici bir yaşam öyküsü sunmuşlardır.

1980'li yıllardaki popüler müzikleri konu alan arkadaşlarımız, döneme damgasını vuran rock, glam metal ve synth-pop gibi müzik türlerinin küresel gelişimini ve

bu gelişimin topluma etkilerini incelemişlerdir. Rock ve pop müziğin 80'lere damga vuran, Michael Jackson gibi şarkıcıları ve müzik gruplarını tanıtmışlardır. Kitle iletişim araçlarının kurulmasının müzik endüstrisindeki etkilerini analiz eden arkadaşlarımız, dünyaca ünlü rock ve pop gruplarının albüm kapakları ve posterleri ile sunumlarını gerçekleştirmişlerdir. Hazırladıkları

nostaljik şarkı listeleri ile öğrencilere dinledikleri şarkıların adını sorarak, sunumlarını interaktif bir biçimde sonlandırmışlardır.

1980'ler Filmleri konusunu seçen stant ekibimiz, öğrencilere dönemin öne çıkan filmleri, karakterleri ve sinema kültürü hakkında genel bilgiler sunmuştur. Standda yer alan 1980'lere ait film dergileri ve görseller sayesinde dönemin sinema dünyası yakından tanıtılmış, kült hâline gelmiş yapımlar ve unutulmaz karakterler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca hazırlanan "Hangi 80'ler film karakterisin?" testiyle ziyaretçilerin standda aktif şekilde dâhil olması sağlanmış ve konu daha eğlenceli, ilgi çekici bir biçimde aktarılmıştır.

Star Wars evrenini bir stantta ele alan arkadaşlarımız, sinema tarihinin en büyük fenomenlerinden biri olan bu serinin 1980'lerde vizyona giren devam filmlerini (İmparator ve Jedi'in Dönüşü) ve bunların popüler kültür üzerindeki devasa etkilerini incelemişlerdir. Filmin sunduğu evrensel iyi-kötü mücadelesini, mitolojik arka planı ve sinema teknolojisinde çığır açan

özel efekt tekniklerini analiz etmişlerdir. Ayrıca serinin oyuncak, çizgi roman ve ticari ürünlerle nasıl küresel bir endüstriye dönüştüğünü de açıklayan öğrencilerimiz, stantlarında sergiledikleri figürler ve görsel panolarla sinemaseverlere hem öğretici hem de son derece keyifli bir sunum yapmışlardır.

80'lerin Çizgi Film Rüzgarları standında yer alan arkadaşlarımız, bu dönemde bir neslin hayal gücünü şekillendiren karakter ve çizgi filmlerin dünyasını aktarmışlardır. Dönemin popüler çizgi filmleri ile, dayanışma, dostluk, doğa sevgisi, sağlıklı beslenme, kahramanlık gibi çeşitli temaların Heidi, He-Man ve Temel Reis gibi karakterlerle çocuklara nasıl aktarıldığını açıklamışlardır. 1980'li yıllardaki bu çizgi filmlerin toplumsal etkisini de öğrencilere anlatan ve sonrasında bu konu hakkında sorular soran arkadaşlarımız, sunumlarını afişler ve görsellerle gerçekleştirmişlerdir.

1980'lerin Başlıca Teknolojileri konusunu ele alan arkadaşlarımız, dijital çağın temellerinin atıldığı bu yıllarda yaşanan teknolojik yenilikleri incelemişlerdir. Kişisel bilgisayarlar, taşınabilir müzik çalarlar (Walkman), kasetler, uzay mekikleri ve internet gibi dönemin yenilikçi icatlarını inceleyen bu stand, teknolojilerin insanların günlük yaşam alışkanlıklarını ve bilgiye ulaşma yollarını nasıl kökten değiştirdiğini analiz etmiştir.

Teknolojik gelişim sürecini çeşitli yazılar, gazeteler ve cihaz örnekleri ile destekleyen arkadaşlarımız, günümüzdeki dijital dünyanın hangi aşamalardan geçerek kurulduğunu öğretici bir yaklaşımla açıklamışlardır.

80'ler Stil Atölyesi temasını işleyen arkadaşlarımız, dönemin sıra dışı, iddialı ve renkli moda anlayışını sosyolojik bir perspektifle değerlendirmişlerdir. Vatkalı ceketler, parlak taytlar, neon renkler ve kabarık saç

modelleriyle simgeleşen 1980'ler modasının, dönemin ekonomik rahatlaması, bireyselleşme arzusu ve pop liderlerinin etkisiyle nasıl şekillendiğini açıklamışlardır. Modanın bir kendini ifade etme biçimi olduğunu vurgulayan arkadaşlarımız, stantlarında dönemin ikonik kıyafet tasarımlarını ve stil örneklerini sergile-

yerek katılımcılara görsel bir şölen sunmuşlardır. Modanın toplumsal değişimlerle olan güçlü bağını gösteren ekibimize teşekkür ederiz.

1980'lerde makyaj temasını işleyerek sosyal bilimler gününe renk katan arkadaşlarımız, dönemi yansıtmak adına o yılların estetik ve güzellik algısını incelemişlerdir. 1980'lerin kendine has, belirgin ve eğlenceli makyaj tarzını; neon tonlar, renkli farlar, belirgin allıklar ve koyu renkli rujlar üzerinden dönemin Madonna ve Michael Jackson gibi dünyaca ünlü ikonlarının tarzı ile bağdaştırarak açıklamışlardır. Ayrıca bu dikkat çekici tarzın, dönemin renkli televizyon kültürünün ve müzik kliplerinin yaygınlaşmasıyla nasıl tüm dünyaya

yayıldığını da bizlere aktarmışlardır. Sunumlarını nostaljik afişlerle ve stantta yaptıkları makyaj uygulamalarıyla gerçekleştiren arkadaşlarımızı tebrik ederiz.

Sosyal Bilimler Günü kapsamında öğrencilerimiz, 1980'li yılların Türkiye'sine yön veren önemli gelişmeleri farklı açılardan ele almıştır. Özal Dönemi ve Özelleştirmeler başlığında ekonomik dönüşüm ve serbest piyasa politikalarının toplumsal etkileri incelenirken, Çernobil Faciası konusunda nükleer kazanın Türkiye'ye yansımaları ve kamuoyunda oluşturduğu etkiler değerlendirilmiştir. Türk Sinemasında Darbenin Etkisi başlığında ise 12 Eylül sonrası dönemin sinemaya yansıyan izleri, sanatın toplumsal olaylarla ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Öğrencilerimiz, yaptıkları araştırmalar ve sunumlarla 1980'li yılların siyasi, ekonomik ve kültürel yönlerini çok boyutlu bir bakış açısıyla ortaya koymuştur.

Kültürel Miras: Bavyera Kralı II. Ludwig'in Şatoları

Rüya Atasagun

Sözlükte kültürel miras; bir toplumun geçmişten devraldığı, günümüzde yaşattığı ve gelecek nesillere aktarımını hedeflediği değerlerin bütünü olarak tanımlanır. Bu kültürel mirasların tamamı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır. Bu kültürel miraslara Büyük Set Resifi, Galápagos Adaları, Murujuga Kültürel Peyzajı ve Petra örnek olarak verilebilir. Kültürel miras kendi içinde ikiye ayrılır: somut ve somut olmayan miraslar. Camiler, kaleler, arkeolojik alanlar ve sanat eserleri somut kültürel miraslara örnektir. Gelenekler ve görenekler, diller ve sözlü anlatımlar ise soyut mi-

raslara girer. Kültürel mirasın korunması, sadece geçmişe ait değerleri saklamak değil; aynı zamanda toplumları şekillendirebilmek açısından da büyük önem taşır. Bu yüzden mirasların korunması iş birliği gerektirir ve bu alanda en önemli kuruluş UNESCO'dur. Birçok ülke, kültürel mirası korumak için yasalar çıkarır. Bu yasalara örnek olarak, tarihi eserlerin yıkılmasının veya izinsiz şekilde değiştirilmesinin yasaklanması, restorasyon çalışmalarının devlet denetiminde yürütülmesi ve hasar gören yapıların özgün hâline uygun biçimde onarılmasına özen gösterilmesi verilebilir. Fakat kültürel mirasın korunması yalnızca devletlerin

değil, vatandaşların da sorumluluğundadır. Bu nedenle okullarda tarih ve sosyal bilgiler derslerinde kültürel mirasın korunması bilinci öğretilir ve farkındalığı amaçlayan kültürel etkinlikler düzenlenir. Güncel verilere göre, Dünya genelinde 972 insan yapımı, 235 doğal ve 41 karma olmak üzere toplam 1248 UNESCO miras alanı bulunur. Geçtiğimiz yılda bu listeye 26 yeni miras eklendi. Bu miraslardan en dikkat çeken ise Bavyera Kralı II. Ludwig'in şatoları oldu. Bir yapının kültürel miras olarak kabul edilmesi için belirli ölçütleri karşılaması gerekir. Geçmişten günümüze ulaşan her yapı bu kapsamda değerlendirilmez. Bavyera Şatoları ise mimari tasarımları, farklı üslupları bir araya getiren özellikleri ve tarihsel değerleri nedeniyle kültürel miras açısından önem taşımaktadır:

II. Ludwig tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan yapı, siyasi amaçlardan ziyade kralın Orta Çağ mimarisine duyduğu ilgi doğrultusunda inşa edilmiştir. Kral Ludwig; kendi döneminin endüstriye olan düşkünlüğüne kıyasla, Orta Çağ'daki görkemli saray yaşamını ve sanatsal akımlarını yeniden hayata geçirmek istemiştir. Bu 4 şato arasından en ünlüsü olan Neuschwanstein daha gotik, Herrenchiemsee Fransız barok tarzı, Linderhof daha çok rokoko ve Schachen ise oryantal iç mekanlar odaklıdır. Bu çeşitlilik, bulunduğu dönemde romantizm akımını Avrupa'ya tekrardan hatırlatmış olsa da halk tarafından "gereksiz" ve "pahalı" görüldüğü için Kral Ludwig'in tahttan indirilmesine yol açmıştır. Buna rağmen bugün Almanya'nın en değerli kültürel ve ekonomik varlıklarından biri olmakla beraber UNESCO dünya miras listesinin en güncel yıldızıdır. (1) Neuschwanstein şatolar arasındaki en göz alıcı olanıdır. Füssen kenti yakınlarında, Schwangau kasabasında yer alır. Her yıl yaklaşık 1,4 milyon kişinin ziyaret ettiği bu şato 1869 yılında inşa edilmeye başlanmıştır. Kral II. Ludwig, bu şatoyu sanatta ve masalsı Orta Çağ dünyasına duyduğu ilgi doğrultusunda büyük bir istekle yaptırmış olsa da yapı, 1886'daki ölümüne kadar tamamlanamamıştır. Neuschwanstein ve diğer şatolar, kalelerin askerî önemini büyük ölçüde yitirdiği bir dönemde inşa edilmiştir. Bu şato romantikleştirilmiş, Orta Çağ tarzında olmasına karşın, döneminin en gelişmiş teknolojisine sahipti. Yani ilham alındığı yapıların aksine burada sifonlu tuvaletler, mutfak ve banyolar dahil her yerde akan sıcak su ve merkezi ısıtma sistemi vardır. Yemek odasına üç kat aşağıdaki mutfaktan asansörle çıkılır, üstelik bulunduğu dönemde çok az insanın telefonu olmasına rağmen kale telefon hatlarına bağlanmıştır. (2) Linderhof Şatosu, 1869–1878 yılları arasında inşa edilmiş; Kral Ludwig'in yaşadığı zaman boyunca tamamlandığını görmüş olduğu sarayların tekidir. Almanya'nın Ettal köyünde, Graswang Vadisi'nde yer alan küçük ama görkemli bir kraliyet villasıdır. Linderhof'un inşa edilmesinde, II. Ludwig'in babası Maksimilian II'ye ait av köşkü etkili olmuş; yapının bu köşkten ilham alınarak tasarlandığı düşünülmüştür. Kral bu sebeple burada uzun süre yaşamıştır. Linderhof'un bir sıra dışı kısmı ise içinde küçük bir göl bulunan ve –zamanın teknolojisinin oldukça ilerisinde olarak– renkli ışıklarla ay-

dınlatılan Venüs Mağarasına ev olmasıdır. (3) Herrenchiemsee, Fransa'daki Versailles Sarayı düşünülerek ve Bavyera monarşisinin ihtişamını temsil edecek bir şekilde planlanmıştır. Bavyera'daki Herrenchiemsee Adası, Chiemsee Gölü'nde yer almaktadır. Bugün müzeye dönüştürülmüş tarihi bir saray olsa da o dönemlerde monarşinin gücünü ve zenginliğini yansıtan önemli bir semboldü. 1878'de başlatılan inşaat, 1885'te kralın ölümüyle tamamlanamadan durdurulmuştur. Aslında planlanan sarayın yalnızca küçük bir kısmı inşa edilebilmiş olsa da altın varaklı süslemeleri, görkemli salonları ve kristal avizeleri ile oldukça etkileyici bir yapıdır. Sarayın özellikle Aynalar Salonu, Versailles Sarayı'ndan esinlenilerek tasarlanmış ve ziyaretçilere dönemin ihtişamını hissettirecek şekilde düzenlenmiştir. Yapının iç mekânlarında kullanılan detaylı süslemeler ve sanat eserleri, Kral II. Ludwig'in estetik anlayışını ve gösterişli mimariye olan ilgisini açıkça ortaya koymaktadır. Günümüzde saray, hem mimari özellikleri hem de tarihi geçmişi nedeniyle Bavyera'nın en önemli turistik ve kültürel miraslarından biri olarak kabul edilmektedir. "Königshaus am Schachen", Türkçede "Schachen'daki Kral Evi" anlamına gelmekte olup Schachen Alpleri yakınlarında yer alan bir kraliyet yapısıdır. 1872–1876 yılları arasında inşa edilmiş, Kral Ludwig, burayı inziva ve meditasyon amacıyla kullanmıştır. Köşk iki katlı olup ne kadar da dışarıdan sade, basit, ahşap bir Alp kulübesine benzese de içinde "Türk salonu" denen, zengin şekilde dekore edilmiş; altın yıldızlar, halılar, renkli camlar ve doğu tarzı süslemelerle kaplanmış bir oda bulunmaktadır. Bu eser şatolardan daha farklı olsa da UNESCO Dünya Miras Listesi'ne "Schachen" adıyla girmiştir.

KAYNAKÇA

Britannica. (n.d.). Neuschwanstein Castle. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Neuschwanstein-Castle>

Gezginim Gezgin. (n.d.). Ludwig II'nin izinde: Bavyera sarayları. <https://gezginimgezgin.com/ludwig-iiinin-izinde-bavyera-saraylar>

History Hit. (n.d.). Herrenchiemsee Palace. <https://www.historyhit.com/locations/herrenchiemsee-palace/>

History Hit. (n.d.). King's House on Schachen. <https://www.historyhit.com/locations/kings-house-on-schachen/>

Munich Tourism. (n.d.). Linderhof Palace. <https://www.munich.travel/en/pois/lakes-mountains/linderhof-palace>

Bavarian Palace Department. (n.d.). Linderhof Palace. https://www.schloss.bayern.de/englisch/palace/objects/li_schl.htm

UNESCO World Heritage Centre. (2025). The Palaces of King Ludwig II of Bavaria: Neuschwanstein, Linderhof, Schachen and Herrenchiemsee. <https://whc.unesco.org/en/list/1726/>

Pers İmparatorluğu'nda İktidar, Yönetim ve Toplum

Doğa BAŞ

Pers İmparatorluğu milattan önce 550-651 yılları arasında varolmuş bir imparatorluktur. Bu imparatorluğun kurulduğu coğrafya Fars/İran olarak kabul edilmektedir. Bu imparatorluğun Büyük Kyros tarafından kurulduğu ve Rıza Şah tarafından İran'ın kurulması ile yıkıldığı kabul edilmektedir. Perslerin kralları (Shanshan) Perslerin yönetiminde hem en yüksek karar birimi hem de en yüksek askeri komutan olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Shanshan'ın Perslerin resmi dinlerinin tanrısı olarak kabul edilen Ahura Mazda tarafından seçildiğine ve bu kutsamanın babadan oğula geçtiğine inanılması yönetimin başında olan kişinin din ve soy nedeniyle yönetimde olduğunu gösterir. Bu durum Pers İmparatorluğu'nun mutlak monarşi ve teokrasi ile yönetildiğini göstermektedir. Ayrıca Pers yönetim anlayışı güçlü bir merkezîyetçi yapıya dayanmıştır. Shanshan, "Kralların Kralı" unvanıyla imparatorluğun farklı halkları ve bölgeleri üzerinde nihai otoriteyi temsil etmiş, böylece siyasi birlik ve yöneltimsel bütünlük korunmuştur. Hükümdarın Ahura

Mazda tarafından görevlendirildiğine inanılması ise merkezi otoritenin meşruiyetini güçlendiren önemli bir unsur olmuştur. Bu yönetim sistemi yaşadıkları dönem için yaygın bir yönetim sistemi olmasına rağmen Roma İmparatorluğu'nun aksine ırkçılık ve kölelik çok yaygın değildir.

Shanshan'ın altında ise en çok yetkiye sahip olan satrap adı verilen kademe bulunmaktadır. Bu birim, sistemdeki en önemli kademedir. Hem askeri hem de sivil yetkilere sahip olan satraplar, halktan vergi toplamak ve yerel sorunlarla ilgilenmekle yükümlüdür. Kasabalarda mali görevlerle ilgilenen ayrı görevliler de vardır. Yani satraplar kasabalarda kralın gözü kulağı olarak bulunur ve sorumlulukları vardır. Ancak mali ve askeri görevleri tek başına yerine getiremezler. Sarayın içinde kraldan sonra en geniş yetkiye sahip kademenin adı ise hazarapatidir. Hazarapatiler saray muhafızları ve özel birliklerden sorumludur ve genellikle kralın en güvendiği kişiler arasından seçilir. Bu yapı, saray

güvenliğinin sağlanması ve merkezi otoritenin korunması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Satraplık sistemi yerel yönetimlere belirli yetkiler tanısa da satrapların kral tarafından atanması ve denetlenmesi, imparatorluğun merkezi yapısının devamlılığını sağlamıştır. Böylece geniş coğrafyalara yayılan Pers İmparatorluğu'nda yönetsel birlik korunabilmiştir.

Persler çok tanrılı bir inanca sahiptir. İnançlarında iyilik (Ahura Mazda) ve kötülük (Angra Mianyu) tanrılarının varlığı kabul edilmektedir. Ateşi kutsal olarak kabul etmişlerdir. Pers halkı, dinlerindeki doğruluk kavramlarına disiplinli bir şekilde uymaya çalıştığı için toplumlarında yalan büyük bir günah sayılmıştır. Dinlerine oldukça sadık oldukları için toplum disiplinli ve düzenlidir. Her ne kadar Persler dinlerine çok sadık olsalar da diğer kültürlerle ve onların inançlarına kısıtlama getirmemişlerdir. Savaşlar ile fethedilen topraktaki insanlara ayrımcılık yapmamışlar, onları kültürlerini ve dinlerini yaymakta özgür kılmışlardır. Hatta fethe dilmeden önce yönetimde olan insanların yetkilerini tamamen ellerinden almamışlardır. Bu durum perslerin ırk ayrımı yapmadığını ve farklı kültürlerle değer verdiğini gösterir. Bu davranışları o dönemde onları diğer imparatorluklardan ayıran önemli bir farklılıktır. Pers halkı beş sınıfa ayrılmaktadır. Bu sınıflar; Aristokratlar, askerler, rahipler, özgür halk ve kölelerdir. Aristokratlar diğer sınıflara göre daha zengin ve güç sahibi insanlardır. Bu sınıf genellikle toprak sahipleri, yüksek askeri konumdaki insanlar ve kraliyet ailesinden olan insanların olduğu gruptur. Askeri sınıflar; elit birlikler, askerler ve askeri aristokratlar olarak kabul edilmektedir. Rahipler, dini bir sınıftır ve toplumda önemli bir konuma sahiptir. Özgür halk maaş ile çalışan kesimdir ve genellikle tarım, zanaat ve ticaret ile uğraşmaktadır. Kadınlar da çalışmakta ve maaş almaktadır; çocuk sahibi olduklarında ise belirli bir süre izin verilmektedir. Köleler ise maaşsız çalışan kişiler olup genellikle savaş esirlerinden oluşmaktadır. Ancak Perslerde kölelik diğer birçok imparatorluğa kıyasla daha sınırlıdır. Bu durum, Pers toplumunda emeğe verilen değer ve toplumsal dengenin önemini göstermektedir. Merkezi yönetimin farklı halkları ve toplumsal grupları aynı siyasi yapı içerisinde bir arada tutabilmesi, Pers toplumunda görece bir istikrarın oluşmasına katkı sağlamış-

tır. Hükümdarın meşruiyetinin dinî ve siyasi temellere dayanması da toplumsal düzenin korunmasında etkili olmuştur. Bu yönleri ile Persler, hoşgörü politikaları ile topraklarını ve aynı zamanda merkezi otoritelerini koruyabilmişlerdir. Mutlak monarşi gibi merkezi bir sistem ile yönetilmelerine rağmen satraplık sistemi ile düzen korunabilmiş ve toplumun sorunları duyulabilmiştir. Merkeziyetçi yönetim anlayışı, hükümdarın meşruiyetini güçlendirirken farklı etnik ve kültürel grupların tek bir siyasi çatı altında toplanmasına da olanak sağlamıştır. Toplumsal sınıflar arasındaki ayrımın az olması ve emeğe verilen değer ve köleliğin sınırlı oluşu, Pers toplumunun çağdaşlaşmasını sağlayan önemli bir özellik olmuştur. Tüm bu unsurlar Pers İmparatorluğunun tarihte bir çok iz bırakmasını ve uzun bir süre boyunca ayakta kalmasını sağlamıştır. Pers İmparatorluğu ile Roma İmparatorluğu'nu karşılaştıracak olursak; Pers İmparatorluğu mutlak monarşi ve teokrazi ile yönetilirken Roma daha karmaşık ve demokratik bir yönetim ile yönetilmektedir. Persler fethettikleri toplumların dinlerini ve kültürlerini korumalarına izin vermiştir. Romalılar ise hukuk sistemi, kurumsallaşmış idari yapı ve vatandaşlık kavramı ile öne çıkmıştır. Ancak kölelik sisteminin çok yaygın olması ve ekonomik sistemin temel unsuru haline getirilmesi halkın özgürlüğünü kısıtlamıştır. Bu yönleri ile Persler hoşgörü politikaları ile Roma ise hukuki mirasları ile toplumu etkilemiştir. İmparatorluğun merkeziyetçi yönetim anlayışının etkileri İran tarihinde uzun süre devam etmiştir. Ahamenişler döneminde hükümdarın kutsal ve evrensel otoriteye sahip olduğu anlayışı, daha sonraki Sasani, Safevi ve hatta modern İran devlet geleneğinde farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. İran'da güçlü merkezi devlet fikri, yerel güçlerin merkezden denetlenmesi ve devletin toplum üzerindeki birleştirici rolü büyük ölçüde eski Pers siyasal kültürünün mirası olarak değerlendirilmektedir. Modern İran'da yönetim biçimi monarşiden cumhuriyete dönüşmüş olsa da devlet otoritesinin merkezi niteliği ve güçlü liderlik anlayışı tarihsel sürekliliğin önemli unsurları arasında gösterilmektedir. Ayrıca İran milliyetçiliğinin oluşumunda Ahameniş ve Sasani mirasına yapılan göndermeler, antik Pers geleneğinin günümüz İran toplumunda hâlen önemli bir meşruiyet ve kimlik kaynağı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Amanat, A. (2017). *Iran: A modern history*. Yale University Press.
- Briant, P. (2002). *From Cyrus to Alexander: A history of the Persian empire* (P. T. Daniels, Çev.). Eisenbrauns.
- L. A. F. (2022). *Kısa Roma tarihi*. Doğu Batı Yayınları.
- Kuhrt, A. (2007). *The Persian empire*. Routledge.
- Menek, İ. H. (2022). Antik çağın görkemli medeniyeti: Ahameniş İmparatorluğu. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 1–26. <https://doi.org/10.55119/artuklu.888678>
- Sandys, W. ve Vaux, W. (2022). *Persler*. Say Yayınları.
- Sönmez Okulmuş, N. (2021). Pers yönetim mekanizması ve MÖ. VI-IV. yüzyılları arası Doğu Anadolu Bölgesi. *Anasay*, (17), 225–253. <https://doi.org/10.33404/anasay.969920>

EL-CEZERİ

Defne BAHTİYAR

Dünya bilim tarihi, özellikle de Türk-İslam bilim geleneği, teorik bilgiyi pratik hayata dökabilen dehalara tanıklık etmiştir. Bu dehaların en başında, modern sibernetik ve robotik biliminin babası olarak kabul edilen, 12. ve 13. yüzyıllarda yaşamış büyük İslam âlimi İsmâil bin Er-Rezzâz El-Cezerî gelir. 1153 yılında, dönemin önemli bir kültür havzası olan Cizre’de doğup büyüyen El-Cezerî; matematik, fizik ve geometri bilgisini pratik mühendislikle birleştiren, çok yönlü ve vizyoner bir başmühendistir. Hayatının en verimli yıllarını Diyarbakır’daki Artuklu sarayında geçiren bu büyük âlim, saray hiyerarşisinde “Reîsül-A’mâl” yani Başmühendis unvanına layık görülmüştür. Artuklu sultanlarının bilime olan derin saygısı ve sağladıkları geniş imkânlar, Cezerî’nin zihnindeki sınırları kaldırmıştır. Saraydaki bu uzun mesai, ona sadece teorik araştırmalar yapma fırsatı sunmamış; hükümdarların desteğiyle kâğıt üzerindeki tasarımlarını suyun, havanın ve dişlilerin gücüyle çalışan gerçek makinelere dönüştürmesini sağlamıştır. Onun Mezopotamya coğrafyasında yükselen bu çalışmaları, antik çağın mekanik birikimini geleceğin otomasyon teknolojisine bağlayan büyük bir mühendislik zirvesini temsil eder. El-Cezerî’yi çağdaşlarından ayıran en büyük özellik; temelleri ancak 20. yüzyılda atılacak olan “mekatronik” biliminin, yani makine ve kontrol sistemlerinin birleşimi üzerinde çalışmış olmasıdır. Geniş bir yaratıcılığa sahip olan Türk-İslam âlimi; zamanı estetik bir ritüele dönüştüren su ve mum saatleri, ziyafetlerde kullanılan otomatik kaplar, hassas ölçümler yapan hacamat tekneleri, saray bahçelerini süsleyen fiskiyeler ve suyu yukarı çıkaran mekanik pompalar gibi farklı alanlarda eserler üretmiştir. Tasarımlarında sadece basit dişli çarkları kullanmakla kalmamış; su ve hava gücüyle çalışan, belirli bir etkiye programlanmış tepkiler verebilen sibernetik sistemler kurmuştur. Geliştirdiği şamandıralar ve vanalar sayesinde, dünyada ilk kez geri bildirim mekanizmasına sahip otonom otomatlar geliştirmeyi başarmıştır. Üstelik Cezerî, sadece işlevsel makineler değil; her birini minyatür sanatlar ve kültürel figürlerle donatarak, mühendislik dehasını estetikle birleştirerek, görenleri şaşkına çeviren ve kendi kendine hareket edebilen akıllı mekanizmalar tasarlamıştır.

Fil Su Saati

El-Cezerî’nin en ünlü ve karmaşık başyapıtıdır. Bu saat, sadece zamanı ölçen bir araç değil, aynı zamanda evrensel bir kültür sentezidir. Mekanizma, devasa bir fil figürünün karnına gizlenmiş delikli bir şamandıranın suyla dolması prensibine dayanır. Şamandıra battıkça, bir dizi mekanik zincir harekete geçer. Filin sırtındaki kaleden bir şahin ağzına metal bir top bırakılır, top dö-

Fil Su Saati

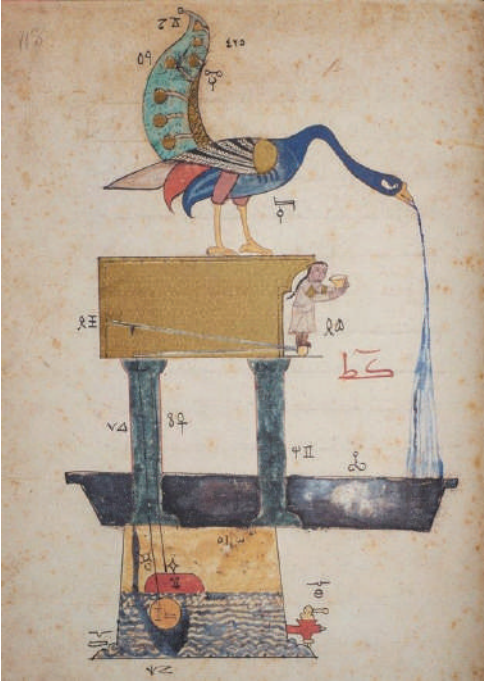
nerek bir ejderhanın ağzına düşer, ejderha ağırlıkla aşağı eğilirken filin üzerindeki seyis figürü elindeki sopayla file vurur. Bu hidromekanik döngü, her yarım saatte bir kusursuzca tekrarlanır.

Saray hayatına büyük kolaylık sağlayan bu anıtsal saat; başta ibadet vakitlerinin hatasız belirlenmesi olmak üzere, resmî törenlerin, kabullerin ve ziyafetlerin zamanlamasını düzenlemek için kullanılmıştır. Zamanı görsel ve işitsel şovlarla ilan eden bu düzenek, sadece işlevsel bir araç değil, aynı zamanda Artuklu sarayının gücünü ve ihtişamını sergileyen bir prestij objesidir. Ayrıca tasarımındaki fil, ejderha ve Anka kuşu gibi figürlerle, farklı medeniyetlerin bilimsel mirasını tek bir gövdede birleştirerek evrensel bir bilgi hâkimiyetini sembolize eder.

Tavuk Kuşlu İbrik

Saraydaki hükümdarın abdest alması veya ellerini yıkaması için tasarlanmış otomatik bir düzenektir. İbrik, içine su doldurulduğunda hemen su akıtmaz. Üzerindeki tavuk veya kuş figürü, suyun akış zamanını ve miktarını kontrol eden dâhili bir şamandıra sistemine bağlıdır. Belirli bir mekanik denge kurulduğunda kuş öter ve ardından ibrikten su akmaya başlar. Bu tasarım, otomatların günlük yaşamı kolaylaştırmak ve estetik bir ritüel sunmak için nasıl kullanılabileceğinin en zarif örneğidir.

Tavuklu İbrik, saray halkına sunduğu hijyenik konforun yanı sıra su tasarrufu sağlama noktasında da çok önemli

Tavuk Kuşlu İbrik

pratik yararlar sunmuştur. Dönemin kısıtlı su imkânları düşünüldüğünde, düzenekteki şamandıra sistemi suyun gereksiz yere israf edilmesini önlemiş, her kullanımda sadece ihtiyaç duyulan ve sabit miktarda suyun akmasını sağlamıştır. Ayrıca el yıkama ve abdest alma gibi günlük temizlik rutinlerini tamamen otonom hale getirerek bir hizmetliye olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Kuşun ötmesiyle başlayan bu süreç, temizlik gibi sıradan bir eylemi hem saray protokolüne yakışır estetik bir hale dönüştürmüş hem de suyun kontrolünü mekanik bir disipline bağlamıştır.

İslam bilim tarihinde mekanik alanında derin izler bırakmış bir diğer önemli isim, 9. yüzyılda Bağdat'taki Beytülhikme'de çalışmalar yürüten Benî Mûsâ kardeşlerdir. Cezeri ile Benî Mûsâ kardeşler karşılaştırıldığında, doğu İslam dünyasındaki mekanik evrimin nasıl bir gelişim gösterdiği açıkça görülür. Benî Mûsâ kardeşler, çalışmalarında daha çok geometriye, hava ve vakum basıncına yani hidrostatiğe dayalı tasarımlar yapmışlardır. Onların meşhur "sihirli kapları", içine konulan sıvıyı kendi kendine kesen ya da rengini değiştiren daha çok teorik ve illüzyonistik mekanizmalardır.

El-Cezeri ise Benî Mûsâ'nın bıraktığı teorik mirası devralmış ancak onu çok daha ileri bir boyuta taşımıştır. Cezeri, hava basıncı yerine doğrudan suyun mekanik gücünü (hidromekanik), eksantrik milleri (kam milleri) ve dişli çark sistemlerini kullanmıştır. Benî Mûsâ'nın düzenekleri statik ve küçük ölçekliken; Cezeri'nin icatları dinamik, büyük boyutlu ve gerçek anlamda otonom çalışan

robotlardır. Benî Mûsâ mekaniğin teorik ve geometrik temellerini atarken, El-Cezeri bu temeller üzerine dünyanın ilk pratik, işlevsel ve sibernetik otomatlarını inşa eden bir başmühendis olarak tarihe geçmiştir.

El-Cezeri, sadece yaşadığı Orta Çağ Mezopotamya'sını değil, yüzyıllar sonrasının modern dünyasını da şekillendiren evrensel bir dehadır. Onun tasarladığı dişli çarklar, otonom sistemler ve hidrolik mekanizmalar; bugün sanayide, otomotivde ve yapay zekâ teknolojilerinde kullanılan mekatronik biliminin ilk somut yapı taşlarını oluşturmuştur. Cezeri, Benî Mûsâ kardeşler gibi öncülerinden aldığı teorik mekanik mirasını, pratik ve işlevsel mühendislikle harmanlayarak üst seviyeye taşımıştır. Onun asıl başarısı, karmaşık matematiksel ve geometrik formülleri saray yaşamının içine estetik ve işlevsel otomatlar olarak dâhil edebilmesinde yatar. Sonuç olarak El-Cezeri; Fil Su Saati'nden Tavuklu İbrik'e kadar uzanan geniş alandaki icatlarıyla, insanlığın makinelerle olan ilişkisini kökten değiştirmiş ve adını bilim tarihine "sibernetiğin ilk büyük ustası" olarak yazdırmıştır.

KAYNAKÇA

- Bülbül, S., & Öztürk, G. (2024). El Cezeri'nin minyatürlerinden 20. yüzyıla kadar sibernetik sanatın incelenmesi. *Art-E Sanat Dergisi*, 17(33), 373-402.
- Çınar, S. (2022). Yapay zekâ çağında sofistike sistemler için Orta Çağ'dan bir ilham: El-Cezeri ve olağanüstü makineleri. *Uluslararası Bilişim Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 216-226). Batman, Türkiye.
- Çırak, B., & Yörük, A. (2016). Mekatronik biliminin öncüsü İsmail El-Cezeri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 175-194.
- Ertürk, F. E., & Yayan, G. (2012). Bilim ve sanatı birleştiren iki usta. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 453-464.
- Korkutata, Y., & Toprak, Z. F. (2013). El-Cezeri ile ilgili yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 4(1), 37-49.
- Ülgen, P. (2008). El-Cezeri ve tasarladığı su saatleri. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 115-127.

Osmanlı'da Şehzade Eğitimi

Katre İRFANOĞLU

Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü, çok dinli ve çok milletli yapısı, merkezi otoritesini güçlü bir şekilde sürdürrebilmesi için çeşitli yönetim mekanizmalarına ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçlar arasında en önemlilerinden biri de devlet yönetimini üstlenecek şehzadelerin yetiştirilmesi ve eğitilmesidir. Bu nedenle şehzadelerin eğitimi, Osmanlı siyasi sisteminin temel taşlarından biri hâline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun ömürlü olmasının ardında yalnızca güçlü ordular değil, aynı zamanda iyi yetiştirilmiş yöneticiler vardı. Bu yöneticilerin en önemlileri şehzadelerdi. Henüz çocuk yaşta başlayan eğitimleri, devletin geleceğini güvence altına alan bir sistemdi. Sarayda başlayan bu eğitim, dinî ve ahlaki değerlerle şekillenirken aynı zamanda dil, tarih, coğrafya ve matematik gibi derslerle desteklenirdi (Çevirgen, 2013; Hüma Dergisi, t.y.).

Osmanlı'da eğitim yalnızca bilgi aktarmaktan ibaret değildi. Şehzadelerin karakterlerinin gelişmesi, sorumluluk bilinci kazanmaları ve devlet yönetimine hazırlanabilmeleri de büyük önem taşıyordu. Bu nedenle eğitim süreci dikkatle planlanır, şehzadelerin yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun programlar uygulanırdı.

Sarayda görev yapan deneyimli hocalar, şehzadelerin hem akademik hem de kişisel gelişimlerini yakından takip ederdi.

Arapça ve Farsça öğrenmek, diplomasi ve kültür için zorunlu görülürken ilerleyen dönemlerde Batı dilleri de müfredata girdi. Şehzadeler yalnızca kitaplarla değil, savaş meydanına hazırlık amacıyla okçuluk, kılıç kullanma ve ata binme gibi askerî talimlerle de yetiştirilirdi.

Bunun yanında müzik, hat ve edebiyat gibi sanat dallarıyla ilgilenmeleri onları hem kültürlü hem de çok yönlü liderler hâline getirirdi (Çevirgen, 2013; Hüma Dergisi, t.y.). Böylece geleceğin padişahları, yalnızca askerî başarılarıyla değil, kültürel birikimleriyle de öne çıkabilecek donanıma sahip oluyordu.

Osmanlı'da şehzade eğitiminin en önemli aşamalarından biri ise sancak sistemiydi. Genç yaşta sancaklara gönderilen şehzadeler, küçük bir eyaletin yönetimini üstlenerek halkla iletişim kurmayı ve devlet idaresini öğrenmeyi deneyimlerdi. Bu uygulama, onların ileride tahta çıktıklarında donanımlı bir lider olmalarını sağlardı. Böylece Osmanlı, yalnızca teorikte değil, pratikte de bilgiye sahip, tecrübeli yöneticiler yetiştirmiş

olmuştur. (Uzunçarşılı, 1975; Yeditepe Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi, t.y.).

Sancaklarda bulunan şehzadeler, yanlarında görevlendirilen devlet adamları sayesinde yönetimin farklı yönlerini gözlemleme fırsatı bulurdu. Vergi toplama, güvenliğin sağlanması, halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve devlet emirlerinin uygulanması gibi konularda deneyim kazanan şehzadeler, gelecekte karşılaşılabilecek sorunlara daha hazırlıklı hâle gelirdi. Bu süreç aynı zamanda onların liderlik becerilerini geliştirmelerine de katkı sağlardı.

Şehzade eğitiminin Osmanlı'nın başarısına etkisi büyüktü. Tahta çıkan padişahlar devlet yönetimine yabancı değildi; ordunun güvenini kazanmış, diplomasiye hâkim ve kültürel açıdan zengin bir birikimle donatılmışlardı. Bu sayede imparatorluk hem siyasi hem de kültürel anlamda güçlü bir şekilde ayakta kalmıştır (Çevirgen, 2013). Osmanlı tarihine bakıldığında birçok padişahın gençlik yıllarında aldığı eğitimin, yönetim anlayışları üzerinde önemli etkiler bıraktığı görülmektedir.

Bir şehzadenin günlük yaşamı ise bu eğitimin yoğunluğunu gözler önüne serer nitelikteydi. Örneğin, temsili bir şehzade olan Ahmed'in günü sabah erken

saatlerde hocasıyla Kur'an ve hadis dersleriyle başlardı. Ardından Arapça metinler üzerinde çalışır, öğle vakti at binme ve okçuluk talimlerine katılırdı. İkinci vakti, tarih ve coğrafya dersleriyle devletin geçmişini ve dünyadaki siyasi dengeleri öğrenir, matematikte hesap yaparak maliye defterlerini anlamaya çalışırdı. Akşamüstü mûsikî meşkinde ney dinler, hattat hocasıyla yazı çalışır; böylece zihinsel ve ruhsal bir denge kazanırdı. Günün sonunda ise babası veya vezirlerle bir araya gelerek devlet yönetimine dair pratik bilgiler edinir, idari mekanizmanın işleyişini kavradı.

Bu yoğun program, şehzadelerin yalnızca birer padişah adayı değil, aynı zamanda kültürlü, disiplinli ve çok yönlü liderler olarak yetişmesini sağlamıştır. Osmanlı'da şehzade eğitimi, imparatorluğun uzun ömürlü olmasının önemli nedenlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. (Çevirgen, 2013; Uzunçarşılı, 1975). Devletin geleceğini emanet edeceği kişileri küçük yaşlardan itibaren titizlikle yetiştirmesi, Osmanlı'nın yönetim anlayışının ne kadar sistemli olduğunu göstermektedir. Bu eğitim modeli, yalnızca dönemin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı'nın siyasi ve kültürel mirasının oluşmasında da önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA:

- Çevirgen, D. (2013). Osmanlı klasik dönem şehzade eğitimi (1429–1603) [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. Anadolu Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.
- Hüma Dergisi. (t.y.). Osmanlı'da şehzade eğitimi. <https://humadergisi.com/osmanlida-sehzade-egitimi/>
- Uzunçarşılı, İ. H. (1975). Sancağa çıkarılan Osmanlı şehzadeleri. Belleten, 39(156), 659-696. <https://dergipark.org.tr/pub/ttkbelleten/article/1166695>
- Yeditepe Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi. (t.y.). Osmanlı'da şehzadeler neden sancaklara gönderiliyordu? <https://yasamboyu.yeditepe.edu.tr/osmanlida-sehzadeler-neden-sancaklara-gonderiliyordu/>

Reconquista'nın Batı Avrupa Tarihindeki Etkisi

Kemal Altan Doğan

Reconquista

Reconquista, İspanyolca ve Portekizcede "Yeniden Fetih" anlamına gelir. Bu savaşlar dizisi, günümüz İspanyasını temsil eden dini etkinin ayrılmaz bir parçasıdır. İslam güçleri daha önce İber Yarımadası'nın tamamını fethetmişti. Reconquista'nın başlatılması, İspanya'nın İslam imparatorluğuna kaptırdığı toprakları geri almak ve Hristiyan yönetimini yeniden kurmak için yapılan büyük bir girişimdi. Bu çabanın ilk belirtileri, 722 yılında Hristiyan asker gruplarının günahlarını telafi etme amacıyla yardım sağladığı ve birliklerin kurulduğu dönemde görülebilir. Frankların kralı olarak bilinen Şarلمان, Pireneler ve Septimania'yı geri alarak ilk darbeyi vurdu; daha sonra Fransızları Mağribi birliklerine karşı savunmak için Marca Hispanica'yı inşa etti. İslam güçlerinin ele geçirilen toprakları geri almak istemesi nedeniyle, süreç boyunca birçok barış girişimi ve ateşkes anlaşması yapılmış ya da önerilmiş olsa da kaçınılmaz sorunlar ortaya çıkmıştır. Bir diğer sorun ise, ne Mağribiler için savaşımaya meyilli olan ne de Reconquista ideolojilerine ikna olan halktan askerlerin varlığıydı; bu da onların esasen paralı asker olarak satılabilir oldukları ve kendilerine en yüksek meblağı ödeyen için savaşa girecekleri anlamına geliyordu. Güneyde savaşlar şiddetlendi ve sadece iki taraf arasında değil, zaman zaman kendi içlerinde de çatışmalar yaşandı; bu da ele alınması gereken sorunları daha da artırdı. 1238 yılına gelindiğinde, İber Yarımadası'ndaki Müslüman egemenliği, son kale olan Granada Emirliği dışında büyük ölçüde sona ermiş ve Reconquista tamamlanmaya yaklaşmıştı. Yaklaşık iki yüz elli yıl sonra, 1492'de gerçekleştirilen saldırı sonucunda yarımada'daki İslam hâkimiyetinin son izleri de ortadan kaldırıldı.

Reconquista'dan önce Endülüs'ün sosyokültürel özellikleri incelendiğinde, Endülüs ve İslam İspanyası'nın mirasının derin ve çok yönlü olduğu; hem İslam dünyasının hem de Batı dünyasının kültürel, bilimsel ve entelektüel gelişimi üzerinde kalıcı izler bıraktığı görülmektedir. Endülüs, Arap elitleri, Berberiler ve Muladiler de dahil olmak üzere çeşitli sosyal ve etnik gruplardan oluşmuş ve bu da eşsiz kültürel ve toplumsal

yapısına katkıda bulunmuştur. 711'den 1492'ye kadar, İber Yarımadası'ndaki Müslüman yönetimindeki Endülüs, bilgi ve kültürel bütünleşmenin bir simgesi haline gelmiştir. Bu dönemde tıp, felsefe, matematik ve astronomi gibi alanlarda ilerlemeler kaydedilmiş, İbn Rüşd (Averroes) ve İbn Arabi gibi isimler Rönesans Avrupasını etkileyen çığır açıcı eserler ortaya koymuştur. Mimari açıdan, bu miras, İslami sanat ve mimari motiflerin yerel geleneklerle harmanlandığı Elhamra ve Kurtuba Camii-Katedrali gibi yapılarda somutlaşmıştır. Gastronomi açısından, Endülüs, İspanyol mutfağını etkileyen malzemeler ve pişirme teknikleri sunarak, günümüzde de varlığını sürdüren çeşitli lezzetler ve yemekler ortaya koymuştur. Endülüs aynı zamanda Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin bir arada yaşadığı ve kültürel ve entelektüel fikir alışverişinde bulunduğu, nispeten dini hoşgörünün olduğu bir

yerdi; bu da bugün İspanyol kültüründe, dilinde ve ötesinde yankı bulan zengin ve çeşitli bir mirası beslemiştir.

Hristiyan Krallıkların Önemi

Toledo'nun (Tuleytule) XI. yüzyılın sonlarında Müslümanların elinden çıkmasıyla birlikte İber Yarımadası'nda güç dengeleri önemli ölçüde değişti. XI. yüzyılın sonlarında (1093) Kastilya-Leon Kralı VI. Alfonso, Portekiz topraklarının önemli bir kısmını Burgonya Hanedanı'ndan Henrike'ye (Henriue de Borgonha) vererek Portus Cale Kontluğu'nu kurmuştur. Yaklaşık yarım yüzyıl sonra, 1143 yılında Kastilya-Leon Kralı VII. Alfonso tarafından bağımsız bir krallık olarak tanınan Portekiz, İber Yarımadası'nda yeni bir siyasi aktör olarak ortaya çıkmıştır. I. Afonso önderliğindeki Portekiz Krallığı, kuruluşundan itibaren Reconquista hareketine aktif olarak katılmış ve güneydeki Müslüman topraklarını fethetme amacıyla mücadele vermiştir. Bugün Braga ve Porto'yu da içine alan Portekiz'in kuzeyinde kurulan bu krallığın tek amacı bütün Portekiz'i Müslümanlardan arındırmaktı. Nihayet 1249'da Portekiz'in en güneyi olan Algarve'ye ulaşan I. Afonso, Portekiz için Reconquista'nın gerçekleştiğini ilan etmiştir. Üşbüne (Lizbon. Roma döneminde Olisipo) de yeni kurulan krallığın merkezi oldu.

Reconquista ve Sonuçları

Granada'nın düşüşü, İspanyol tarihinde koca bir dönemin sonunu işaret etti. Vizigot krallığının düşüşü ile son Müslüman emirliğin muzaffer fethi arasında neredeyse sekiz yüzyıl geçti ve bu süre zarfında İber Yarımadası değişimlere uğradı. Yüzyıllarca süren çatışmalara rağmen, İspanyol kültürü, Hristiyanlık bayrağı altında iki kültürün simbiyozu olarak ortaya çıktı. 1492'de monarşi, Hristiyanlığa geçmeyi reddeden Yahudilerin İspanya'dan sürülmesini ilan etti. Hristiyan vaftizini kabul edenler Marrano olarak bilindi. Marranolar genellikle Hristiyan inancını sadece dıştan kabul ettiler; Engizisyon'dan gizlice, topluluk içindeki olağan bağlantılarını sürdürmeye ve Yahudi ritüellerini yerine getirmeye devam ettiler. On yıl sonra, İspanya'da kalan Müslümanlar sınır dışı edildi. Bununla birlikte, Engizisyon ve birçok kraliyet yetkilisi için "yeniden vaftiz edilenler" tehlike kaynağı olmaya devam etti. Örneğin, Moriskolar Kuzey Afrika'daki akrabalarıyla iletişimlerini sürdürdüler ve bu nedenle, İspanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki çatışma sırasında, yetkilerini sık sık kötüye kullanan ve genellikle masum insanlara karşı soruşturma yürüten Engizisyon yetkililerinin gö-

zetimi altına girdiler. Reconquista başlangıçta dinî bir mücadele çerçevesinde ortaya çıkmış olsa da süreç ilerledikçe siyasi, ekonomik ve toplumsal unsurların belirleyici olduğu bir yapıya dönüşmüştür. Müslüman fetihlerinin ardından Hristiyan toplulukların uzun süre birleşik bir karşılık verememesi, Reconquista sürecinin yalnızca dinî motivasyonlarla açıklanamayacağını göstermektedir. Hristiyan krallıklar arasında zaman zaman ittifaklar kurulsa da, toprak kazanımı ve bölgesel hâkimiyet mücadelesi nedeniyle ciddi rekabet ve çatışmalar da yaşanmıştır. Bu durum, Reconquista'nın dinî unsurların yanında siyasi ve ekonomik çıkarların da belirleyici olduğu çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Kültürel açıdan Endülüs, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerin bir arada yaşadığı ve önemli bir ilmi üretimin gerçekleştiği bir merkez olmuştur. Ancak Hristiyan ilerlemesiyle birlikte bu yapı zayıflamış, ilmi faaliyetlerde gerileme yaşanmış ve birçok âlim farklı bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Buna karşılık, Endülüs'te üretilen bilgi birikiminin bir kısmı tercümeler yoluyla Avrupa'ya aktarılmıştır. 1492 yılında yayımlanan Elhamra Fermanı ile Yahudiler İspanya'yı terk etmeye zorlanmış, benzer uygulamalar Müslüman topluluklar için de geçerli olmuştur. Bu süreçte önemli nüfus hareketleri yaşanmış ve yarımada'nın demografik yapısı değişmiştir. Endülüs'ten ayrılan Yahudi ve Müslüman topluluklar, özellikle Osmanlı topraklarında yeni yerleşim alanları bulmuş ve bulundukları bölgelerde ticaret, zanaat ve ilmi faaliyetlerde etkin rol oynamıştır. Reconquista'nın tamamlanmasıyla İber Yarımadası'nda Hristiyan siyasi hâkimiyeti kesinleşmiş ve İspanya'da daha bütünleşmiş bir krallık yapısı ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde gerçekleşen deniz aşırı keşifler, İspanya'nın yeni bir genişleme sürecine yöneldiğini ortaya koymuştur. Bunun yanında Endülüs'te oluşan kültürel ve ilmi birikimin Avrupa'ya aktarılması, uzun vadeli entelektüel gelişim üzerinde etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

Enforex. (n.d.). Reconquista. Enforex. <https://www.enforex.com/culture/reconquista.html>
KÜRE Ansiklopedi. (2025). Reconquista. KÜRE Ansiklopedi. <https://kureansiklopedi.com/tr/detay/reconquista-2>

Nikolaev, N. (2024). Reconquista. Diletant Media. <https://diletant.media/articles/45334333/>
Valfers. (n.d.). Al-Andalus heritage: A living legacy in modern Spain. The Valfers. <https://thevalfers.com/spain/al-andalus-heritage/>

Yıldırım, M., & Karagöz, S. (2025). Müslüman fetihlerinden-Reconquista'ya (711-1147) Portekiz şehirleri: Siyasi ve kültürel bir analiz. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4279278>

KARANSEBES MUHAREBESİ KENDİ KENDİNİ BOZGUNA UĞRATAN ORDU

Ateş NERGİZ

Tarih boyunca savaşlar, en az iki düşman güç arasında yaşanan çatışmalar olarak tanımlanmıştır. Ancak kimi zaman tarih öyle tuhaf olaylar sahneye koyar ki, bunları okurken akla ilk gelen soru şu olur: "Bu gerçekten mümkün mü?". 1788 yılında gerçekleşen Karansebes Muharebesi işte böyle bir olaydır. Bu muharebede Avusturya ordusu, kendi kendini bozguna uğratarak binlerce askerini kaybetmiş; Osmanlı kuvvetleri ise neredeyse savaşmaksızın zaferi elde etmiştir.

Tarihsel Arka Plan: Avusturya-Osmanlı Savaşı

18. yüzyılın sonlarında Avrupa, büyük güçler arasındaki rekabete sahne oluyordu. Bu dönemde Avusturya İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasında, uzun süreli bir savaş (1787-1791) yaşanmaktaydı. İmparator II. Joseph komutasındaki Avusturya ordusu, kalabalık

kuvvetlerine karşın ciddi düzensizlik ve lojistik sorunlarla boğuşmaktaydı. Ordunun içinde Alman, Macar, İtalyan, Hırvat, Çek ve daha pek çok millettten askerler bulunmaktaydı. Ortak bir iletişim dilinin olmayışı, birliklerin koordinasyonunu son derece güçleştiriyor ve her türlü kaos ortamının zeminini hazırlıyordu. (Dupuy & Dupuy, 1993) 1788 tarihinde Osmanlı-Avusturya Savaşı sürmekte iken -Osmanlı Devleti'nin tahtında I. Abdülhamid Han vardı- I. Abdülhamid Han, Sadrazam Koca Yusuf Paşa'ya harekete geçmesi için emir vermiş, Serdar Ekrem Yusuf Paşa da ordusuyla beraber Sofya'dan ilerlemeye başlamıştır. Serasker Kethüda Hasan Paşa, Serdar-ı Ekrem'den aldığı destek kuvvetlerle, 30 Ağustos 1788'de Avusturya İmparatoru II. Joseph'in 130 bin kişilik kuvvetiyle Tameşvar eyaletindeki Mehadiye yakınlarında karşı karşıya gelmiştir. Bu muharebe Osmanlı kuvvetlerinin galibiyet-

tiyle sonuçlanmıştır. Mehadiye'deki bozgundan sonra bir miktar asker ve topla mevzilenen II. Joseph, Eylül ayında yeni bir savaşa hazırlanmış, Karansebes Kasabası yakınlarında kamp kurmuştur. Avusturya Ordusunun hafif süvari birliği, keşif yapıp Osmanlı askerlerini bulmak ve bilgi toplamak için Timiş Nehri'nin karşısına geçmiştir. Fakat Osmanlı askerlerine ait hiçbir ize rastlanmamıştır. Eylül 1788'de yaklaşık 100 bin kişilik Avusturya ordusu, bugün Romanya sınırları içinde kalan Karansebes (Caransebeş) kasabası yakınlarında mevzilenmişti. Ordunun öncü birliklerinden bir grup Macar hüsar, Timiş Nehri'ni geçerek karşı sahile ulaştı. Burada bölgenin yerel halkıyla karşılaştılar ve onlardan bir miktar rakı (schnapps) satın alarak eğlenmeye başladılar. Kısa bir süre sonra yürüyüş sütunundaki piyade birlikleri de nehri geçmeye çalıştı. Ancak hüsarlar, içki fiçilerini aralarında yabancı gördükleri piyadelere korumak amacıyla etrafına bariyer oluşturdu. Bu durum iki birlik arasında önce sözel, ardından fiziksel bir çatışmaya dönüştü. Silahlar devreye girdi ve karanlık bir gecede birbirlerine ateş açmaya başladılar (Tucker, 2009). İşte tam bu sırada olaylar tamamen kontrolden çıktı. Birisi, büyük olasılıkla panik içindeki bir asker, "Türkler! Türkler!" diye bağırdı. Bu çılgın gece karanlığında hızla yayıldı. Nehrin öteki yakasındaki ana kuvvetler, Osmanlı saldırısının başladığını zannederek ateş açmaya ve geri çekilmeye başladı. Farklı dillerden oluşan ordu içinde komuta kargaşası doruk noktasına ulaştı. Almanca "Halt!" (Dur!) komutu ile savaşçıların nidaları birbirine karıştı. Bazı kaynaklara göre bu komut, askerler tarafından "Allah!" nidası olarak algılandı

ve birlikler dost ile düşmanı birbirinden ayırt edemez hale geldi. Topçu birlikleri bile kendi saflarına doğru ateş açmaya başladı. İmparator II. Joseph duruma müdahale etmek için öne atılırken atından düştü ve neredeyse çiğnendi. Sabahın ilk ışıklarına dek süren bu kaotik çatışmada, Avusturya ordusu yaklaşık 10 bin asker kaybetti; bunların büyük çoğunluğu kendi silah arkadaşlarının kurbanı olmuştu (Bodart, 1908).

Osmanlıların "Savaşmadan Zaferi"

İki gün sonra bölgeye ulaşan Osmanlı öncü kuvvetleri, gördükleri manzara karşısında şaşkına döndü: Savaş alanı Avusturya askerlerinin cesetleri ve yaralılarıyla kaplıydı. Fazla bir çaba harcamalarına gerek kalmadan Karansebes'i ele geçirdiler. Tarihçiler, Osmanlı komutanlarının bile bu tablo karşısında şaşkınlığını gizleyemediğini aktarmaktadır (Uzunçarşılı, 1988). Karansebes Muharebesi, yalnızca askerî tarih açısından değil; iletişim, koordinasyon ve komuta zincirinin önemi bakımından da son derece düşündürücü bir örnek olmaya devam etmektedir. Panik, dil engeli ve disiplinsizliğin bir arada nasıl yıkıcı sonuçlara yol açabileceğini gösteren bu olay; tarih sınıflarında ders kitaplarının ötesinde anlatılmayı hak eden, ibret verici bir vakadır. Büyük ordular sadece dış düşman karşısında değil, kendi içindeki kaos ve yanlış anlaşılmalarda bozguna uğrayabilir. Ahmed Cevdet Paşa'nın Şebeş Savaşı'yla ilgili "Bu bir inayet-i ilahiye (ilahi yardım), umulmayan bir mevhibedir (bağış, hediye)." diye bir sözü de bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bodart, G. (1908). *Militär-historisches Kriegs-Lexikon* (1618–1905). C. W. Stern.
- Dupuy, R. E., & Dupuy, T. N. (1993). *The Harper encyclopedia of military history: From 3500 BC to the present* (4. baskı). HarperCollins.
- Tucker, S. C. (Ed.). (2009). *A global chronology of conflict: From the ancient world to the modern Middle East* (Cilt 2). ABC-CLIO.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 4). Türk Tarih Kurumu.

Gettysburg'da Bir Konuşma: Savaşın Ortasında Doğan Yeni Bir Anlam

Mustafa Şanlı

Bazı savaşlar yalnızca cephede kazanılmaz. Bazen bir meydanda yapılan birkaç dakikalık kısa bir konuşma binlerce askerin kanıyla yazılan tarihe bambaşka bir anlam kazandırır. Amerikan İç Savaşı'nın en dikkat çekici anlarından biri de 1863 yılında Gettysburg'da yaşanmıştır. Savaşın yalnızca askerî yönünü değil, aynı zamanda bir ülkenin kendisini nasıl tanımladığını gösteren önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Gettysburg Muharebesi, Amerikan İç Savaşı'nın en kanlı ve belirleyici çatışmalarından biriydi. 1-3 Temmuz 1863 tarihleri arasında Pennsylvania'daki küçük bir kasabada gerçekleşen bu savaşta Kuzey ve Güney orduları karşı karşıya geldi. Üç gün süren çatışmanın

sonunda on binlerce asker ölmüş, yaralanmış ya da kaybolmuştur. Amerikan Battlefield Trust'a göre Gettysburg, 50 binden fazla kayıpla, İç Savaş'ın en kanlı muharebelerinden biri olmuştur (American Battlefield Trust, t.y.). Bu nedenle Gettysburg, yalnızca bir savaş alanı değil, aynı zamanda Amerikan tarihinin en ağır bedellerinden birinin simgesi hâline gelmiştir. Savaşın ardından Gettysburg'da hayat eskisi gibi devam edemezdi. Çünkü kasabanın çevresi, toprağa gömülme bekleyen askerlerle doluydu. Bu nedenle burada ulusal bir mezarlık yapılmasına karar verildi. 19 Kasım 1863'te mezarlığın açılışı için büyük bir tören düzenlendi. Törenin asıl konuşmacısı dönemin ünlü hatip-

lerinden Edward Everett'ti. Everett, iki saati aşan uzun ve etkileyici bir konuşma yaptı (National Park Service, 2021). Ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Abraham Lincoln, 1861 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin 16. başkanı, kürsüye çıktı. Lincoln başkanlığı döneminde ülkenin en büyük krizlerinden biri olan Amerikan İç Savaşı'nı yönetmiş ve köleliğin kaldırılması yönündeki politikalarıyla tanınmıştır. Özellikle 1863 yılında yaptığı Gettysburg Konuşması; özgürlük, eşitlik ve ulusal birlik kavramlarını vurgulayan en önemli tarihi konuşmalardan biri kabul edilmektedir. Bu nedenle Lincoln'un kürsüye çıkışı, yalnızca bir konuşma anı değil; Amerikan toplumunun geleceğine ilişkin güçlü bir siyasi ve ahlaki mesajın verildiği tarihi bir an olarak değerlendirilmiştir. Lincoln'un konuşması yalnızca birkaç dakika sürmüştü; 272 kelimelik bu kısa konuşma, ilk bakışta törenin küçük bir parçası gibi görünmüştü. Hatta bazı gazeteler başlangıçta bu konuşmayı fazla kısa ve sıradan bulmuştu. Fakat zamanla anlaşıldı ki Lincoln, o birkaç dakikaya yalnızca Gettysburg'da ölen askerlerin anısını değil, Amerika'nın yeniden doğuş fikrini de sığdırmıştı. Lincoln konuşmasında, Amerika'nın "özgürlük düşüncesiyle doğmuş" bir ülke olduğunu hatırlattı. Gettysburg'da ölen askerlerin boşuna ölmediğini, bu savaşın demokrasi için verilen büyük bir sınav olduğunu söyledi. En meşhur ifadesiyle, "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi"-nin yeryüzünden silinmemesi gerektiğini vurguladı (Lincoln, 1863/2025). Bu cümle, yalnızca Amerikan tarihi için değil, demokrasi fikri açısından da unutulmaz bir ifade hâline geldi. Bu konuşmayı ilginç kılan şey, uzunluğu değil, taşıdığı anlamdı. Lincoln, savaşın

amacını yeniden tanımlıyordu. Başlangıçta savaş, Birlik'in korunması için yürütülüyordu. Fakat Gettysburg Konuşması ile birlikte savaş, özgürlük ve demokrasi idealleriyle daha güçlü biçimde ilişkilendirildi. Böylece savaşın yalnızca siyasi değil, ahlaki bir anlamı da öne çıktı. Lincoln, ölen askerlerin fedakârlığını geleceğe dönük bir sorumluluk olarak yorumladı. Ona göre yaşayanlara düşen görev, bu kayıpların boşa gitmediğini gösterecek daha adil bir ülke kurmaktır.

Gettysburg'da yaşanan bu olay, tarihte bazen kelimelerin de silahlar kadar etkili olabileceğini gösterir. Bir savaş meydanında, top seslerinin sustuğu ama acıların hâlâ taze olduğu bir günde, Lincoln birkaç dakikalık konuşmasıyla milyonlarca insana şu soruyu düşündürttü: Bir ülke hangi değerler uğruna ayakta kalmalıdır? Bugün Gettysburg Konuşması, Amerikan tarihinin en önemli metinlerinden biri kabul edilir. Çünkü bu kısa konuşma, yalnızca geçmişte ölen askerleri anmakla kalmamış; aynı zamanda gelecekte kurulacak toplumun hangi ilkeler üzerine yükselmesi gerektiğini de ortaya koymuştur. Lincoln'un sözleri, savaşın yıkıcılığı içinde bile özgürlük, eşitlik ve demokrasi gibi kavramların yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Amerikan İç Savaşı'nın sayfalarını karıştırdığımızda büyük ordular, kanlı muharebeler ve siyasi krizler görürüz. Ancak Gettysburg'da yaşanan bu kısa an, tarihin yalnızca savaş meydanlarında değil, insanların kelimelere yüklediği anlamlarda da şekillendiğini hatırlatır. Belki de bu yüzden Lincoln'un birkaç dakikalık konuşması, savaşın kendisi kadar unutulmaz hâle gelmiştir.

KAYNAKÇA

American Battlefield Trust. (t.y.). Gettysburg battle facts and summary. <https://www.battlefields.org/learn/civil-war/battles/gettysburg>

Library of Congress. (2025, 19 Kasım). Today in history: November 19—Gettysburg Address. <https://www.loc.gov/item/today-in-history/november-19/>

Lincoln, A. (2025). Address at the dedication of the National Cemetery at Gettysburg, Pennsylvania [Gettysburg Address]. The American Presidency Project. Orijinal eser 1863'te yayımlanmıştır. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-dedication-the-national-cemetery-gettysburg-pennsylvania-gettysburg-address>

National Park Service. (2021, 19 Ekim). Wills House virtual identity: Edward Everett. <https://www.nps.gov/gett/learn/historyculture/wills-house-virtual-identity-edward-everett.htm>

Görsel Kaynaklar

Dreisbach, D. (2013, November 19). The sacred sounds of Lincoln's Gettysburg Address. Law & Liberty. <https://lawliberty.org/the-sacred-sounds-of-lincolns-gettysburg-address/>

The Boston Globe. (2018, November 19). On this day in 1863: President Lincoln delivered the Gettysburg Address. <https://www.bostonglobe.com/news/nation/2018/11/19/on-this-day-president-lincoln-delivered-gettysburg-address/b73T9Xun6bgBM6eTyi0Bel/story.html>

TÜRKİYE'DE KADIN HAKLARI

Bahar AZAPÇI

Türkiye’de modern kadın haklarından önce, Osmanlı döneminde kadınlar sınırlı eğitim ve sosyal haklara sahipti. Eğitim yasal zorunluluk değilken, kadınların çalışma hayatı kısıtlı; miras, şahitlik, boşanma, velayet ve evlilikte haklar erkeklerle eşit değil ve erkeklerin menfaatini sağlar durumdaydı. Seçme ve seçilme hakları bulunmuyordu. Kadın haklarının yokluğunda kadınlar; toplumsal, hukuki, siyasi, sosyal ve ekonomik kısıtlamalarla yaşamlarını sürdürmüştür. Hatırlatmakta fayda vardır ki; Eski Türk Devletlerinde kadın erkeğin yanında yer almış, yönetimde söz sahibi olmuş, tarım ve hayvancılık gibi işlerle uğraşmıştır. İlk olarak Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kadın haklarında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1921 Anayasasında kadınlar için mevcut olmayan seçme ve seçilme hakkı, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile 1924 rAnayasasında yerini almıştır. Bu kanun ile kadın ve erkeklerin ilköğretimi bitirmesi zorunlu olmuştur. 3 Mart 1924 tarihinde “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile kız ve erkekler eşit haklarla eğitim görmeye başlamış, eğitim laikleştirilmiştir. Ardından, 1925 yılında “Şapka Kanunu” ile kadınların daha çağdaş ve modern kıyafetler giymesi, herhangisi bir zorlama olmadan, teşvik edilmiştir. Cumhuriyet öncesinde kadınların toplumsal yaşama katılımı çeşitli nedenlerle sınırlı kalmış ve dönemin yaygın giyim anlayışı da bu durumun bir parçası olarak görülmüştür. Zamanla kadınların eğitim, çalışma ve sosyal hayata daha aktif katılabilmeleri amacıyla daha pratik ve çağın şartlarına uygun kıyafetler teşvik edilmeye başlanmıştır. Ancak bu değişim süreci, bazı kesimler tarafından geleneksel değerlere ve dini hassasiyetlere aykırı olarak değerlendirilmiştir. Dönemin yöneticileri ise kıyafet tercihinin kişinin inancını belirleyen tek unsur olmadığını vurgulamış, kadınların farklı giyim seçeneklerine sahip olmasının dini kimlikleriyle çelişmeyeceğini ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün kadınların toplumdaki yerini güçlendirmeye verdiği önem, onların eğitimden çalışma hayatına kadar her alanda daha görünür ve aktif olmalarını desteklemesinde de görülmektedir. 17

Şubat 1926 tarihinde kabul edilen Türk Medeni Kanunu’yla birlikte kadınlar meslek seçme, miras, tanıklık, evlenme ve boşanmada erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır. İsviçre’den uyarılan TMK, ailede kadın-erkek eşitliği, tek eşlilik, resmi nikâh zorunluluğu

ve bireysel hakları güvence altına almasıyla laik ve çağdaş Türk hukukunun temeli olmuştur. Özellikle Aile Hukuku ile kadınlara tanınan bu haklar günümüzde de büyük önem taşımaktadır. Medeni Kanunu’nun kabulüyle birlikte, Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatlarıyla 1930 yılında yapılan Belediye Seçimleri ile kadınlar ilk defa yerel yönetimlerde seçme ve seçilme haklarını kullanmışlardır. Bunun üzerine kadınların fiziksel ve duygusal özelliklerine değinilerek seçme ve seçilme haklarının olup olmamasına dair kamuoyunda tartışmalar da çıkmıştır. 3 Nisan 1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu ile kadınlar ilk defa siyasi hayata katılmıştır. Bu sayede kadınlar, yerel yönetim seçimlerinde doğrudan söz sahibi olmuş ve toplumda güçlü bir seviyeye gelmişlerdir. Bu gelişme ile ileride kadın hakları daha da genişletilecektir. 1933 yılında Köy Kanunu’nda kadınlara köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakları verilmiştir. Bununla birlikte kadınların siyasi haklarında bir gelişme daha yaşanmıştır: 5 Aralık 1934 yılında Türkiye Büyük Mil-

let Meclisi'nde kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün daha önce yaptığı bir konuşmada "Toplumu kaldırmak istiyorsak, izlememiz gereken daha emin ve daha etkili bir yol vardır. O da Türk kadınına çalışmalarımıza ortak etmek, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, kadının, bilimsel, toplumsal ve ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapma yoludur." ifadelerini kullanması onun kadın-erkek eşitliğine ve kadınların çalışma hayatına verdiği önemi vurgular. Bu gelişmeden sonra 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 kadın milletvekili seçilmiştir.

15 Haziran 1936'da İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte kadınların çalışma hayatına doğum izni, doğum yardımı, kreş hakkı ve kısmi süreli çalışma gibi düzenlemeler getirilmiş, böylece kadınlar iş hayatla-

rında rahatlamış ve daha insani koşullarda çalışmış olmuştur. 1961 Anayasası'nda yer alan "Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir." maddesinde kanun önünde cinsiyet ayırımı yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu yılda 1935 yılına göre kadınların okuma yazma oranı büyük bir artış göstermiştir.

Cumhuriyetin ilanı Türkiye'nin demokratikleşme ve modernleşme sürecini başlatmıştır. Modernleşme

ve demokratikleşme sürecinde; eşitlik, adalet ve hukuk devleti olma gibi unsurlar sağlanmıştır. Günümüzde de bu unsurların çoğu Atatürk'ün devrimleri ve ilkeleri sayesinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, siyasal ve sosyal hakların din, dil, ırk ve cinsiyet ayırmaksızın tüm vatandaşlar tarafından özgür bir şekilde kullanılmasının gerekliliğine inanmış ve devrimlerinde bunlara öncelik ve önem vermiştir. Görünen o ki, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile kadın haklarına verdikleri önem arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Cumhuriyet'le başlayan kadın hakları serüveninin getirdiği hak ve özgürlükler, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temelidir. Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi "Kadınlarını geride bırakan toplumlar, geride kalmaya mahkûmdur."

KAYNAKÇA

Moroğlu, N. (07/03/2023). Türkiye'de Kadın Hakları: Kazanımlarımız, Kaygılarımız. <https://nazanmoroglu.com/>
 Armutçu, S. Tarihte Uzun ve Anımlı Bir Yolculuk: Kadın Hakları. İktisat ve Toplum Dergisi, Sayı: 131. <https://iktisatvetoplum.com/>
 Söylemez, I. Atatürk, Cumhuriyet ve Kadın Hakları. DergiPark, Makale No: 687389. <https://dergipark.org.tr/>
 Yaman Can, S. Türkiye'de ve Dünya'da "Kadının İnsan Hakları". DergiPark, Makale No: 3174077. <https://dergipark.org.tr/>
 Sansaman, S. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın Kıyafeti Meselesi. DergiPark, Makale No: 20679. <https://dergipark.org.tr/>
 Kurnaz, L. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilleri. ATAM Dergisi. <https://atamdergi.gov.tr/>
 Leloğlu, E. (18/08/2024). Kadın Hakları ve İlgili Mevzuatın Kronolojik Olarak Değerlendirilmesi. Türk Hukuk Sitesi. <https://www.turkhukuksitesi.com/>
 Erşen Üstün, G. Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme. DergiPark, Makale No: 1115498. <https://dergipark.org.tr/>

CUMHURİYET DÖNEMİ ÇEVRE POLİTİKALARI: ANKARA

Talin Sadiye Mentek

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar çevre politikaları; ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümü ile birlikte gelişmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çevre koruma kavramı günümüzdeki anlamıyla ele alınmasa da, kent planlaması, ağaçlandırma çalışmaları ve doğal kaynakların yönetimi gibi uygulamalar çevrecilik anlayışının temellerini oluşturmuştur. Bu süreçte Ankara, hem yeni başkent olması hem de modernleşme projelerinin merkezi olması nedeniyle çevre politikalarının uygulanmasında önemli bir örnek teşkil etmiştir. Ankara'nın modern bir başkent olarak şekillenmesi ise cumhuriyetin ilanından sonra siyasi ve hukuki alanda yaşanan değişimler, şehircilik ve kent planlamasında derin izler bırakmıştır. Yeni devlet; çağdaş, ulus-devlet kurma anlayışını benimsediği gibi, kentleri ve kentsel dokuyu da modernleştirme çabasının bir parçası olarak görmüştür. Kentler sadece insanların yaşama alanları olarak değil, aynı zamanda cumhuriyetin sembolü olan mekânlar olarak da değerlendirilmiştir. 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilmesiyle birlikte Cumhuriyet'in modernleşme projesinin merkezi hâline gelen Ankara, daha önce orta ölçekli bir Anadolu şehri iken ülke yönetiminin ana merkezi olmuş; kamu kurumlarının burada toplanması, göç ve yeni yatırımlar sayesinde hızla nüfus kazanan önemli bir kent konumuna yükselmiştir. Bu yönde planlama ve uygulama süreçlerinin en belirgin olanlarından biri de başkent getirdiği yeni ihtiyaçlara göre topluca yapılacak altyapı çalışmalarıdır. Ulaşım ağlarının geliştirilmesi ve modern yaşamı mümkün kılan kamusal alanların oluşturulması gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Ankara'nın gelişimiyle birlikte şehirde konut ihtiyacı artmış, kent planlaması ve imar faaliyetleri de devlet politikalarında öncelikli yer edinen konulardan olmuştur. Özellikle kırsal bölgelerden gelen göçler, şehir nüfusunu artırarak yeni yerleşim alanlarının oluşturulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu sırada kooperatifleşme, toplu konut uygulamaları ve planlı yapılaşma yöntemleri gündeme gelmiş ve Ankara, Türkiye'de modern şehircilik uygulamalarının ilk örneklerinin görüldüğü kent olmuştur. Kentin fiziksel dönüşümünün anlaşılabilmesi için Ankara'da benimsenen imar politikaları ve özellikle şehir planları üzerinde durmak

gerekir. Lörcher ile Jansen tarafından hazırlanan bu planlar, yeni yapıların nereye gideceğini belirleyen tek projeler olmaktan çok, Cumhuriyet'in çağdaş ve planlı başkenti olma arzusunu göstermiştir.

Jansen Planı ve Ankara'nın Planlı Gelişimi

Ankara'nın modern bir başkent olarak kentleşmesinde en belirleyici hareketlerden biri Hermann Jansen tarafından hazırlanan imar planı olmuştur. 1928 yılında düzenlenen yarışmayı kazanan Alman şehir plancısı Jansen, Ankara'da gelecekteki büyümeyi planlı biçimde gerçekleştirmek amacıyla sadece yeni yapılara yerleşim yerlerini göstermekle kalmamış, aynı zamanda Cumhuriyet'in modern şehir anlayışını ortaya koyan bir kentleşme programı niteliği taşımıştır. Planın temelinde sağlıklı, düzenli ve yaşanabilir bir şehir oluşturma düşüncesi yer almış; bu doğrultuda geniş yeşil alanlara, parklara ve bahçeli konutlara yer verilmiş, insanların sosyal yaşamına uygun kamusal mekânlar tasarlanmıştır. Jansen, Ankara'nın tarihî kimliğini de koruma altına almak istemiş, Ankara Kalesi ve çevresindeki tarihî dokunun korunmasını savunmuş, aynı zamanda yeni yerleşim alanlarının özellikle kentin güneyine doğru geliştirileceğini de öngörmüştü (bugünkü Çankaya, Bahçelievler ve Emek semtleri). Bu plan kapsamında şehrin ulaşım ağı da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Geniş bulvarlar ve yollar tasarlanmış, taşıt ve yaya trafiğinin birbirinden ayrılması planlanmıştır. Atatürk Bulvarı'nın kentin ana ulaşım eksenine hâline gelmesi de planın önemli kararlarından biridir. Ayrıca kamu kurumlarının bir araya getirilerek daha düzenli bir idari merkez oluşturulması hedeflenmiştir. Ankara'nın beklenenin çok daha üzerinde büyümesi, nüfus artışının planlanandan fazla olması ve ekonomik açıdan yetersiz kalınması gibi etkenler planın uygulanmasında karşılaşılan zorluklar arasındadır. Ankara'nın kentleşme sürecinde karşılaşılan başlıca sorunlardan biri, kentin planlarda öngörülenden çok daha hızlı büyümesidir. Başkent ilan edilmesi ve yönetim merkezi hâline gelmesi, şehrin nüfusunu beklenenden fazla artırmış; bu durum arsa fiyatlarının yükselmesine, planlı yapılaşmanın bozulmasına ve altyapı hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Mevcut konut stoku artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamış,

Kızılay meydanı, Önde Güven Parkı, Arkada Bakanlıklar.

kent planlarının geç uygulanması ise özellikle düşük gelirli kesimleri olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucunda insanlar, barınma sorunlarını kendi imkânlarıyla çözmeye yönelmiş ve plansız yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Bu durum gecekondu ve düzensiz yapılaşma olgusunun gelişmesine sebep olmuştur. Zamanla Ankara'nın önemli kentleşme problemlerinden biri hâline gelmiştir. Ayrıca kentin farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal açıdan farklılıkların artması da mekânsal ayrışmayı yoğunlaştırmıştır. Kızılay ve çevresi daha çok üst ve orta gelirli gruplar tarafından yaşanan yerler haline gelirken, bazı mahallelerde yoksul kitlelerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin kentin planlı ve modern bir başkent oluşturma hedefi kısmen gerçekleşmiştir. Bunun dışında, Jansen Planı Ankara'nın modern şehir kimliğinin oluşmasında belirleyici olmuş ve günümüzde de kentin birçok bölgesinin şekillenmesinde etkisini sürdürmüştür. Buna göre plan Cumhuriyet döneminin

en önemli şehircilik projeleri arasında değerlendirilmektedir.

1923-1950 yılları arasında, cumhuriyetin modernleşme ve değişim hedeflerinin şehirde uygulanmasına öncelik verildiğinden "cumhuriyetin modernleşme hedeflerinin somutlaştığı" gibi ifadelerle rastlanan en önemli şehir Ankara olmuştur. Kentte uygulanan planlama çalışmaları ve özellikle Jansen Planı; Ankara'nın modern bir başkent olarak şekillenmesinde etkili olmuştur. Kent içinde yaşanan hızlı nüfus artışı, konut sıkıntısı ve gecekondulaşma süreci ise olumsuz etkileri arasında yer almıştır. 1923-1950 yılları; bugünkü şehrin temellerinin atıldığı ve modern Türkiye'deki modern şehircilik anlayışının ilk adımlarının atıldığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki planlama çalışmaları; kentin kimliğinin oluşumunda kalıcı izler bırakan ve kentin gelişimine yön veren dönemler olmuştur.

KAYNAKÇA

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2025). Ankara: Modern bir Cumhuriyet başkentinin planlanması ve inşası. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-397075/ankara-modern-bir-cumhuriyet-baskentinin-planlani-masi-ve-insasi-ankara-2025.html>

Altan, E., & Türk, Ö. K. (2022). Ankara'nın planlanması ve inşası: Modern bir Cumhuriyet başkentinin oluşumu. METU Journal of the Faculty of Architecture, 39(1). <https://jfa.arch.metu.edu.tr/uploads/docs/sayilar/sayi-39-1/metufja2022102.pdf>

TARİH ZÜMRESİ ETKİNLİKLERİ

ATATÜRK VE CUMHURİYET

Atatürk Düşünce Topluluğu tarafından planlanan ve 27.10.2025 tarihinde okulumuzun lise konferans salonunda gerçekleştirilen bu söyleşinin temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün gençlik yıllarını lise öğrencilerine tarihsel gerçeklikler çerçevesinde aktarmaktır. Bu kapsamda, öğrencilerin Atatürk'ün fikir dünyasının oluşum sürecini, eğitim hayatını, öğrenim gördüğü okulları ve gençlik döneminde karşılaştığı zorlukları öğrenmeleri sağlanarak; tarih bilinci, millî değerlere bağlılık ve Cumhuriyet'e olan aidiyet duygularının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Cumhuriyet Bayramı Haftası kapsamında, Serhan Güngör'ün konuk olduğu bu etkinlikte, Atatürk'ün bir lider olarak yetişme sürecinin yanı sıra, genç bir birey olarak sergilediği azim, kararlılık ve öğrenme tutkusunun da öğrencilere aktarılması amaçlanmıştır. Böylece öğrencilerin Atatürk'ü yalnızca siyasi bir lider olarak değil; kendi yaşlarına yakın bir dönemden geçmiş, sorgulayan, düşünen, kendini geliştiren ve üreten bir genç olarak tanımaları hedeflenmiştir.

ANKÜ- TARİH ÖĞRENCİ KONFERANSI

15.04.2026 tarihinde Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Özel Okullarında gerçekleştirilen Tarih Öğrenci Konferansı'nda bu yılın teması "Asırlık İzler, Sonsuz Ufuklar: Kurumlar ve Kuruluşlar" olan Tarih Öğrenci Konferansı'nda 11. Sınıf öğrencilerimiz Deniz USTAÖMER ve Ceren SERA YAŞAR sunum konusu olarak Türk Eğitim Derneği'ni tanıtmıştır. Öğrencilerimiz, Türk Eğitim Derneği'nin'in Cumhuriyet değerlerini yaşatan, eğitimde kaliteyi destekleyen ve Türkiye'nin geleceğine katkı sağlayan öncü bir kuruluş olduğunu tarihsel ve akademik bir perspektifle ele almışlardır. Bu çalışma aracılığıyla öğrencilerimiz, araştırma, analiz ve sunum becerilerini geliştirerek konferansa katılım sağlamışlardır.

TARİHİN MUTFAĞI

Atatürk'ü Anma Haftası

Atatürk'ü Anma Haftası etkinlikleri kapsamında, Tarihin Mutfacı Kulübünün önerisi doğrultusunda 07.11.2025 tarihinde okul yemekhanesinde öğrenciler ve personelin katılımıyla özel bir öğle yemeği menüsü sunulmuştur. Söz konusu uygulama ile öğrencilerimizin millî tarihimize ve kültürel değerlerimize yönelik farkındalıklarının artırılması amaçlanmıştır.

Ramazan Ayı Etkinlikleri

Mart ayında, Ramazan ayının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen etkinlikler kapsamında değerlendirilmesi amacıyla, öğrencilerde millî ve manevî değerler konusunda farkındalık oluşturmak üzere Ramazan ayına hitap eden özel bir menü hazırlanmış; okul yemekhanesinde sunulmuştur. Ayrıca Ramazan ayının yardımlaşma, paylaşma, dayanışma, tasarruf ve hoşgörü gibi değerlerini vurgulayan afişler hazırlanarak öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu koridor, pano ve ortak kullanım alanlarına asılmıştır. Yapılan çalışmalarla öğrencilerin toplumsal değerler konusunda bilinç kazanmaları amaçlanmıştır.

Manş Tüneli'nin Ekonomik Hüsranı: Şirketleri İflasa Sürükleyen Süreç

Yağız Şaşmaz

Giriş ve Projenin Tarihsel Arka Planı

Manş Tüneli (Channel Tunnel), İngiltere ile Fransa'yı deniz altından birbirine bağlayan, modern mühendisliğin en büyük ve en iddialı projelerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Yapımına resmi olarak 1988 yılında başlanan ve 1994 yılında görkemli bir törenle açılan bu devasa mega proje, iki kıta Avrupası gücü arasındaki fiziksel engelleri kaldırmayı amaçlıyordu. Yaklaşık 50.5 kilometre uzunluğa sahip olan tünel, deniz altındaki 37.9 kilometrelik bölümüyle bu alanda hala dünyanın en uzun su altı tüneli unvanını korumaktadır. Projenin arkasındaki ana motivasyon, yalnızca iki ülke arasındaki seyahat sürelerini radikal bir şekilde kısaltmak değil, aynı zamanda Avrupa Birliği tek pazarı entegrasyonunu lojistik anlamda en üst seviyeye çıkarmaktı. İnşaat süreci boyunca binlerce mühendis, jeolog ve işçi son teknoloji tünel açma makineleriyle (TBM) her iki yakadan karşılıklı olarak çalışmış ve bu süreç küresel çapta büyük bir medya ilgisiyle takip edilmiştir. Ancak, bu mühendislik dehasının arkasında, projenin başından itibaren filizlenen devasa bir finansal risk bulunuyordu. Proje, devlet bütçelerinden doğrudan karşılanmak yerine, tamamen özel sektör finansmanı ve banka kredileriyle finanse edilen tarihteki en büyük altyapı yatırımlarından biriydi. İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ve Fransa

Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın siyasi desteğine rağmen, kamu kaynaklarının kullanılmaması şartı, projenin tüm mali riskini Eurotunnel adlı konsorsiyuma ve ona bağlı olan yüklenici firmalara yükledi. Bu durum, ilerleyen yıllarda yaşanacak olan ekonomik krizin ve finansal çöküşün en temel yapı taşı oldu. Tünelin inşası tamamlandığında ortaya çıkan gurur tablosu, çok kısa bir süre sonra yerini tarihin en büyük borç yapılandırma süreçlerinden birine bırakacaktı.

Bütçe Aşımaları ve Kontrolde Çıkan İnşaat Maliyetleri
Projenin planlama aşamasında öngörülen maliyet he-

sapları ile inşaat sahasındaki gerçekle arasında adeta uçurumlar mevcuttu. 1987 yılında yatırımcılara sunulan ilk fizibilite raporlarında, tünelin toplam inşaat maliyeti yaklaşık 4.7 milyar sterlin (£4.7B) olarak tahmin edilmişti. Bu bütçe, dönemin ekonomik koşulları ve benzer büyük ölçekli altyapı projeleri göz önüne alınarak hesaplanmıştı. Ancak inşaat ilerledikçe, beklenmedik jeolojik zorluklar, deniz tabanının altındaki su sızıntıları, güvenlik standartlarının İngiliz ve Fransız otoriteler tarafından sürekli olarak ağırlaştırılması ve havalandırma sistemlerindeki tasarım değişiklikleri maliyetlerin çığ gibi büyümesine neden oldu. Özellikle tünel içi güvenlik odaları ve yangın söndürme altyapısına yönelik ek talepler, başlangıçtaki bütçe planlamasının ne kadar iyimser ve eksik olduğunu gözler önüne serdi. 1994 yılına gelindiğinde, tünel tamamlanıp hizmete açıldığında ortaya çıkan nihai fatura tam 9.5 milyar sterline (£9.5B) ulaşmıştı. Bu durum, bütçede yaklaşık %100'lük bir sapma anlamına geliyordu. Finansal dilde bu tür büyük sapmalar, projenin geri dönüş oranını (ROI) tamamen altüst eden yıkıcı bir faktördür. Yatırımcılar ve projeye kredi sağlayan bankalar, henüz tünelden tek bir yolcu bile geçmeden, planlananın iki katı büyüklüğünde bir borç yüküyle karşı karşıya kaldılar. İnşaat maliyetlerindeki bu devasa artış, Eurotunnel şirketinin gelir gider dengesini baştan sakatlardı. Aşağıdaki tabloda, projenin başlangıçtaki öngörülleri ile açılış yılındaki gerçek maliyet verilerinin karşılaştırması detaylıca sunulmaktadır:

Maliyet / Veri Kalemi	Başlangıç Tahmini (1987)	Gerçekleşen Değer (1994)	Sapma Oran (%)
Toplam İnşaat Maliyeti	£4.7 Milyar	£9.5 Milyar	+102%
Öngörülen İlk Yıl Yolcu Sayısı	15.9 Milyon	2.9 Milyon	-81%
Konsorsiyum Banka Kredileri	£5.0 Milyar	£8.0 Milyar	+60%
Hisse Başına Beklenen Getiri	10% - 14%	-92% (Değer Kaybı)	-180%

Trafik ve Gelir Tahminlerindeki Büyük Yanılgı

Manş Tüneli krizinin en trajik yönlerinden biri, sadece maliyetlerin yüksek olması değil, tünelin üreteceği gelirlerin de korkunç şekilde yanlış hesaplanmış olmasıydı. Dönemin finansal analistleri ve pazarlama uzmanları, İngiltere ile ana kıta Avrupası arasındaki yolcu ve yük trafiğinin tünelin açılmasıyla birlikte hızla bu hat- ta kayacağını varsaymışlardı. Yapılan tahminlere göre, açılış yılı olan 1994-1995 döneminde en az 16 milyon

yolcunun Eurostar trenlerini tercih edeceği, ayrıca milyonlarca ton yükün de tünel üzerinden taşınacağı öngörülüyordu. Bu iyimser senaryolara dayanarak, tünelin kendi borçlarını kısa sürede amorti edeceği ve hissedarlarına yüksek temettüler dağıtacağı vaat edilmişti. Gerçekleşen rakamlar ise tam anlamıyla bir hayal kırıklığı yarattı. 1995 yılında tüneli kullanan toplam yolcu sayısı ancak 3 milyon civarında kaldı; bu da yapılan tahminlerin yalnızca %18'ine tekabül ediyordu. Yük taşımacılığında da benzer bir hüsrana yaşandı; öngörülen hacimlerin sadece dörtte birine ulaşılabilirdi. Bu devasa sapmanın temel nedeni, tüketicilerin alışkanlıklarını değiştirmenin tahmin edilenden daha zor olması ve tünel bilet fiyatlarının başlangıçta çok yüksek tutulmasıydı. Talep esnekliği hesaplamaları yapılırken pazarın dinamikleri tamamen göz ardı edilmişti. Gelirlerin hedeflenen seviyenin çok altında kalması, şirketin nakit akış diyagramını tamamen bozdu ve borç faizlerinin dahi ödenmesini imkânsız hale getirdi.

Şiddetli Rekabet: Feribotlar ve Düşük Maliyetli Hava-yolları

Eurotunnel yönetiminin hesaba katmadığı en stratejik unsurlardan biri, pazardaki mevcut aktörlerin tünele karşı vereceği amansız hayatta kalma mücadelesiydi. Tünel açılmadan önce, Manş Denizi üzerindeki yolcu ve araç taşımacılığı tamamen feribot şirketlerinin (özellikle P&O Ferries ve Stena Line) tekelindeydi. Fizibilite raporlarında, tünel açıldığında feribotların bu hız ve

konfor karşısında rekabet edemeyerek pazardan çekileceği veya çok küçük bir niş pazara hitap edeceği yazıyordu. Ancak feribot firmaları beklenenin aksine teslim olmadılar; tam tersine filolarını devasa ve lüks süper-feribotlarla modernize ettiler, liman geçiş sürelerini kısalttılar ve tünelin fiyat politikasına karşı agresif bir fiyat savaşı başlattılar. Bununla da kalmayarak, 1990'ların ortalarında havacılık sektöründe yaşanan deregülasyon (serbestleşme) dalgasıyla birlikte EasyJet ve Ryanair gibi düşük maliyetli (low-cost) havayolu şirketleri sahneye çıktı. Bu yeni aktörler, Londra-Paris ve Londra-Brüksel gibi kritik rotalarda tünelden bile daha ucuz ve bazen toplam seyahat süresi açısından daha avantajlı uçuş kombinasyonları sunmaya başladılar. Yolcular için tünel artık tek hızlı alternatif değildi. Gelişen bu çift taraflı rekabet kısılacı, tünelin pazar payını kalıcı olarak sınırladı. Tünel, yüksek sabit maliyetlerini

amorti edebilmek için ihtiyaç duyduğu kitlesel yolcu hacmine, feribotların ve havayollarının bu hamleleri yüzünden uzun yıllar boyunca ulaşamadı.

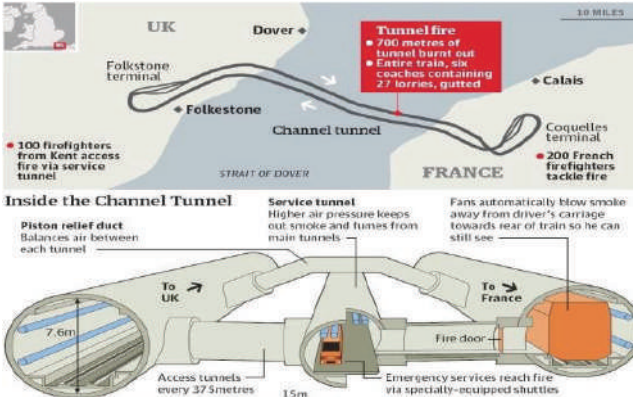
Finansal Sarmal, Borç Krizi ve İflas Süreçleri

Gelirlerin yerlerde süründüğü, buna karşılık inşaat döneminden kalan borçların faiz ödemelerinin her ay katlanarak arttığı bir ortamda, Eurotunnel şirketinin finansal bir duvara toslaması kaçınılmazdı. 1995 yılı sonu itibarıyla şirketin toplam borç stoku 9.1 milyar sterlin seviyesine ulaşmıştı. Şirketin faaliyetlerinden elde ettiği operasyonel kar (EBITDA), bu borcun yıllık faiz yükümlülüklerinin yarısını bile karşılamaya yetmiyordu. Bu durum, finansal matematikte sürdürülemez nakit akışı olarak tanımlanır. Eurotunnel, borçlarını ödeyebilmek için sürekli olarak yeni krediler almak veya hisse senedi ihraç etmek zorunda kaldı, bu da mevcut hisselerin değerini dramatik bir şekilde sulandırdı. 1996 yılında şirket, borçlarının faiz ödemelerini tamamen durdurduğunu açıklayarak borç erteleme ilan etti. Bu karar, finans piyasalarında şok etkisi yarattı. İngiliz ve Fransız borsalarında işlem gören Eurotunnel hisseleri adeta çakıldı; başlangıçta büyük umutlarla hisse alan yüz binlerce küçük yatırımcının birikimleri %90'ın üzerinde değer kaybederek yok oldu. Şirket, alacaklı konumundaki 200'den fazla uluslararası banka ile masaya oturmak zorunda kaldı. Yıllar süren sancılı müzakerelerin ardından, 2006 yılında borç krizi zirveye ulaştı ve şirket Fransız mahkemelerinden iflas koruma (Safeguard) talep etti. Bu süreç, tünelin işletme hakkını elinde bulunduran yapının tamamen tasfiye edilmesi ve borçların hisseye dönüştürülmesiyle sonuçlanan acı verici bir operasyondur.

Yüklenici Şirketlerin ve Konsorsiyumun Kaderi

Manş Tüneli'nin yarattığı ekonomik enkaz sadece Eurotunnel şirketiyle sınırlı kalmadı; projenin inşasını üstlenen Transmanche Link (TML) konsorsiyumuna dâhil olan dev inşaat ve mühendislik şirketlerini de girdabın içine çekti. TML, beş İngiliz ve beş Fransız inşaat devinden oluşan (aralarında Balfour Beatty, Taylor Woodrow ve Bouygues gibi isimlerin bulunduğu) geçici bir ortaklıktı. Sözleşme yapısı gereği, inşaat esnasında meydana gelen maliyet aşımalarının kimin tarafından karşılanacağı konusu, Eurotunnel yönetimi ile TML arasında bitmek bilmeyen hukuki savaşlara yol açtı. Şirketler, projeyi tamamlayabilmek için kendi öz kaynaklarından milyarlarca nakit akıtmak zorunda kaldılar. Bu durum, şirketler birliği üyesi birçok şirketin bilançosunda devasa zararlara yol açtı. Bazı alt yüklenici firmalar nakit sıkışıklığı nedeniyle iflas bayrağını çekerken, büyük ortaklar ise uzun yıllar boyunca bu projenin yarattığı finansal yaraları sarmaya çalıştı. Bankacılık sektörü de bu krizden payını aldı; projeye kontrolsüzce kredi sağlayan finans kuruluşları, borç yapılandırma anlaşmaları kapsamında milyarlarca sterlinlik alacaklarından tamamen vazgeçmek (debt write-off) zorunda kaldılar. Mühendislik dünyasında büyük bir itibar kaynağı olarak görülen Manş Tüneli, yüklenici firmaların ticari tarihlerine en büyük zarar yazan projelerden biri olarak kazındı.

Sonuç ve Mega Projeler İçin Çıkarılan Dersler

Bugün Manş Tüneli, kriz dolu geçmişinin ardından yapılan radikal borç silme ve yeniden yapılandırma operasyonları sayesinde nihayet istikrarlı ve karlı bir işletme modeline kavuşmuştur. Şirket, adını Getlink olarak değiştirmiş ve tünel yönetimi modern lojistik gereksinimlere uyum sağlayarak operasyonel karlılığa ulaşmıştır. Ancak bu durum, projenin ilk 15 yılında yaşanan ekonomik dramı ve finansal yıkımı unutturmamaktadır. Manş Tüneli, İngiltere ile Avrupa arasında vazgeçilmez bir stratejik koridor haline gelmiş olsa da, yatırımcıların açısından tam bir finansal felaket senaryosu olarak tarihteki yerini almıştır. Bu projenin küresel finans ve altyapı literatürüne bıraktığı en büyük miras, "devasa proje yönetimi" disiplininin yeniden yazılması olmuştur. Manş Tüneli'nden çıkarılan dersler, günümüzde inşa edilen büyük altyapı projelerinde (köprüler, havaliman-

ları, hızlı tren hatları) çok daha ihtiyatlı trafik tahminlerinin yapılmasına, risk paylaşım modellerinin daha adil tasarlanmasına ve bütçe esneklik paylarının yüksek tutulmasına öncülük etmiştir. Siyasi itibar uğruna ekonomik gerçeklerin göz ardı edilmesinin maliyetinin ne kadar ağır olabileceğini gösteren bu deneyim, finans dünyasında her zaman bir uyarıcı ders olarak anılmaya devam edecektir.

Kaynakça

<https://www.ice.org.uk/what-is-civil-engineering/infrastructure-projects/the-channel-tunnel>
<https://www.pmi.org/learning/library/chunnel-project-case-study-13317>
https://www-github-org.translate.goog/connectivity-across-borders/case-studies/thechannel-tunnel/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc
https://en-wikipedia-org.translate.goog/wiki/Channel_Tunnel?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc
https://www-europeanceo-com.translate.goog/business-and-management/the-storyof-eurostar/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc

(Resim 1)

<https://static.independent.co.uk/s3fs-public/thumbnails/image/2019/10/08/02/an-historical-inauguration.jpg?width=1200> (10/06/2026)

(Resim 2)

<https://gemini.google.com/app?hl=tr> (10/06/2026)

(Resim 3)

<https://cdn.images.express.co.uk/img/dynamic/25/590x/France-strikeeurostar-cancel-trains-1214953.jpg?r=1575908567717> (10/06/2026)

(Resim 4)

<https://www.bechtel.com/wp-content/uploads/2024/12/1186071024x687webp> (10/06/2026)

(Resim 5)

<https://img.uniform.global/p/8N2LaxYPRR2WhJJjXgEg-Cw/vA14dTqMSQwyq1aifYcPg-BYTP-TUNNEL-SOUS-LA-MANCHE-FRANCE-UK-1990-DR.webp> (10/06/2026)

(Resim 6)

<https://media.paperblog.fr/i/390/3904621/eurotunnel-20-ans-L-O2bIp8.jpeg> (10/06/2026)

(Resim 7)

<https://arc-anglerfish-tgam-prod-tgam.s3.amazonaws.com/public/RIRFUQ4TLJGIDODPZ-DIYXUJYXM> (10/06/2026)

Rize'nin Yeşil Mirası: Çay Tarımının Tarihsel Gelişimi

Ela Pınl Şeren

Giriş

Çay, dünya genelinde su ve kahveden sonra en çok tüketilen içeceklerden biridir. Türkiye'de ise çay denildiğinde akla ilk gelen yer Rize'dir. Rize, sahip olduğu iklim özellikleri sayesinde çay tarımı için son derece uygun bir bölgedir. Yüksek nem oranı, bol yağış, ılıman sıcaklıklar ve asidik toprak yapısı çay bitkisinin doğal yetiştirme koşullarına oldukça uygundur. Ancak Rize'nin bugün çay ile özdeşleşmiş olması bir anda gerçekleşmemiştir. Bu durum, yaklaşık yüz yıllık bir planlama, deneme, teşvik ve üretim sürecinin sonucudur. Çay tarımının Rize'deki gelişimi, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızlanmış ve günümüzde Türkiye'nin en önemli tarımsal faaliyetlerinden biri haline gelmiştir.

1. Osmanlı Döneminde Çay Tarımı Denemeleri

Türkiye'de çay yetiştirme fikri ilk kez 19. yüzyılın sonlarına doğru gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti, ekonomik olarak dışa bağımlılığı azaltmak ve yeni tarımsal ürünler geliştirmek amacıyla farklı bitkiler üzerinde araştırmalar yapmıştır. Bu kapsamda çay bitkisi de dikkat çekmiştir.

1880'li yıllarda Japonya'dan getirilen çay tohumları Türkiye'de denenmiştir. İlk denemeler Bursa ve çev-

resinde yapılmış ancak bölgenin iklimi çay bitkisi için uygun olmadığı için başarılı olunamamıştır. Çay bitkisi, yüksek nem ve bol yağış isteyen bir bitki olduğundan Marmara Bölgesi'nde istenilen verim elde edilememiştir. Bu başarısızlık, çayın Türkiye'de yetiştirilemeyeceği anlamına gelmemiş, sadece doğru bölgenin henüz bulunamadığını göstermiştir.

Bu dönem, çay tarımı açısından "deneme ve arayış dönemi" olarak kabul edilir. Ancak o yıllarda çay tarımı devlet politikası haline gelmediği için çalışmalar sınırlı kalmıştır.

2. Rize'nin Çay Tarımı İçin Uygunluğunun Belirlenmesi

Çay tarımında en önemli dönüm noktası, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bilimsel olarak incelenmesiyle yaşanmıştır. 20. yüzyılın başlarında yapılan araştırmalar, özellikle 1917 yılı civarında Rize ve çevresinin çay tarımı için uygun olduğunu ortaya koymuştur.

Rize'nin yıllık yağış miktarının yüksek olması, yıl boyunca nemli bir iklime sahip olması ve toprağın asidik yapısı çay bitkisi için ideal koşullar oluşturmuştur. Ayrıca bölgenin dağlık yapısı ve mikroklima özellikleri de çay yetiştiriciliğini desteklemiştir.

Bu tespit, çay tarımının Türkiye'de sistemli olarak nerede yapılacağı sorusuna cevap vermiştir. Böylece Rize, çay tarımının merkezi olarak planlanmaya başlanmıştır. Bu gelişme aynı zamanda bölgenin ekonomik kaderini de değiştirecek sürecin başlangıcı olmuştur.

3. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çay Tarımının Başlaması

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından tarım politikaları modernleştirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda yeni tarım ürünlerinin ülkeye kazandırılması hedeflenmiştir. Çay da bu ürünlerden biri olmuştur.

1924 yılında çıkarılan 407 sayılı kanun ile Rize ve Borçka çevresinde çay ve turuncgil yetiştiriciliği resmen teşvik edilmiştir. Bu kanun, Türkiye'de çay tarımının yasal olarak başlangıcı kabul edilir.

Bu dönemde en önemli isimlerden biri Zihni Derin'dir. Zihni Derin, Rize'de çay tarımının geliştirilmesi için görevlendirilmiş ve bölgeye çay fidanları getirerek ilk dikimleri başlatmıştır. Ayrıca halka çay tarımı hakkında eğitimler verilmiş ve çiftçilerin bu yeni ürüne alışması sağlanmaya çalışılmıştır.

Başlangıçta halk çay tarımına temkinli yaklaşmıştır. Bunun nedeni, çayın ekonomik getirisi hakkında yeterli bilgi olmaması ve yeni bir ürün olmasından kaynaklanan belirsizliktir. Ancak devletin teşvikleri ve yapılan denemelerin başarılı sonuçlar vermesiyle çay üretimi giderek artmıştır.

4. Üretimin Yaygınlaşması ve Fabrikalaşma Süreci

1930'lu yılların sonlarına doğru çay tarımı artık deneysel olmaktan çıkıp ekonomik bir faaliyet haline gelmeye başlamıştır. 1937-1938 yıllarında Rize'de ilk büyük ölçekli çay hasadı yapılmış ve ilk kuru çay üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme, çayın ekonomik değerinin ortaya çıkması açısından oldukça önemlidir. 1940'lı yıllarda devlet çay üretimine daha fazla önem vermeye başlamış ve üretim alanları genişletilmiştir. Çay fidanlıkları kurulmuş, yeni bölgeler tarıma açılmış ve üretim teşvik edilmiştir. Bu süreçte çay tarımı bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir.

1947 yılı itibarıyla Rize'de ilk çay işleme fabrikaları kurulmaya başlanmıştır. Bu fabrikalar, çayın sadece tarım ürünü değil aynı zamanda sanayi ürünü haline gelmesini sağlamıştır. Böylece çay, ham haliyle değil işlenmiş ve paketlenmiş olarak piyasaya sunulmaya başlanmıştır.

5. ÇAYKUR'un Kurulması ve Modern Çay Sektörü

Türkiye'de çay sektörünün en önemli kurumsal yapısı 1971 yılında ÇAYKUR'un kurulmasıyla oluşmuştur.

ÇAYKUR (Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü), yaş çay alımını düzenlemek, üreticiyi korumak ve çay sanayisini geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

ÇAYKUR'un kurulmasıyla birlikte çay üretiminde devlet denetimi artmış ve üretici için daha güvenli bir sistem oluşturulmuştur. Çiftçiler ürünlerini garanti bir şekilde satabilmiş, böylece çay tarımı daha cazip hale gelmiştir.

1970'lerden sonra Rize'de çay üretimi çok hızlı bir şekilde artmıştır. Yeni çay bahçeleri açılmış, modern tarım teknikleri kullanılmaya başlanmış ve üretim kapasitesi yükselmiştir. Günümüzde Türkiye'de üretilen çayın büyük bir kısmı Rize'den karşılanmaktadır.

6. Çayın Rize'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkisi

Çay tarımı sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal bir dönüşüm de yaratmıştır. Rize'de halkın büyük bir kısmı çay tarımı ile geçimini sağlamaktadır. Bu durum, bölgedeki göç hareketlerini de etkilemiş ve birçok insanın kendi memleketinde kalmasını sağlamıştır.

Ayrıca çay, Rize'nin kültürel kimliğinin bir parçası haline gelmiştir. Günlük yaşamda çayın önemli bir yeri vardır ve çay üretimi bölge kültürünün ayrılmaz bir unsuru olmuştur. Çay festivalleri, çay toplama etkinlikleri ve çay turizmi gibi faaliyetler de bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Rize’de çay tarımı, uzun ve planlı bir gelişim sürecinin sonucunda bugünkü haline ulaşmıştır. 19. yüzyıldaki ilk denemelerden Cumhuriyet dönemindeki teşviklere, fabrikalaşma sürecinden ÇAYKUR’un kurulmasına kadar birçok aşamadan geçilmiştir. Bugün çay, Rize için sadece bir tarım ürünü değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel bir kimliktir. Türkiye’nin çay üretim merkezi olan Rize, bu özelliğiyle hem ülke ekonomisine katkı sağlamakta hem de kendi kültürel yapısını güçlendirmektedir.

Kaynakça

<https://www.rize.gov.tr/rize-cayi>

<https://www.rtb.org.tr/tr/cayin-tarihcesi>

<https://www.caykur.gov.tr/Pages/Kurumsal/KurumHakkinda.aspx?ItemId=20&ItemId2=27&ItemType=Detail>

Resim 1 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Resim 2 <https://tariharsivi.org/icerik/2810/rize-cayinin-gizli-tarihi-tarih-7-yil-geriye-cekildi.html> 19.06.2026

Resim 3 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Resim 4 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Resim 5 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Resim 6 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

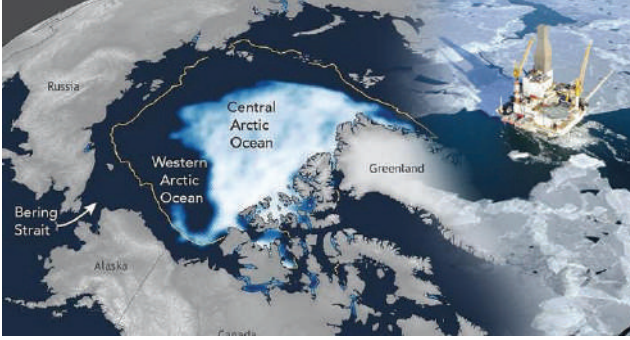
Resim 7 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Resim 8 <https://www.rize.gov.tr/rize-cayi> 19.06.2026

Arktik Bölgesinin Siyasi Statüsü

Hasan Afacan

Arktik bölgesi, klasik anlamda tek bir siyasi statüye sahip bölge değildir. Aksine, uluslararası hukuk, kıyı devletlerinin genişleyen egemenlik iddiaları ve giderek sertleşen jeopolitik rekabet arasında sıkışmış, parçalı ve gerilim üretmeye açık bir siyasi uzamdır. Bölgeyi barış havzası olarak romantizme eden yaklaşımlar artık gerçekliği açıklamakta yetersizdir; çünkü Arktik, 21. yüzyılın en kritik stratejik rekabet alanlarından biri haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren bölge, Orta Doğu ve Tayvan Boğazı'nın ardından en önemli ve çekişmeli jeopolitik cephe olarak adlandırılabilir.

Bu yapının temelini, hukuken istikrar sağlayan fakat pratikte rekabeti tamamen ortadan kaldıramayan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi oluşturmaktadır. Ancak bu sözleşme, Arktik'teki güç mücadelesini çözmemekte, yalnızca çerçevelemektedir. Çünkü mesele hukuk kadar, hatta çoğu zaman hukuktan daha fazla, jeopolitik kapasite meselesidir.

Arktik Okyanusu'nun merkezî kısmı büyük ölçüde açık deniz statüsündedir. Bu alanlar hiçbir devlete ait değildir ve uluslararası kullanım rejimine tabidir. Ancak kıyı şeridinde sahip devletler olan Rusya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Norveç ve Danimarka'nın Grönland üzerinden sahip olduğu konum, bu alanın çevresini kuşatan geniş Münhasır Ekonomik Bölgeler üzerinden fiili bir kontrol kurulmasına imkân vermiştir.

Bu noktada kritik gerçek şudur ki Arktik'te egemenlik mutlak değil, katmanlıdır. Devletler karasularında tam egemenliğe, Münhasır Ekonomik Bölgelerinde ekonomik haklara ve kıta sahanlığında ise jeolojik temelli genişleme iddialarına sahiptir. Bu yapı teoride düzenli görünse de pratikte ciddi bir gri alan üretir. Özellikle kıta sahanlığının bilimsel kanıtlarla genişletilebilmesi, hukuku teknik bir yarışa dönüştürmüştür. Jeoloji artık diplomatik bir araçtır; haritalar ise siyasi beyan niteliği taşır.

Arktik'te beş kıyı devleti bölgenin gerçek güç mimarisini belirler. Rusya, Arktik sistemin en baskın aktörüdür. Uzun kıyı şeridi, askeri üsleri ve enerji yatırımlarıyla bölgeyi stratejik bir ulusal derinlik olarak görmektedir. Kanada, özellikle kuzey adaları ve Kuzeybatı Geçidi üzerindeki egemenlik iddiasını kararlı biçimde savunur. Bu hat yalnızca bir deniz yolu değil, aynı zamanda bir egemenlik sınırıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Alaska üzerinden Arktik'e daha sınırlı kıyı erişimine sahip olsa da küresel güç kapasitesi nedeniyle denklemin merkezinde yer alır. Norveç ve Danimarka ise Grönland üzerinden kıta sahanlığı ve deniz yetki alanları konusunda aktif hukuki pozisyonlar üretmektedir. Burada net olan gerçek, Arktik'te gücün yalnızca coğrafi yakınlıkla değil, stratejik kapasiteyle ölçüldüğüdür.

Arktik'te çatışma potansiyeli yüksek olmasına rağmen tamamen anarşik bir yapı da bulunmamaktadır. Bunun nedeni bölgesel iş birliği mekanizmalarının varlığıdır. Bu mekanizmaların en önemlisi Arktik Konseyidir. Konsey çevre koruma, bilimsel araştırma, yerli halkların sorunları ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. Ancak askeri güvenlik konularını kapsam dışı bırakması önemli bir sınırlamadır.

Bu dışlama aslında Arktik'in en büyük çelişmesini ortaya koymaktadır. Bölgenin stratejik değeri artarken güvenlik mimarisi kurumsal olarak boş bırakılmıştır. Sonuç olarak çatışmanın olmadığı ancak gerçek anlamda güvenlik entegrasyonunun da kurulamadığı bir dondurulmuş gerilim durumu ortaya çıkmaktadır.

Küresel ısınma Arktik'i jeopolitik bir laboratuvara dö-

nüştürmüştür. Buzulların çekilmesiyle birlikte yeni deniz yolları ortaya çıkmaktadır. Kuzey Deniz Yolu ve Kuzeybatı Geçidi, Avrupa ile Asya arasındaki taşımacılıkta Süveyş ve Panama gibi geleneksel güzergâhlara alternatif oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Aynı zamanda bölge önemli petrol ve doğal gaz rezervleri barındırmaktadır. Bu durum Arktik'i çevreyle ilgili hassasiyet ile ekonomik çıkarlar arasında sıkışmış bir alana dönüştürmektedir. Bunun yanında Rusya'nın askerî altyapısını güçlendirmesi, NATO'nun kuzey kanadında daha aktif bir pozisyon almasına yol açmaktadır. Böylece Arktik giderek daha belirgin bir yüksek enlem güvenlik hattına dönüşmektedir.

Arktik'in mevcut siyasi statüsü yüzeyde hukuk temelli görünse de gerçekte güç dengeleri tarafından şekillendirilen kontrollü bir rekabet düzenini yansıtmaktadır. UNCLOS bir hukuki çerçeve sağlamakta, Arktik Konseyi ise bir iletişim platformu sunmaktadır. Ancak bu mekanizmaların hiçbirisi büyük stratejik rekabeti ortadan kaldırmamaktadır.

Açık konuşmak gerekirse Arktik, yalnızca bir uluslararası iş birliği bölgesi değildir; aynı zamanda düşük yoğunluklu bir jeopolitik rekabet sahasıdır. Devletler açık çatışmadan kaçınmakta, ancak sürekli olarak kendi pozisyonlarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu durum klasik anlamda bir barış değil, yönetilen bir gerilim üretmektedir.

Sonuç olarak Arktik bölgesinin siyasi statüsü ne tamamen ulusal egemenliklere bölünmüş ne de bütünüyle uluslararasılaştırılmış bir yapıdır. Bölge, hukuki normlarla sınırlandırılmış ancak jeopolitik gerçeklik tarafından sürekli zorlanan hibrit bir sistemdir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hukuki zemini oluştururken, Arktik Konseyi kurumsal iş birliğini desteklemektedir. Buna karşın gerçek güç dengesi, devletlerin askerî, ekonomik ve teknolojik kapasitesiyle belirlenmektedir.

Son tahlilde Arktik, 21. yüzyılın en önemli stratejik sınır bölgelerinden biridir. Bu bölgeyi anlamak için "barış" ve "çatışma" gibi basit ikilikler yeterli değildir. Arktik'in temel gerçekliği, hukukun ince buz tabakası altında ilerleyen sert güç siyasetidir.

Kaynakça:

United Nations, n.d. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) Available at: https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closcont.htm (Accessed: 10 June 2026)

Arctic Council, n.d. Arctic Council Available at: <https://www.arcticcouncil.org/> (Accessed: 10 June 2026)

International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS), n.d. United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) Available at: <https://www.itlos.org/en/main/the-tribunal/unclos/> (Accessed: 10 June 2026)

United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (DOALOS), n.d. Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Available at: <https://www.un.org/depts/los/index.htm> (Accessed: 10 June 2026)

Resim 1

<https://share.google/xMzYiKZaneO2OhPK> 9.06.2026

Resim 2

<https://share.google/4Ii248hhUZw3bKuXs> 19.06.2026

Resim 3

<https://tr.euronews.com> 19.06.2026

Resim 4

<https://tuicakademi.org> 21.06.2026

DÜNYANIN NEFES BORUSU TIKANINCA

Mustafa Şanlı

Hürmüz Boğazı Krizi ve Küresel Petrol Düzeninin Çöküşü

Mayıs 2026 • Küresel Enerji Analiz Raporu

Şubat 2026'nın son günlerinde Orta Doğu'nun üzerine kapanan savaş bulutları, dünyanın en kritik deniz geçidini neredeyse tamamen kapatmış; petrol piyasaları tarihin en sert sarsıntılarından biriyle yüz yüze gelmiştir. Hürmüz Boğazı'nın fiilen kapanması, Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) tarihsel kayıtlara geçirdiği üzere, küresel petrol piyasasının bugüne dek yaşadığı en büyük arz kesintisi olarak değerlendirilmektedir.

28 Şubat 2026'da ABD ve İsrail'in İran'a yönelik başlattığı Operasyon Epik Öfke kapsamındaki koordine- li hava saldırıları, askeri tesisleri, nükleer altyapıyı ve İran liderliğini hedef almış; bu süreçte Yüce Lider Ali Hamaney hayatını kaybetmiştir. Tahran, bu gelişmeye İsrail şehirlerine ve Körfez'deki ABD üslerine BAE, Katar ve Bahreyn dâhil füze saldırılarıyla karşılık vermiştir.

4 Mart 2026'da İran, Hürmüz Boğazı'nın "kapalı" olduğunu ilan etmiş; geçmeye çalışan gemilere saldırı tehdidinde bulunmuştur. İran Devrim Muhafızları Deniz Kuvvetleri (IRGC) bu tehdidi gerçeğe dönüştürerek bir düzineden fazla ticari gemiye saldırmış, bazı gemileri ele geçirmiş ve boğaza deniz mayınları döşemiştir. Gemiciler bu tehditlere anında tepki göstermiş, onlarca tanker rotasını değiştirerek Ümit Burnu üzerinden Cape of Good Hope güzergâhını kullanmaya başlamıştır.

TARİHİN KRİTİK GEÇİDİ: HÜRMÜZ

Hürmüz Boğazı, İran ile Umman yarımadası arasında, en dar noktasında yalnızca yaklaşık 33 kilometre genişliğinde bir su yoludur. Bu mütevazı coğrafi ölçek, taşıdığı stratejik ağırlıkla kesinlikle orantısızdır: kriz öncesinde günde yaklaşık 20 ila 20,3 milyon varil ham petrol ve kondensatın bu koridor üzerinden geçtiği bilinmekteydi. Bu rakam, küresel denizcilik petrol ticaretinin yüzde yirmi ila yirmi beşine karşılık gelmektedir. Üstelik dünyanın ikinci büyük LNG ihracatçısı Katar'ın yıllık 112 milyar metreküpü aşan sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatının tamamı da bu boğaz üzerinden gerçekleştirilmekteydi; bu miktar küresel LNG ticaretinin neredeyse yüzde yirmisine denk düşüyordu.

Boğaz üzerinden geçen ham petrolün alıcı coğrafyasına bakıldığında resim çarpıcıdır: Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore tek başlarına kriz öncesi akışın yüzde seksen dokuzunu oluşturan Asya ülkeleriydi. Çin yalnızca bu koridora olan bağımlılığı nedeniyle ihtiyaç duyduğu toplam petrolün üçte birini karşılarken Avrupa da Katar doğal gazının yüzde on ikisini ila on dördünü Hürmüz güzergâhı sayesinde alabiliyordu.

"Hürmüz'ün kapanması tarihte yaşanmış en büyük petrol arz kesintisidir." — Fatih Birol, IEA Başkanı
Krizin Patlak Vermesi

PİYASALARIN ÇÖKÜŞÜ VE KÜRESEL YANKILAR

Petrol fiyatları, çatışmanın ilk saatlerinde dramatik bir artış kaydetmiş; Brent ham petrolü 2 Mart 2026 itibarıyla varil başına 80-82 dolar bandından yüzde on ila on üç değer kazanarak 90 dolar eşiğini aşmıştır. Bazı analistler, kesintinin uzaması halinde fiyatların varil başına 100 doları geçebileceğini ve küresel enflasyona 0,8 puanlık ilave bir yük bindireceğini öngörmüştür.

Mart 2026, petrol fiyatlarında aylık bazda tarihte kayıtlara geçen en büyük artışa sahne olmuştur. ABD'de benzin fiyatları savaşın başlangıcından bu yana 1,16 dolar artmış; Hürmüz Boğazı'nın nisan ortasına kadar açılmaması halinde fiyatların 5 dolara yaklaşacağı tahmin edilmiştir. Jet yakıtı fiyatları Kuzey Amerika'da yüzde doksan beş fırlamış; bu artış birden fazla havayolunun bagaj ücretlerine zam yapmasına yol açmıştır.

UNCTAD'ın ikinci acil değerlendirme raporuna göre küresel büyümenin 2025'teki yüzde 2,9 oranından 2026'da yüzde 2,6'ya gerileyeceği öngörülmektedir. Küresel mal ticareti büyümesinin ise 2025'teki yüzde 4,7'den 2026'da yüzde 1,5 ila 2,5 aralığına ineceği beklenmektedir. Doğal gaz fiyatları Avrupa'da kriz öncesine kıyasla yüzde altmış üç oranında yükselmiş; bu sıçrama kısmen 2025-2026 kışının sertliğiyle ulaşan tarihsel olarak düşük Avrupa doğal gaz depolama düzeyleriyle — kapasitemin yalnızca yüzde otuzuyla — örtüşmüştür.

Petrolün Ötesinde: Zincirleme Kınlganlıklar

Dünya Ekonomik Forumu'nun analizine göre kriz yalnızca ham petrol ticaretini değil, birbiriyle bağlantılı pek çok sektörü derinden sarsmıştır. Küresel deniz yoluyla taşınan metanol ticaretinin yaklaşık üçte biri bu boğazdan geçmekte; Çin'in metanol ithalatının aksaması plastik, boya ve sentetik elyaf üreticilerini vurmuştur. Küresel deniz yoluyla taşınan kükürt ti-

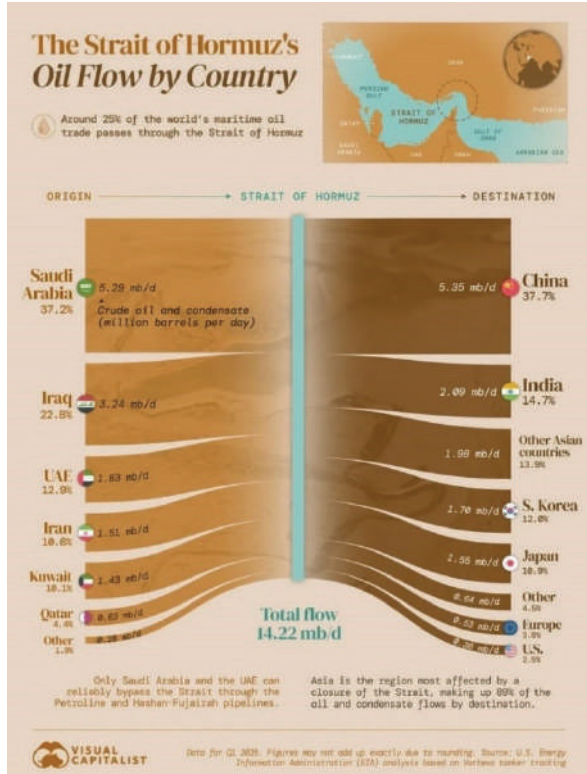
caretinin neredeyse yarısı bu bölgeden temin edilen kükürt, gübre sanayii ve EV batarya üretimi için kritik bir girdi haline gelmiştir. Fosfor gübreler aracılığıyla gıda güvenliğiyle doğrudan bağlantılı olan bu hammaddenin arzının daralması, Endonezya ve Afrika'daki bakır kuşağı gibi sanayi merkezlerinde yavaşlamaya yol açmıştır.

Bunun yanı sıra Körfez bölgesi, küresel gübre üretim ve ihracatının kritik bir merkezidir: 2020'lerde bölge, küresel üre ihracatının yaklaşık yüzde otuz ila otuz beşini ve amonyak ihracatının yüzde yirmi ila otuzunu karşılamaktaydı; bu ürünlerin tamamı normal koşullarda Hürmüz üzerinden geçmektedir.

ALTERNATİF GÜZERGAHLAR VE ÇÖZÜMSÜZLÜK

Krizin yapısal boyutu, mevcut alternatiflerin yetersizliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Mevcut veri analizlerine göre Suudi Arabistan'ın sahip olduğu Doğu-Batı Boru Hattı teorik olarak günlük 7 milyon varillik bir bypass kapasitesi sunmaktadır; ancak Irak, Kuveyt, Katar ya da Bahreyn için eşdeğer alternatif bir altyapı bulunmamaktadır. IEA'nın modelleme çalışmaları, mevcut bypass altyapısının kriz öncesi Hürmüz akışının ancak yaklaşık yüzde otuz beşini karşılayabileceğine işaret etmektedir. Ümit Burnu güzergâhı ise yolculuk sürelerine 10 ila 15 gün eklemekte ve navlun maliyetlerini önemli ölçüde artırmaktadır.

Nisan 2026'da ABD ve İran arasında ilan edilen ateşkes sonrasında İran'ın Dışişleri Bakanı Abbas Araghchi, Hürmüz Boğazı'nın tüm gemiciliğe açık olduğunu duyurmuş; bu açıklamanın hemen ardından petrol fiyatları yüzde on bir düşmüştür. Ne var ki analistler, ticari trafiğin kısa vadede kriz öncesi seviyelere ulaşamayacağı konusunda hemfikirler: Sigorta primleri

yüksek seyretmekte, gemi şirketi güveni sekteye uğramış durumda ve bölgedeki birçok rafineride altyapısal hasar henüz giderilememiştir.

"Bu, enerji güvenliğinin tarihte karşı karşıya kaldığı en büyük küresel meydan okumadır." — Fatih Birol, IEA Jeopolitik Yansımalar

Kriz ironik bir kınılmayı da gün yüzüne çıkarmıştır: Avrupa, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma çabalarına karşın İran üzerindeki baskıdan kaynaklanan boşluğu Yamal LNG projesiyle kapatmak durumunda kalmıştır. Çevresel araştırma kuruluşu Urgewald'ın denizcilik verilerine dayanan analizine göre Ocak-Nisan 2026 döneminde AB, rekor düzeyde 3 milyar sterlin değerinde Yamal LNG ithal etmiştir. Bu miktar, söz konusu dönemde tesisten gerçekleştirilen ihracatın yaklaşık yüzde doksan sekizine denk düşmektedir.

Öte yandan ABD, enerji ihracatındaki pozisyonundan yararlanarak küresel arenada görece avantajlı bir konuma yerleşmiştir. Nisan 2026'da Amerikan ham petrol ve petrol ürünleri ihracatı günlük yaklaşık 12,9 milyon varile yükselmiştir. Brezilya ve Venezuela gibi petrol ihracatçısı Güney Amerika ülkeleri de küresel fiyat artışından gelir kazancı elde etmiştir; ancak net petrol ithalatçısı konumundaki ülkeler ciddi enflasyonist baskılarla boğuşmaktadır.

SONUÇ: YENİ BİR ENERJİ DÜZENİNİN EŞİĞİNDE

Hürmüz Boğazı krizi, küresel enerji sisteminin ne denli kırılgan yapılar üzerine inşa edildiğini tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Tek bir dar geçide bu ölçüde bağımlılık, uzun süredir sürdürülemez bir risk olarak değerlendirilse de jeopolitik konjonktür değişmediği sürece alternatifler geliştirmek hem ekonomik hem de teknik açıdan son derece güç olmuştur. UNCTAD'ın uyarılarına göre 3,4 milyar insan, sağlık harcamalarından fazlasını borç faizine ayıran ülkelerde yaşamaktadır; enerji fiyatlarındaki bu sıçrama bu kesimlerin yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmaktadır.

Uzun vadeli tabloya bakıldığında krizin iki karşıt ivmeyi hızlandırdığı görülmektedir: Bir yanda temiz enerjiye geçişi zorunluluk haline getiren baskı artmakta, öte yanda yatırım belirsizliği ve bozulan tedarik zincirleri yeşil hidrojen gibi alternatif projelerin hayata geçirilmesini geciktirmektedir. Hürmüz krizi, enerji güvenliğinin salt askeri ya da diplomatik bir mesele olmadığını; kaynak çeşitlendirmesini, teknolojik dönüşümü ve uluslararası iş birliğini kapsayan çok boyutlu bir strateji gerektirdiğini bir kez daha kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

Birol, Fatih. "Key Factors on the Strait of Hormuz and Oil and Gas Markets." International Energy Agency (IEA), Mart 2026. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2026. <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response/strait-of-hormuz>

Brown, Phillip. "Strategic Petroleum Reserve: Inventory Outlook and Policy Considerations." Congressional Research Service (CRS) Insight IN12542, Washington D.C.: Library of Congress, 2026.

Cole, Juan. "This Is Why the Hormuz Crisis Is Different From Other Oil Crises." The Nation, 13 Mayıs 2026. TomDispatch.com aracılığıyla yayımlanmıştır.

Cox, Samuel. "H-108-1: No Higher Honor — The Road to Operation Praying Mantis, 18 April 1988." Naval History and Heritage Command, ABD Donanması, Washington D.C.

Discovery Alert. "Strait of Hormuz Oil Flows: The 2026 Energy Crisis Analysed." Discovery Alert Energy Research, 11 Mayıs 2026.

International Energy Agency (IEA). "Oil Security and Emergency Response: Ensuring Quick and Effective Response to Major Supply Interruptions." Paris: IEA Publications, 17 Mayıs 2024.

Kpler Shipping Data Analysis. "EU LNG Imports from Yamal, January–April 2026." EUobserver tarafından aktarılmıştır, Nisan 2026.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). "Strait of Hormuz Disruptions: Implications for Global Trade and Development." UNCTAD/OSG/TT/INF/2026/1. Cenevre: BM Yayınları, 10 Mart 2026.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). "Hormuz Disruption Deepens Global Economic Strain Across Trade, Prices and Finance." UNCTAD İkinci Hızlı Değerlendirme Raporu. Cenevre: BM Yayınları, 1 Nisan 2026.

United States Congressional Research Service (CRS). "Iran Conflict and the Strait of Hormuz: Impacts on Oil, Gas, and Other Commodities." CRS Raporu R45281. Washington D.C.: Library of Congress, 11 Mart 2026. Güncellenmiş versiyon: 8 Mart 2026 CRS PDF R45281.6.

Urgewald. "European LNG Imports from Yamal January–April 2026." The Independent gazetesi aracılığıyla yayımlanmıştır. Berlin: Urgewald e.V., Nisan 2026.

Wikipedia Editörleri. "2026 Strait of Hormuz Crisis." Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. Son düzenleme: 14 Mayıs 2026.

Wikipedia Editörleri. "2026 Iran War Fuel Crisis." Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. Son düzenleme: 14 Mayıs 2026.

World Economic Forum (WEF). "Beyond Oil: 9 Commodities Impacted by the Strait of Hormuz Crisis." Davos: Dünya Ekonomik Forumu, 1 Nisan 2026. Global Risks Report 2026 esas alınmıştır.

World Economic Forum (WEF). "The Global Risks Report 2026." Davos: Dünya Ekonomik Forumu, 2026. ISBN: 978-2-940631-28-1.

Resim 1

(<https://tr.pinterest.com/pin/80642649574593475/>) 15.06.2026

Resim 2

(<https://discoveryalert.com.au/strait-of-hormuz-oil-crisis-2026-energy-security/>) 15.06.2026

Resim 3

(https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCrm%C3%BCz_Bo%C4%9Faz%C4%B1#/media/Dosya:Stra%C3%9Fe_von_Hormuz.jpg) 15.06.2026

Resim 4

(<https://tr.pinterest.com/pin/916693699168958010/>) 15.06.2026

Resim 5

(<https://tr.pinterest.com/pin/300052393944501804/>) 15.06.2026

Resim 6

(<https://tr.pinterest.com/pin/434245589072165811/>) 15.06.2026

Dünyanın Kültürel Mozaïği

Lütfi Borga Baş

Giriş: Kültür ve Mekân İlişkisinin Teorik Temelleri

Coğrafya bilimi, yeryüzünü sadece fiziksel şekiller, iklim tipleri veya jeolojik katmanlar üzerinden değil; insanın mekânı şekillendirme ve anlamlandırma süreçleri üzerinden de inceler. Bu anlamlandırma çabasının en somut ürünü ise "kültür" kavramıdır. Kültür; bir toplumun dilini, inancını, örf ve adetlerini, sanatını, mimarisini ve hayata karşı geliştirdiği tüm maddi-manevi adaptasyon mekanizmalarını kapsayan dinamik bir bütündür. Bu bütün yeryüzüne homojen bir şekilde dağılmaz; aksine belirli coğrafi sınırlarla ayrışan, kendi içinde ortak nitelikler barındıran makro ölçekli alanlar meydana getirir. Coğrafya literatüründe bu alanlara kültür bölgeleri (cultural realms / regions) adı verilir.

Kültür bölgelerinin haritalandırılması ve analizi, Carl Sauer ve Berkeley Okulu'nun geliştirdiği "kültürel peyzaj" (cultural landscape) kavramına dayanır. Peyzaj, doğal çevrenin insan kültürü tarafından işlenmiş ve dönüştürülmüş halidir. Bir kültür bölgesini diğerinden ayıran şey, sadece insanların fiziksel görünüşleri değil; konut mimarilerinden tarım tekniklerine, beslenme alışkanlıklarından kamusal alan tasarımlarına kadar yeryüzüne vurdukları bu kültürel mühürdür.

Dünya üzerindeki makro kültür bölgelerinin dağılışı anlamak, günümüzün küresel jeopolitik hamlelerini, göç hareketlerini, küresel ticaret ağlarını ve hatta sosyo-ekonomik çatışma hatlarını anlamlandırmanın en temel anahtarıdır. Bu makale; yeryüzünü şekillendiren temel kültür bölgelerini, bunların coğrafi sınırlarını, ayırt edici niteliklerini ve küreselleşme çağında geçirdikleri dönüşümleri analitik bir perspektifle ele almaktadır.

1. Kültür Bölgelerinin Oluşumunu Şekillendiren Makro Faktörler

Dünya kültür haritası, binlerce yıllık bir birikimin ve mekânsal etkileşimin sonucudur. Kültür bölgelerinin sınır çizimlerinde ve karakter kazanmasında üç temel makro faktör rol oynar: Din, Dil ve Coğrafi İzolasyon/Etkileşim.

1.1. İnanç Sistemleri ve Mekânsal Örgütlenme (Din)

Din, kültürel kimliğin en güçlü mimarıdır. Toplamların hukuki yapılarını, sosyal hiyerarşilerini, sanatsal yönelimlerini ve mekânı kullanma biçimlerini doğrudan organize eder. Örneğin; İslam mimarisindeki kubbe ve minare olgusu ile cami merkezli şehir yerleşimi, Ortadoğu kültür bölgesinin karakteristik peyzajını oluştururken; Gotik katedraller ve kilise meydanları Avrupa (Batı) kültür bölgesinin mekânsal imzasını taşır. Din, sadece soyut bir inanç olarak kalmaz, yeryüzünde sınırları net olarak görülebilen kültürel havzalar inşa eder.

1.2. İletişim Kodları ve Ortak Hafıza (Dil)

Dil, kültürün nesiller arası aktarımını sağlayan ve toplulukları bir arada tutan en önemli bağıdır. Dil ailelerinin yeryüzündeki dağılışı, kültür bölgelerinin sınırlarıyla çok büyük oranda örtüşür. Hint-Avrupa dil ailesinin yayılım alanı ile Batı ve Slav-Ortodoks kültür bölgeleri; Hami-Sami dil ailesi ile İslam kültür bölgesi; Çin-Tibet dil ailesi ile Doğu Asya kültür bölgesi arasındaki doğrusal ilişki, dilin kültür coğrafyasındaki sınır çizici rolünü açıkça ortaya koymaktadır.

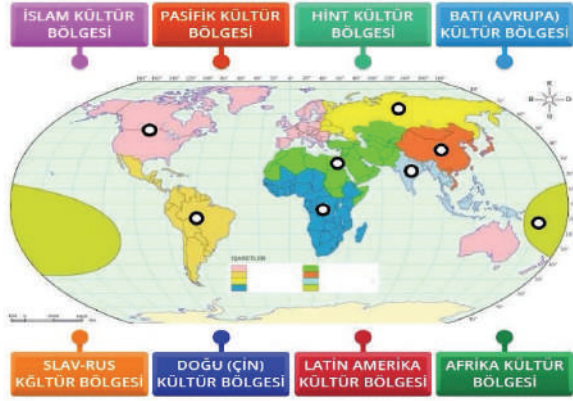
1.3. Coğrafi Faktörler: İzolasyon, Geçiş Koridorları ve Keşifler

Fiziksel coğrafya unsurları (dağ sıraları, okyanuslar, çöller), kültürlerin ya kendi içine kapanarak özgünleşmesine ya da büyük göç yolları üzerinde hibritleşmesine neden olmuştur. Örneğin, Himalayalar gibi devasa bir dağ sırası Hint kültür bölgesi ile Doğu Asya (Çin) kültür bölgesini yüzyıllar boyunca birbirinden izole etmiştir. Buna karşılık, Akdeniz Havzası veya İpek Yolu gibi geçiş koridorları, kültürlerin sürekli etkileşim halinde olduğu geçiş alanları yaratmıştır. Coğrafi Keşifler ise, Avrupa kültürünün okyanusları aşarak Amerika ve Avustralya gibi tamamen yeni kıtalara taşınmasına ve buralarda yeni makro kültür bölgelerinin filizlenmesine zemin hazırlamıştır.

2. Dünya Üzerindeki Makro Kültür Bölgeleri ve Karakteristik Özellikleri

Günümüz coğrafya literatüründe dünya, ortak kültürel kodlarına, tarihi geçmişlerine ve peyzaj özelliklerine göre yaklaşık 8 ila 10 ana makro kültür bölgesine ayrılmaktadır. Bu bölgeler statik yapılar olmayıp, sınırlarında belirgin geçiş kuşakları (cultural transition zones) barındırır.

2.1. Batı Kültür Bölgesi (Western Cultural Realm)

Geniş bir coğrafi yayılıma sahip olan Batı kültür bölgesi; Batı ve Orta Avrupa'yı merkez almakla birlikte, Coğrafi Keşifler ve sömürgecilik faaliyetleri sonucunda Kuzey Amerika (Anglo-Amerika), Avustralya ve Yeni Zelanda'yı da içine alacak şekilde genişlemiştir.

- **Temel Nitelikleri:** Bu bölgenin kökleri Antik Yunan felsefesine, Roma hukuk sistemine ve Hristiyanlığın Katolik/Protestan mezheplerine dayanır. Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi gibi tarihsel kınımlar, bölgenin bugünkü modern çehresini inşa etmiştir.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Bireysellik, sekülerleşme, insan hakları, kapitalist ekonomik rasyonalizm ve ileri düzey endüstriyel altyapı bu bölgenin baskın yaşam felsefesidir. Şehirselleşen alanları, simetrik ve planlı caddeler, sanayi havzaları ve korunmuş tarihi şehir merkezleri bir arada görülür. İletişimde Cermen ve Roman dil grupları (İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca vb.) hâkimdir.

2.2. İslam Kültür Bölgesi (Islamic Cultural Realm)

Fas'tan başlayarak Kuzey Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya'nın bir kısmına (Pakistan, Bangladeş) ve Güneydoğu Asya'daki Endonezya'ya kadar uzanan, geniş ve stratejik bir kuşaktır.

- **Temel Nitelikleri:** Bölgeyi bir arada tutan en güçlü harç İslam dinidir. Gündelik yaşamın ritminden hukuki algılara kadar her alanda inancın izleri görülür. Kurak ve yarı kurak iklim şartlarının hakim olduğu bu coğrafyada, su kaynaklarının yönetimi ve göçebe/yerleşik yaşam çatışması tarihi süreçte kültürü derinden etkilemiştir.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Şehir mimarisinde "mahremiyet" algısı ön plandadır. Dar, organik ve çıkmaz sokaklar, iç avlulu evler, şehrin merkezinde konumlanan ulu camiler ve bunların etrafını saran çarşı/bedesten kültürün mekânsal yansımasıdır. Arapça, Farsça ve Türkçe gibi diller, farklı dil ailelerine mensup olsalar da ortak bir dini terminoloji ve estetik anlayış (hat, tezhip) etrafında bu bölgede bütünleşmiştir.

2.3. Latin Amerika Kültür Bölgesi (Latin American Cultural Realm)

Meksika'dan başlayarak Güney Amerika kıtasının en güney uçlarına (Ateş Toprakları) kadar uzanan bu bölge, yeryüzünün en özgün "senkretik" (bağdaştırmacı/hibrit) kültür alanlarından biridir.

- **Temel Nitelikleri:** Bölgenin tabanını Aztek, Maya ve İnka gibi gelişmiş Kolomb öncesi yerli uygarlıkları oluşturur. Ancak 16. yüzyıldan itibaren İspanyol ve Portekiz sömürgeciliği, bölgeyi kökten dönüştürmüştür. Avrupa'dan getirilen Katoliklik ve Latin dilleri (İspanyolca ve Portekizce), yerli kültürüyle harmanlanmıştır. Ayrıca Afrika'dan köle ticareti yoluyla getirilen milyonlarca insanın müzik, dans ve inanç öğeleri de bu karışıma eklenmiştir.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Renkli konut mimarisi, şehirlerin merkezinde yer alan devasa plazalar (Plaza Mayor) ve bunlara bakan görkemli Katolik ka-

tedralleri bölgenin görsel kimliğidir. Karnavallar, güçlü aile bağları ve toplumsal yaşamda neşeli ama bir o kadar da sınıfsal ayrımların belirgin olduğu sosyo-ekonomik yapı göze çarpar.

2.4. Doğu Asya Kültür Bölgesi (East Asian Cultural Realm)

Çin, Japonya, Kore Yarımadası, Tayvan ve Moğolistan'ı kapsayan bu bölge, yeryüzünün en yoğun nüfuslu ve en köklü sürekliliğe sahip kültür alanlarından biridir.

- **Temel Nitelikleri:** Doğu Asya kültürünün omurgasını Konfüçyüsçülük, Taoizm, Şintoizm ve Budizm oluşturur. Batı dünyasının bireyciliğine taban tabana zıt olarak, bu bölgede "kolektif bilinç", toplumsal uyum, hiyerarşiye saygı, otoriteye itaat ve aile onuru en kutsal değerlerdir.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Doğayla uyum içinde tasarlanmış geleneksel pagoda mimarisi, zen bahçeleri, yoğun emek isteyen pirinç tarımı (çeltik tarlaları) peyzajın en belirgin öğeleridir. Çeltik tarımı, doğası gereği kolektif çalışmayı zorunlu kıldığı için sosyolojik yapının şekillenmesinde doğrudan rol oynamıştır. Çin yazı karakterleri (ideogramlar), bölge genelinde farklı diller konuşulsa da görsel ve felsefi bir birliktelik sağlamaktadır.

2.5. Hint Kültür Bölgesi (Indic Cultural Realm)

Hindistan alt kıtasını (Hindistan, Nepal, Butan ve kısmen Sri Lanka) kapsayan, coğrafi sınırları dağlar ve okyanuslarla net bir şekilde çizilmiş kristalize bir bölgedir.

- **Temel Nitelikleri:** Bölgenin ana belirleyicisi Hinduizm inancı ve bu inancın toplumsal hayata dikte ettiği "Kast Sistemi'dir. Kast sistemi, bireyin doğumundan ölümüne kadar olan sosyal, ekonomik ve kültürel sınırlarını belirleyen katı bir hiyerarşidir. Çok dinli, çok dilli (Hint-Avrupa ve Dravid dilleri) ve çok etnikli bir yapıya sahip olmasına rağmen, kutsal Ganj Nehri ve reenkarnasyon inancı gibi ortak paydalar bölgeye bütüncül bir kimlik kazandırır.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Ganj Nehri kıyısındaki dinsel ayinle ilgili alanları (Ghatlar), rengârenk tapınaklar (Mandirler), mistik figürlerle bezenmiş anıtsal mimari ve kırsal alanlarda yoğunlaşan geleneksel yaşam biçimleri peyzajı domine eder. Vejetaryenliğe dayalı beslenme alışkanlıkları ve tekstildeki özgün dokumalar (Sâri vb.) gündelik hayatın ayrılmaz parçalarıdır.

2.6. Slav-Ortodoks Kültür Bölgesi (Slavic-Orthodox Cultural Realm)

Rusya Federasyonu, Doğu Avrupa, Balkanlar'ın bir kısmı ve Orta Asya'nın kuzey şeridini kapsayan, Asya ile Avrupa arasında bir köprü ve tampon bölge niteliğindeki kültür alanıdır.

- **Temel Nitelikleri:** Bölgenin kültürel kimliği, Bizans İmparatorluğu'ndan miras kalan Ortodoks Hristiyanlık inancı ve Slav etnisitesi üzerine kuruludur. Kiril alfabesinin kullanımı, bu bölgeyi Latin alfabesi kullanan Batı Avrupa'dan ayıran en keskin kültürel sınırdır. Tarihsel süreçte Çarlık Rusyası ve ardından gelen Sovyetler Birliği (SSCB) dönemi, bölge genelinde tek tipleştirici, merkezîyetçi ve devlet odaklı bir kültürel bellek yaratmıştır.
- **Ayırt Edici Peyzaj Unsurları:** Rus mimarisinin sembolü olan soğan kubbeli Ortodoks kiliseleri, Sovyet döneminden kalan anıtsal, brütalist ve gri betonarme konut blokları (Kruşçovka), geniş meydanlar ve devasa endüstriyel tesisler bölgenin peyzaj kırımlarını gösterir.

2.7. Afrika (Sahra Altı) Kültür Bölgesi (Sub-Saharan African Cultural Realm)

Büyük Sahra Çölü'nün güneyinden başlayarak kıtanın en güneyine kadar uzanan devasa coğrafyadır. Kuzey Afrika, İslami kimliğiyle öne çıkarken, Sahra Altı tamamen farklı bir kültürel dinamikle ayrışır.

- Temel Nitelikleri: Yeryüzünün en yüksek etno-linguistik (etnik ve dilsel) çeşitliliğine sahip bölge-
sidir; binlerce farklı kabile ve yerel dil mevcuttur. Kültürün temelinde doğaya duyulan derin saygı, kabile aidiyeti, sözlü edebiyat geleneği ve animizim (doğa canlılığı) yatar. Ancak 19. yüzyıldaki sömürgecilik dalgasıyla bölgeye Hristiyanlık ve Avrupa dilleri (İngilizce, Fransızca, Portekizce) yoğun bir şekilde enjekte edilmiş, ortaya çok katmanlı senkretik yapılar çıkmıştır.

- Ayırt Edici Peyzaj Unsurları: Kırsal alanlarda kerpiç, saz ve samandan yapılan dairesel geleneksel konutlar (Rondavel), geniş savan peyzajı, kabile yaşamının izlerini taşıyan ayinle ilgili alanları dikkat çeker. Müzik, ritim ve dans, Batı'daki gibi sadece bir eğlence aracı değil; doğum, ölüm, hasat gibi yaşam döngülerinin kutlandığı kutsal birer iletişim dilidir.

2.8. Güneydoğu Asya ve Pasifik Kültür Bölgeleri (Geçiş ve Adalar Dünyası)

Çinhindi Yarımadası, Endonezya, Filipinler Strain ve Pasifik Okyanusu'ndaki binlerce adayı (Melanezya, Mikronezya, Polinezya) kapsayan, denizci kültürlerin hâkim olduğu alanlardır.

Güneydoğu Asya; Hint, Çin ve İslam kültürlerinin yüzyıllar boyunca okyanus ticaret yolları üzerinde çarpışıp harmanlandığı tam bir kültürel geçiş kuşağıdır. Örneğin, Filipinler İspanyol sömürgesi geçmişiyse Katolik-Latin esintileri taşıırken, Endonezya dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna ev sahipliği yapar; Tayland ve Myanmar ise Budizm'in Theravada ekolüyle yoğrulmuştur. Deniz, bu bölgede sadece bir su kütlesi değil, yaşam alanlarını, beslenme rejimlerini ve mitolojileri şekillendiren ana unsurdur.

- İslam Kültürü: Afro-Asyatik (Arapça), Ural-Al-tay (Türkçe) ve Hint-İran (Farsça) dilleri konuşulur. Arap alfabesi ve kaligrafi sanatı ortak sembolik bağdır.

- Slav-Ortodoks Kültürü: Slav dilleri hâkimdir ve Kiril alfabesi bölgenin görsel ve egemenlik sembolüdür.

3. Küreselleşme, Kültürel Emperyalizm ve Kültür Bölgelerinin Geleceği

21. yüzyıl, kültür coğrafyası için benzersiz bir sınanma dönemidir. İnternet, yapay zekâ, uluslararası medya ağları, küresel finans kapitali ve hızlı ulaşım imkânla-

rı, binlerce yılda oluşan kültür bölgelerinin sınırlarını akışkan hale getirmiştir. Bu durum coğrafya literatüründe iki zıt senaryo üzerinden tartışılmaktadır: Homojenleşme (McDonaldlaşma) ve Hibritleşme (Glokalleşme).

3.1. Homojenleşme ve Kültürel Erozyon

"Kültürel Emperyalizm" olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre, Batı (özellikle Anglo-Amerikan) kültür bölgesi, sahip olduğu ekonomik ve teknolojik üstünlük sayesinde diğer tüm kültür bölgelerini tek tipleştirir. Dünyanın neresine gidilirse gidilsin aynı giyim tarzı (kot pantolon), aynı beslenme alışkanlıkları (fast-food), aynı mimari tarz (cam-çelik gökdelenler) ve aynı dil (İngilizce) hâkim olmaya başlamıştır. Bu durum, yerel kültür bölgelerinin peyzaj özelliklerini silmekte ve yeryüzünü monoton bir "mekânsızlığa" (placelessness) sürüklemektedir.

3.2. Globalleşme (Küreselleşme) ve Kültürel Direniş

Madalyonun diğer yüzünde ise kültürlerin küresel etkileri tamamen edilgen bir şekilde kabul etmediği, aksine onları kendi yerel potasında eriterek yeniden ürettiği görülmektedir. Küresel bir fast-food zincirinin Hindistan'da dana eti yerine patatesli menüler sunması veya Doğu Asya'nın (Kore Popu - K-Pop, Japon Animesi) Batı gençliği üzerinde devasa bir kültürel etki yaratması bu duruma örnektir. Küreselleşme, tek yönlü bir Batılaşma akışı değil, kültürlerin birbiri içine sızdığı çok yönlü bir etkileşim sürecidir.

Ayrıca, küresel baskılara karşı yerel kimliklerin radikal bir şekilde canlandığı, insanların kendi etnik, dinsel ve kültürel kökenlerine daha sıkı sarıldıkları "kültürel gettolaşma" veya medeniyetler arası gerilim hatlarının (Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi) keskinleştiği de gözlemlenmektedir. Kültür bölgeleri haritası ortadan kalkmamakta; sadece fiziksel sınırlardan siber alanlara, zihin haritalarına ve metropollere taşınmaktadır.

Sonuç: Çok Kültürlü Bir Yeryüzünün Jeopolitik ve Ekolojik Sürdürülebilirliği

Kültür bölgelerinin coğrafi dağılışı, insanlığın yeryüzündeki çeşitliliğinin ve adaptasyon yeteneğinin muazzam bir haritasıdır. Her bir kültür bölgesi, kendi iklimine, topoğrafyasına ve tarihi tecrübesine uygun bir yaşam felsefesi ve mekânsal düzen geliştirmiştir. Bu alanları sadece turistik veya egzotik birer harita unsuru olarak görmemek gerekir; her kültür bölgesi, insanlığın ortak sorunlarına (çevre krizi, sosyal adalet, mimari estetik, toplumsal huzur) getirilmiş farklı birer çözüm önerisidir.

Geleceğin dünyasında huzur ve küresel istikrar, bir kültür bölgesinin diğerini domine etmesi veya yok etmesiyle değil; sınırların ötesindeki bu mekânsal örüntülere saygı duymakla mümkündür. Kültür coğrafyasının bizlere öğrettiği en temel hakikat; yeryüzünün tek bir kalıba sığdırılamayacak kadar zengin, çok renkli ve çok sesli bir peyzajlar bütünü olduğudur.

İklimin Görünmeyen Etkisi: İnsan ve Hayvan Psikolojisi

Elif Eylül Ülger

Bilim insanları, iklimin insanların ve hayvanların psikolojisi üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle sıcaklık değişimleri, güneş ışığı miktarı ve aşırı hava olayları ruh hali ve davranışlar üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalara göre yetişkinlerin yaklaşık %5'i mevsimsel duygudurum bozukluğu yaşamaktadır. Ayrıca insanların %10-20'si kış aylarında daha mutsuz, yorgun ve isteksiz hissettiğini belirtmektedir. Uzmanlar, bunun en önemli nedenlerinden birinin güneş ışığının azalması olduğunu ifade etmektedir.

2021 yılında 10 ülkede 10.000 genç üzerinde yapılan bir araştırmada, katılımcıların %59'u iklim değişikliği konusunda "çok" veya "aşırı derecede" endişeli olduğunu belirtmiştir. Aynı araştırmada gençlerin %45'i bu endişelerin günlük yaşamlarını ve gelecek planlarını olumsuz etkilediğini söylemiştir. Araştırmalar, aşırı sıcaklıkların da psikolojik etkileri olduğunu göstermektedir. Özellikle 30°C'nin üzerindeki sıcaklıklarda insanların stres seviyelerinin yükseldiği, dikkat sürelerinin kısaldığı ve uyku kalitesinin düştüğü belirlenmiştir. Bazı çalışmalar, sıcak hava dalgaları sırasında insanların daha sinirli ve gergin hissetme oranlarının belirgin şekilde arttığını ortaya koymuştur.

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar da benzer sonuçlar vermektedir. Dünya genelinde incelenen hayvan türlerinin yaklaşık %47'sinde iklim değişikliğine bağlı davranış değişiklikleri gözlemlenmiştir. Göçmen kuşların büyük bir kısmının göç tarihleri değişmiş, bazı türler ise yaşam alanlarını daha serin bölgelere taşımaya başlamıştır. Ayrıca aşırı sıcaklıkların hayvanlarda stres hormonlarını artırdığı ve beslenme alışkanlıklarını değiştirdiği tespit edilmiştir.

Kendi hayatımdan bazı örnekler vermem gerekirse, genellikle çevremdeki bir kesim, kış aylarında daha yorgun hayata karşı daha isteksiz. Psikolojik olarak daha depresif hissediyorlar. Bunun sebebini merak ettiğimde ise tamamen havanın karanlık ve kasvetli oluşuna bağlıyorlar. Yağmurdan nefret eden ve yağmur yağdığında kendini çok mutsuz hisseden çok kişi var. Bunun yanında bir diğer kesim de kendini soğuk havalarda daha mutlu, huzurlu, özgür hissediyor. Kışın kendini psikolojik olarak daha özgür daha mutlu ve daha huzurlu hisseden insanların ortak özelliği hayatı biraz daha romantize ederek yaşamaları olarak tespit edilmiştir. Bir yandan da yazın güneşin kavurduğu sıcakta kendini daha da bunalmış hissedenler var. Peki, bu du-

rum diğer canlılar için nasıl? Yine kendi çevremden, en yakınım, can dostum Lucas'dan örnek vermek istiyorum. Lucas golden cinsi bir köpek ve yapısı gereği çok tüyü var. Bu tüylerin yoğunluğu onun yazın bunalmasına ve psikolojik olarak daha yorgun ve mutsuz hissetmesine sebep oluyor. Yaz aylarında yerinden dahi kalkmak istemiyor. Hayvan veya diğer canlıların hissettiklerini, duygularını ölçmek çok zor fakat yıllardır sizinle yaşayan bir canlı olunca ister istemez hareketlerinden psikolojik çıkarımlar yapabiliyorsunuz. Kışın ise daha hareketli ve daha heyecanlı. Sokakta yaşayan canlar için durum tam tersi. Aslında yaz ve kış iklimleri psikolojik değişimleri aşırı şekilde tetikleyip, ruh değişikliklerine yol açarken bahar ayları çoğu insan ve hayvan için ortak ruh haline ve ortak duygulara ev sahipliği yapmaktadır.

Sabit kalan mevsimlerden bahsettik. Sıklıkla değişen iklim özellikleri insanlar ve hayvanlar üzerinde ne gibi etkilere sebep olmaktadır örneklerle açıklayayım. Örneğin hayvanlarda psikolojik olarak saldırı reflekslerinin atağa geçmesine sebep olurken, biyolojik olarak tüylerini dökerek veya yenileyerek uyum sağlamalarına sebep olmaktadır. Sürekli iklim değişiklikleri küresel ısınmayla birlikte yüksek derecede artış göstermiştir ve bu durum insanın psikolojisine de etki eden bir

durum olmuştur. Hayvanlarda saldırı ve sinir içgüdüünü harekete geçirirken insanlarda ani duygu değişimlerine, depresyon veya fazla neşe haline sebep olabilmektedir. Kendini sıcak iklime hazırlamış canlı, zamansız iklim değişikliği sebebiyle soğuk iklime maruz kaldığı takdirde, kendini hazırlıksız, çaresiz, mutsuz veya anlık gelen bir neşeye coşkulu, çok mutlu hissedebilir.

İklim değişiklikleri birçok kişide duygudurum bozukluğu, aşırı derecede anksiyete, depresyon, uyku bozuklukları gibi çeşitli psikolojik rahatsızlıklara yol açabilmektedir. Sonuç olarak güncel araştırmalar, iklim değişikliğinin yalnızca çevreyi değil, insanların ve hayvanların psikolojik sağlığını da etkilediğini göstermektedir. Artan sıcaklıklar, değişen mevsimler ve aşırı hava olayları hem insanların ruh halini hem de hayvanların davranışlarını değiştirmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğiyle mücadele etmek, psikolojik sağlığın korunması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Dünya Sağlık Örgütü (WHO)
- IPCC İklim Değişikliği Raporları
- TÜİK Çevre İstatistikleri
- NASA Climate Change
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

Resim 1 <https://www.akademikkaynak.com/21.06.2026>

Resim 2 21.06.2026
<https://www.nazikemese.com/psikolojik-sorunlar-nedir-nasil-bas-ederiz/>

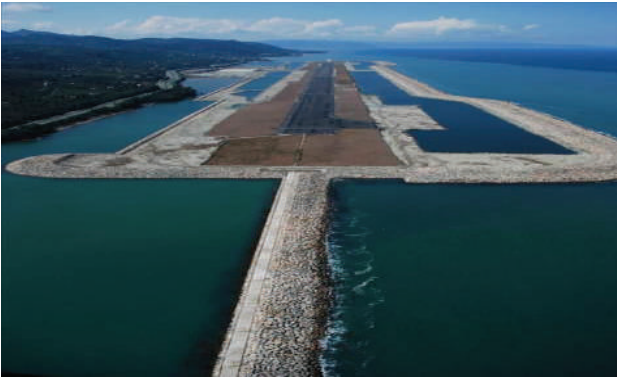
Resim 3 <https://www.trthaber.com/> 22.06.2026

Resim 4 Benim köpeğim Lucas 21.06.2026

Hayalden Gerçeğe: Ordu-Giresun Havalimanı

Sava Önem

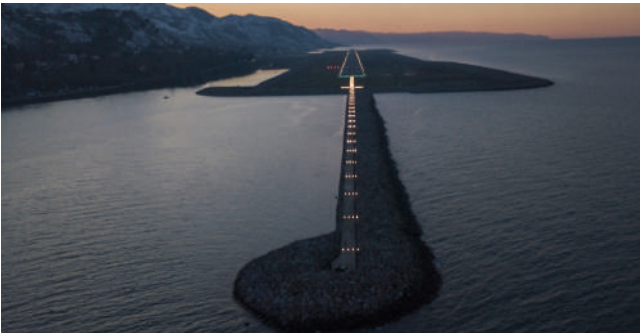
OR-Gİ Havalimanı, Türkiye’de ve Avrupa’da deniz üzerine inşa edilen ilk havalimanlarından biridir. Karadeniz Bölgesi’nin ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan bu havalimanı, Ordu ve Giresun illerinin ortak kullanımına hizmet vermektedir. Özellikle yapım şekli nedeniyle hem mühendislik hem de coğrafya açısından dikkat çekici bir projedir.

Havalimanı Neden Yapıldı?

Karadeniz Bölgesi’nin dağlık ve engebeli yapısı nedeniyle bölgede büyük bir havalimanı yapmak oldukça zordu. Uzun yıllar boyunca Ordu ve Giresun’da yaşayan insanlar hava yolu ulaşımı için çevre illerdeki havalimanlarını kullanmak zorunda kalmıştır. Bu durum hem zaman kaybına neden oluyor hem de ulaşımı zorlaştırıyordu. Bu nedenle bölgede yeni bir havalimanı yapılması gündeme geldi. Ancak

kıyıya yakın düz ve geniş bir arazi bulunamadığından farklı bir çözüm düşünüldü. Yapılacak havalimanının deniz doldurularak oluşturulacak bir alan üzerine kurulmasına karar verildi.

Planlama Süreci

Projenin planlama aşamasında havalimanının yeri, kapasitesi ve teknik özellikleri üzerinde çalışmalar yapıldı. Havalimanının Ordu ile Giresun arasında bir noktada yapılması kararlaştırıldı. Böylece iki ilin de projeden eşit şekilde yararlanması amaçlandı. Karadeniz’in dalgalı yapısı ve kıyı özellikleri nedeniyle uzmanlar tarafından çeşitli incelemeler gerçekleştirildi. Ayrıca havalimanının gelecekte artabilecek yolcu sayısını karşılayabilmesi için gerekli planlamalar yapıldı.

Yapım Aşamaları

Ordu-Giresun Havalimanı’nın yapımına 2011 yılında başlandı. İlk olarak deniz üzerinde oluşturulacak alanın sınırları belirlendi. Daha sonra milyonlarca ton taş ve kaya kullanılarak deniz doldurulmaya

başlandı. Bu süreç projenin en zor ve en uzun aşamalarından biri oldu. Dolgu işlemleri tamamlandıktan sonra pist, apron ve taksi yollarının yapımına geçildi. Yaklaşık 3 kilometre uzunluğunda bir pist inşa edildi. Daha sonra terminal binası, kontrol kulesi ve diğer hizmet binaları tamamlandı. İnşaat sürecinin ardından gerekli güvenlik kontrolleri ve deneme uçuşları yapıldı. Yapılan testlerin başarılı sonuç vermesiyle havalimanı hizmete hazır hale geldi.

Sonuç

Ordu-Giresun Havalimanı, Türkiye'nin en dikkat çekici ulaşım projelerinden biridir. Deniz üzerine kurulmuş olması onu diğer havalimanlarından ayırmaktadır. Zorlu coğrafi şartlara rağmen gerçekleştirilen bu proje, Karadeniz Bölgesi'nin ulaşım sorunlarının azaltılmasına önemli katkı sağlamıştır. Günümüzde hem Ordu hem de Giresun için ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir merkez haline gelmiştir.

Hizmete Açılması ve Bölgeye Katkıları

Ordu-Giresun Havalimanı 22 Mayıs 2015 tarihinde hizmete açılmıştır. Açılışından sonra bölgedeki ulaşım büyük ölçüde kolaylaşmıştır. İnsanlar daha kısa sürede farklı

şehirlere ulaşabilmeye başlamış ve bölgenin turizm potansiyeli de artmıştır.

Bunun yanında havalimanının yapımı sırasında deniz dolgusu kullanıldığı için çevresel etkiler konusunda da çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Özellikle kıyı yapısı ve deniz canlıları üzerindeki etkileri zaman zaman tartışılmıştır. Bu nedenle proje hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle değerlendirilen önemli bir ulaşım yatırımdır.

Ordu-Giresun Havalimanı'nın yapımında deniz dolgusu kullanılması bazı çevresel tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Deniz üzerine yapılan dolgu çalışmaları sırasında kıyı ekosisteminin bir kısmı değişime uğramış, bazı deniz canlılarının yaşam alanları etkilenmiştir. Ayrıca kıyı akıntılarında ve kıyı şekillerinde zamanla değişiklikler meydana gelebileceği belirtilmektedir. Bu nedenle günümüzde büyük ulaşım projeleri planlanırken ekonomik faydaların yanında çevresel etkilerin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kaynakça

- Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ)
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- TÜİK Ulaşım İstatistikleri
- Ordu-Giresun Havalimanı ile ilgili akademik makaleler ve haber kaynakları

Resim 1 <https://dhmi.gov.tr/> 20.06.2026

Resim 2 <https://dhmi.gov.tr/> 18.06.2026

Resim 3 <https://dhmi.gov.tr/> 18.06.2026

Resim 4 <https://dhmi.gov.tr/> 20.06.2026

Resim 5 <https://dhmi.gov.tr/> 20.06.2026

Resim 6 <https://dhmi.gov.tr/> 20.06.2026

Yükseklerde Yaşam: İrtifanın İnsan Psikolojisi ve Kültüre Etkisi

Ateş Nergiz

Coğrafya ile insan davranışı arasındaki derin bağ üzerine kapsamlı bir inceleme İnsanlık tarihi boyunca farklı coğrafi koşullar altında yaşayan topluluklar, bulundukları çevreyle derin bir uyum süreci geliştirmiştir. Bu uyum süreci yalnızca fizyolojik bir adaptasyonla sınırlı kalmamış; düşünce biçimlerini, sosyal yapıları, dini inançları ve psikolojik örüntüleri de köklü biçimde şekillendirmiştir.

İrtifa yani deniz seviyesinden yükseklik bu bağlamda özellikle dikkat çekici bir coğrafi değişkendir. 3.000 metreden yüksek yerlerde yaşayan insan toplulukları; düşük oksijen basıncı, sert iklim koşulları, zorlu arazi yapısı ve kıt kaynaklar gibi faktörlerle sürekli yüzleşmek durumundadır. Bu yüzleşme, söz konusu toplulukların dünyayı algılama ve yorumlama biçimlerini başka topluluklardan belirgin biçimde ayırmaktadır.

Bu proje; yüksek irtifanın insan psikolojisi, kültürel yapı ve toplumsal değerler üzerindeki etkilerini Tibet, And dağları ve Himalaya toplulukları üzerinden incelemektedir. Ayrıca bu bilgilerin modern dünya için taşıdığı anlam ve güncel araştırma bulgularına da yer verilmektedir.

İrtifa Nedir?

İrtifa, bir noktanın deniz seviyesinden olan dikey yüksekliğidir. Metre ya da feet cinsinden ölçülür. Coğrafya biliminde irtifa, bir bölgenin iklimini, ekosistemin yapısını ve o bölgede yaşayan insanların yaşam koşullarını belirleyen temel değişkenlerden biridir.

İrtifa Kademeleri

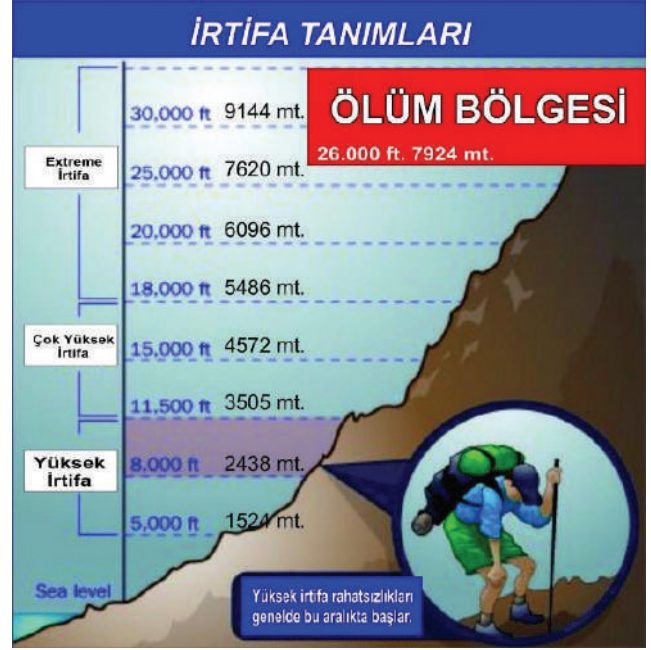
Dünya genelinde irtifa sınıflandırması şu şekilde yapılmaktadır:

- Düşük irtifa: 0 – 1.500 m (deniz seviyesi, ovalık alanlar, kıyılar)
- Orta irtifa: 1.500 – 2.500 m (birçok dağlık yerleşim bölgesi)
- Yüksek irtifa: 2.500 – 3.500 m (Himalaya etekleri, And yaylaları)
- Çok yüksek irtifa: 3.500 – 5.500 m (Tibet Platosu, And Dağları zirvesi yakını)
- Aşırı yüksek irtifa: 5.500 m+ (Everest bölgesi – kalıcı yerleşim mümkün değil)

3.000 metrenin üzerinde hava basıncı belirgin biçimde düşer; oksijen yoğunluğu deniz seviyesine kıyasla yüzde otuz ila elli arasında azalır. Bu düşüş insan bedenini ve zihnini doğrudan etkileyen en kritik faktördür.

Fizyolojik Etkiler ve Uyum Süreci

Yüksek irtifada yaşamak, insan bedeninden olağanüstü bir uyum kapasitesi talep eder. Bu uyum, kısa vadeli

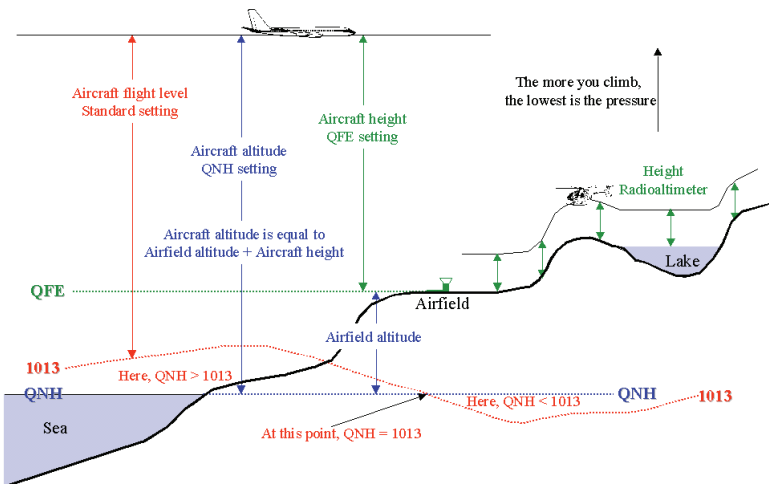

tepkiler ve uzun vadeli genetik adaptasyonlar olmak üzere iki düzeyde gerçekleşir.

Kısa Vadeli Tepkiler

Yüksek irtifaya ani geçişte insan bedeni şu tepkileri gösterir:

- Nefes alışverişi hızlanır (hiperventilasyon)
- Kalp atış hızı yükselir
- Baş ağrısı, bulantı ve yorgunluk görülür (akut dağ hastalığı)
- Uyku kalitesi düşer; sık uyanma ve kâbus görme yaygınlaşır
- Dikkat süresi ve problem çözme kapasitesi geçici olarak azalır

Uzun Vadeli Genetik Adaptasyonlar

Tibet ve And halklarının binlerce yıllık yaşamı sonucunda kalıtsal değişimler gözlemlenmiştir. Tibetliler EPAS1 geni üzerindeki bir mutasyon sayesinde düşük oksijen ortamında çok daha verimli nefes alabilmektedir. Bu genetik adaptasyon, insanlığın bilinen en hızlı evrimsel değişimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Psikolojik Etkiler

Yüksek irtifanın psikoloji üzerindeki etkileri hem doğrudan (oksijen eksikliğine bağlı nörolojik değişimler) hem de dolaylı (zorlu yaşam koşullarının şekillendirdiği zihinsel tutumlar) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Doğrudan Nörolojik Etkiler

Oksijen eksikliği beyin işlevlerini etkilemektedir. Araştırmalar yüksek irtifada yaşayan bireylerde şu farklılıkları ortaya koymuştur:

- Serotonin ve dopamin salgısında değişimler (ruh hali dalgalanmaları)
- Daha yüksek stres toleransı ve acı eşiği
- Daha güçlü topluluk duygusu ve dayanışma refleksi

- Zaman algısının yavaşlaması — kısa vadeli düşünce yerine uzun vadeli perspektif

Ölüm ve Varoluş Algısı

Zorlu coğrafyada yaşam, ölümle sürekli yüzleşmeyi zorunlu kılar. Bu yüzleşme, irtifa topluluklarının ölüm ve anlam konularında oldukça özgün felsefi tutumlar geliştirmesine yol açmıştır.

"Tibetliler için ölüm bir son değil, döngünün bir parçasıdır. Bu inanç onların günlük psikolojisini derin biçimde sakinleştirir." Richard Nisbett, The Geography of Thought

Tibet Budizminde ölüme hazırlık için özel eğitim ve pratikler geliştirilmiştir. Bu pratikler, Batılı psikolojinin son yıllarda yoğun ilgi gösterdiği 'mindfulness' ve kabul temelli terapilerin doğal öncülleri olarak değerlendirilmektedir.

Kültürel ve Toplumsal Etkiler

Tibetliler — Dünyanın Çatısında Yaşam

Ortalama 4.500 metre yüksekliğindeki Tibet Platosu, yaklaşık altı milyon insana ev sahipliği yapmaktadır. Bu topluluk, tarih boyunca merkezileşmiş devlet yapılarından uzak, manastır merkezli bir sosyal örgütlenme geliştirmiştir.

- Bireysel başarı değil, topluluk refahı temel değer olarak benimsenmiştir
- Manastırlar hem eğitim hem yönetim merkezi işlevi görmektedir
- Doğa ile uyum (yak yetiştirme, arpa tarımı) ekonominin temelini oluşturur
- Dini ritüeller günlük hayata derinden entegre edilmiştir

And Toplulukları — Kolektif Direnç Kültürü

Güney Amerika'nın And dağlarında, özellikle Peru, Bolivya ve Ekvador'da yaklaşık on milyon Kızılderili topluluk 3.000–4.000 metre arasında yaşamaktadır.

- Aymara dilinde geçmiş 'önde', gelecek 'arkada' konumlandırılır — Batı'nın tam tersi bir zaman algısı
- Ayni (karşılıklı yardımlaşma) sistemi ekonomik ilişkilerin merkezindedir
- Pachamama (Toprak Ana) inancı çevre ile kurulan derin bağı simgeler

- Kola yaprağı çiğneme geleneği hem sosyal hem fizyolojik bir irtifa adaptasyonudur
Himalaya Toplulukları — Sherpa ve Nepal Dağlıları
Sherpalar; yüksek irtifaya olağanüstü fizyolojik ve psikolojik adaptasyonlarıyla bilinir. Everest tırmanışlarında vazgeçilmez rehberler olan Sherpalar, risk yönetimi ve kolektif karar alma konusunda özgün bir kültürel zekâ geliştirmiştir.

- Tehlike karşısında bireysel cesaret değil, takım dayanışması ön plana çıkar
- Puja törenleri (dağa dua etme) her tırmanış öncesi yapılır — psikolojik hazırlık ritüeli
- Başarı bireysel değil, köyün ortak gururu olarak algılanır

Modern Dünyaya Yansımaları

Yüksek irtifa topluluklarının geliştirdiği psikolojik ve kültürel adaptasyonlar, günümüz bilim dünyasının ve popüler psikolojinin yoğun ilgisini çekmektedir.

- Mindfulness hareketi büyük ölçüde Tibet Budizmi'nden beslenmiştir
- Pozitif psikoloji araştırmacıları kolektivizm ve anlam arayışı için irtifa topluluklarını model almaktadır
- Spor psikolojisi stres yönetimi tekniklerini Sherpa kültüründen ödünç almaktadır
- İklim değişikliğiyle birlikte bu toplulukların kadim bilgisi, çevre uyumu açısından yeniden değer kazanmaktadır

Sonuç

İrtifa yalnızca bir rakam değildir. O rakamın arkasında; binlerce yıl içinde şekillenmiş düşünce biçimleri, anlam arayışları, topluluk değerleri ve felsefi perspektifler yatmaktadır. Yüksek irtifada yaşayan insan toplulukları, coğrafyanın insan zihnini ne denli köklü biçimde biçimlendirebildiğinin en çarpıcı kanıtlarını sunmaktadır.

Bu bulgular bize şunu hatırlatmaktadır: insanı anlamak için yalnızca bireyi değil, onun içinde yaşadığı coğrafyayı da anlamak gerekmektedir. Coğrafya kadar değildir; ancak kültürün, psikolojinin ve kimliğin en derin kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

"İnsanlar coğrafyalarını yaparlar, coğrafyalar da insanları." — Tim Marshall, Prisoners of Geography

Kaynakça ve İleri Okuma

- Nisbett, R. (2003). The Geography of Thought. Free Press.
- Marshall, T. (2015). Prisoners of Geography. Scribner.
- Krakauer, J. (1997). Into Thin Air. Villard Books.
- Beall, C.M. (2007). 'Two routes to functional adaptation: Tibetan and Andean high-altitude natives'. PNAS.
- Google Scholar: 'high altitude psychology culture' — akademik makaleler için
- National Geographic: Tibet, Himalayas ve And toplulukları belgeselleri
- PubMed: EPAS1 gen araştırmaları ve irtifa adaptasyonu çalışmaları

Resim 1 <https://www.kitap-yurdu.com/kitap/yuksek-irtifa/410239.html> 23.06.2026

Resim 2 <https://www.havayolu101.com/> 23.06.2026

Resim 3 <https://www.savunmatr.com/> 23.06.2026

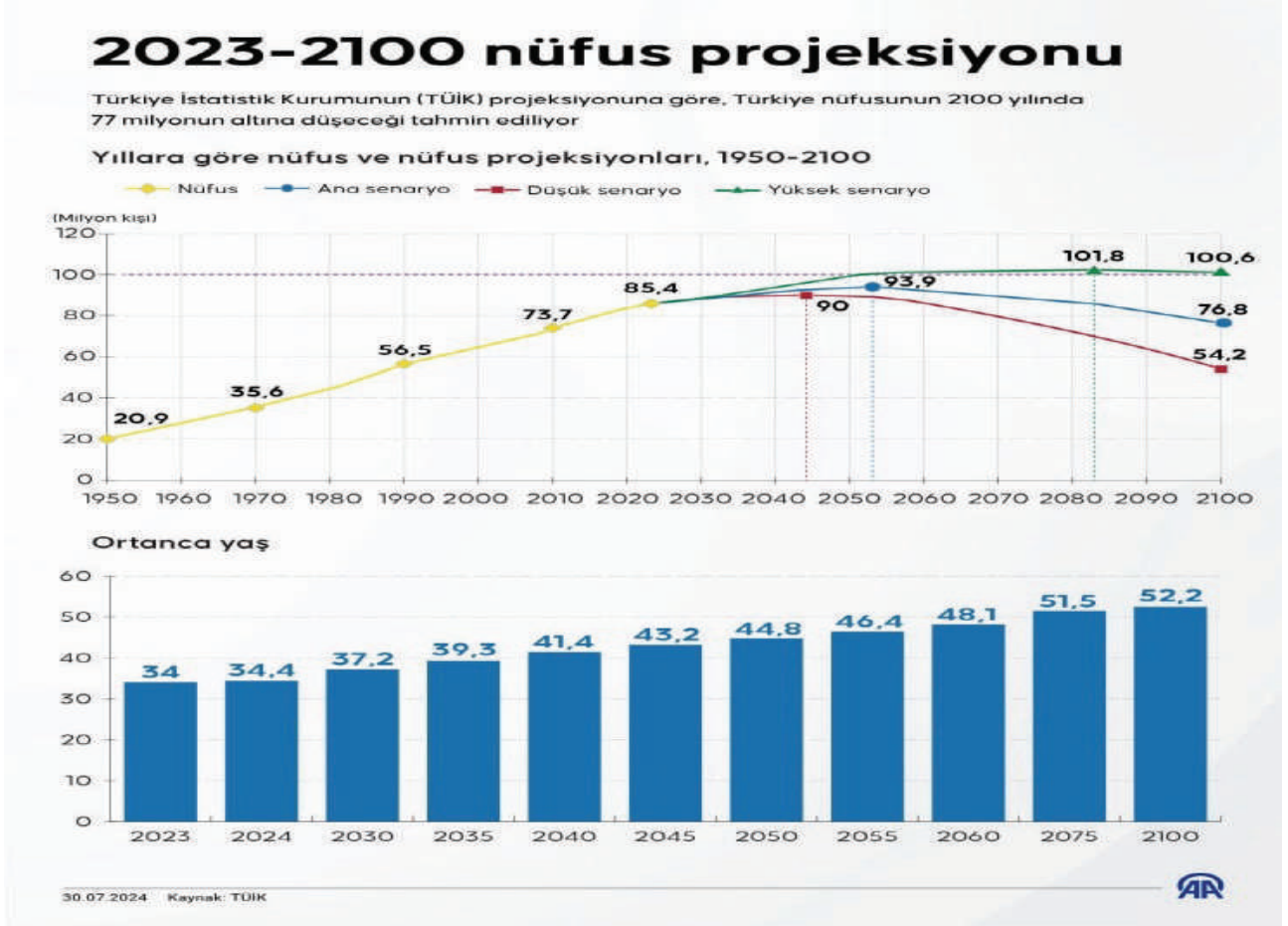
Resim 4 <https://www.ulkumenrodoplu.com/> 22.06.2026

Resim 5 <https://dogayakacis.com/> 22.06.2026

Resim 6 <https://www.savunmatr.com/> 23.06.2026

Türkiye'nin Geleceğini Şekillendiren Nüfus

Mehmet Kaan Hıdır

Türkiye'nin önümüzdeki 50 yıldaki nüfus artışının dünyaya etkisini değerlendirirken önce önemli bir noktayı belirtmek gerekir: Mevcut demografik projeksiyonlar Türkiye'nin hızlı bir nüfus artışı yaşayacağını değil, nüfusunun bir süre daha sınırlı şekilde artıp ardından durağanlaşabileceğini veya gerileyebileceğini göstermektedir. Doğurganlık oranı son yıllarda yenilenme seviyesinin altına düşmüştür.

Bu nedenle "Türkiye'nin 50 yıldaki nüfus artışı" yerine "Türkiye'nin gelecekteki nüfus yapısının değişimi" üzerinden düşünmek daha gerçekçi olur.

Dünya ekonomisine etkileri

Eğer Türkiye nüfusunu yaklaşık mevcut seviyelerde koruyabilir veya sınırlı artış sağlayabilirse:

- Avrupa'nın yaşlanan nüfusuna karşı genç iş gücü kaynağı olmaya devam edebilir.

- Üretim, lojistik ve teknoloji alanlarında bölgesel bir merkez haline gelebilir.

- Avrupa, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya arasındaki ticaret ağlarında daha önemli bir rol oynayabilir.

Ancak nüfus yaşlanır ve çalışma çağındaki nüfus azalırsa:

- Ekonomik büyüme yavaşlayabilir.
- Emeklilik ve sağlık harcamaları artabilir.
- Küresel ekonomik etkisi beklenenden daha sınırlı kalabilir.

Göç hareketlerine etkileri

Türkiye zaten üç kıtanın kesişim noktasında bulunuyor.

TÜRKİYE'DE "AİLE VE NÜFUS ON YILI" 2026-2035 DÖNEMİ BAŞLADI

Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle 2026-2035 yılları "Aile ve Nüfus On Yılı" ilan edildi. Amaç; güçlü aile yapısını korumak, sağlıklı nüfus dinamiklerini sürdürmek ve toplumsal geleceği güçlendirmek.

HEDEF: GÜÇLÜ AİLE, GÜÇLÜ TÜRKİYE

AİLE KURUMU GÜÇLENDİRİLECEK

Aile yapısının korunması ve güçlendirilmesi için kapsamlı politikalar hayata geçirilecek.

EVLİLİK TEŞVİK EDİLECEK

Gençlerin evliliği teşvik, sağlam temeller üzerine evliliklerin kurulması ve evliliklerin sürdürülmesine yönelik destekler artırılabilecek.

ANNEKİ VE BABALIK DESTEKLENECEK

Çok çocuk aileler teşvik edilecek, çocuk sahibi olmayı kolaylaştıran uygulamalar yaygınlaştırılacak.

GENÇLERİN GELİŞİMİ SAĞLANACAK

Gençlerin donanımı bireyler olarak yetiştirilmesi, işgüle yaşam dengesinin güçlendirilmesi hedefleniyor.

KIRSAL NÜFUS KORUNACAK

Kırsal alanlardaki nüfusun korunması, tersine göçün teşvik edilmesi ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi öncelikli hedefler arasında.

ZARARLI AKIMLARA KARŞI KORUMA

Cinsiyetsizleştirme akımları, zararlı alışkanlıklar ve aile yapısını olumsuz etkileyen tüm unsurlara karşı bütüncül politikalar uygulanacak.

HUKUKİ ALTYAPI GÜÇLENDİRİLECEK

Mevcut hukuki düzenlemeler gözden geçirilecek, yeni ihtiyaçlara uygun düzenlemeler gerçekleştirilecek.

VERİ VE ARAŞTIRMA GÜÇLENDİRİLECEK

Aile ve nüfus konusunda veri temelli politikalar geliştirilerek uygulanacak.

HURUNDA KAPASİTE ARTIRILACAK

Kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon geliştirilecek.

AKADEMİK ALTYAPI DESTEKLENECEK

Programlar, araştırmalar ve teşviklerle akademik altyapı geliştirilecek.

ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİ GELİŞTİRİLECEK

Uluslararası alanda diplomasi faaliyetleri ve iş birlikleri artırılacak.

%1'inden daha azını oluşturacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin dünyaya etkisi yalnızca nüfus büyüklüğünden değil; ekonomik verimlilik, teknoloji üretimi, eğitim düzeyi, göç yönetimi ve jeopolitik konumundan kaynaklanacaktır.

Kısacası, önümüzdeki 50 yılda Türkiye'nin dünya üzerindeki etkisini belirleyecek ana unsur nüfusunun ne kadar büyüdüğü değil, sahip olduğu insan kaynağını ne kadar verimli kullanabildiği olacaktır.

Önümüzdeki 50 yılda:

- İklim değişikliği nedeniyle çevre bölgelerden göç alabilir.
- Avrupa'ya giden göç yollarında önemli bir geçiş ülkesi olmaya devam edebilir.
- Nitelikli iş gücü çekebilirse bölgesel bir çekim merkezi haline gelebilir. Bu durum dünya çapındaki göç dengelerini etkileyebilir.

Jeopolitik etkileri

Nüfus büyüklüğü ülkelerin jeopolitik ağırlığını etkileyen faktörlerden biridir.

Türkiye:

- Büyük bir iç pazarını korursa uluslararası şirketler için cazip kalabilir.
- Bölgesel güvenlik ve enerji politikalarında daha etkili olabilir.
- NATO, Avrupa ve Asya arasındaki stratejik konumunu güçlendirebilir.

Enerji ve çevre üzerindeki etkiler

Nüfus ve ekonomik faaliyet arttıkça:

- Enerji talebi yükselir.
- Su kaynakları üzerindeki baskı artabilir.
- Yenilenebilir enerji yatırımlarının önemi büyür.

Türkiye'nin enerji dönüşümündeki başarısı, bölgesel karbon emisyonlarını ve enerji ticaretini de etkileyebilir.

Kültürel etkiler

Yaklaşık 90-100 milyonluk bir nüfusa sahip, ekonomik olarak güçlü bir Türkiye senaryosunda:

- Türkçe konuşan nüfusun küresel ağırlığı artabilir.
- Türk dizileri, müziği ve dijital içerikleri daha geniş kitlelere ulaşabilir.
- Eğitim ve turizm alanlarında uluslararası etkisi büyüyebilir.

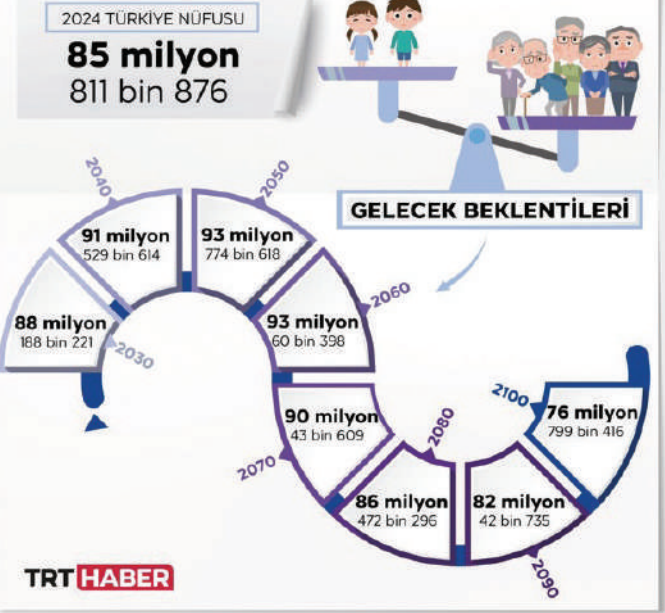
Genel değerlendirme

Dünya nüfusunun 2075 civarında yaklaşık 10 milyara yaklaşması beklenirken,

Türkiye'nin nüfusu muhtemelen dünya toplamının

NÜFUS 77 MİLYONUN ALTINA DÜŞEBİLİR

TÜİK projeksiyonuna göre, Türkiye'de nüfus 2050'li yıllara kadar artacak. Sonrasında nüfusun azalışa geçmesi bekleniyor.

Kaynakça:

<https://veriportali.tuik.gov.tr/>

<https://www.aa.com.tr/>

<https://www.trthaber.com/>

Resim 1 <https://veriportali.tuik.gov.tr/> 22.06.2026

Resim 2 <https://www.aa.com.tr/> 22.06.2026

Resim 3 <https://www.trthaber.com/> 22.06.2026

Algoritmik Tarafsızlık: Yapay Zekâ ve Toplumsal Cinsiyetçi Kalıplar

Esma Dilem SELÇUK - Defne YILMAZ

Giriş

Teknolojinin hızla ilerlemesiyle yapay zekâ, bireyin özel ve profesyonel hayatının vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. İnsan benzeri detaylı yanıtlar veren bu sistemlerin, 21. yüzyıl toplumlarının aşmakta zorlandığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden ne derece uzak kalabildiği önemli bir tartışma konusudur.

Biyolojik cinsiyet insanın doğuştan gelen fizyolojik ve genetik farklılıklarını ifade ederken; toplumsal cinsiyet, sosyal açıdan belirlenmiş davranış, tutum ve rollerin toplum tarafından kadın ve erkeğe atanmasını açıklar (Kalan, 2010, s. 77). Kültürel yapıdaki bu roller nedeniyle erkekler güçlü, bağımsız ve cesur; kadınlar ise ürkek, narin ve içe dönük kalıplarla ilişkilendirilir (Ying ve Xiangcai, 2015; Hepşen, 2010).

Tarihsel süreçte kadının eve ve çocuk bakımına bağlanması, erkeğin ise ekonomik ve sosyal alanda söz hakkı elde etmesi bu eşitsizliği içselleştirmiştir. Günümüzde farkındalık artsa da eşitsizlik; meslek seçimleri, ücret politikaları ve yönetim kademelerinde varlığını sürdürmektedir:

- **Gelir Eşitsizliği:** TEPAV verilerine göre Türkiye’de kadınların ortalama geliri, erkeklerin yalnızca %47’sini oluşturmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı %34 iken erkeklerde bu oran %72,6’dır. Ayrıca kadınlar iş hayatına katılsalar bile ev içi sorumluluk yükleri değişmemektedir.
- **Küresel Endeksler:** 2024 Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine göre Türkiye; ekonomik katılım, eğitim, sağlık ve siyasi yetkilendirme kriterleri genelinde 146 ülke arasında 127. sıradadır.
- **Mesleki Dağılım:** Sağlık Bakanlığı ve üniversite hastanelerindeki uzmanların %65,5’i erkek, %34,5’i kadındır (Kuzuca). Bakım ve şefkat odaklı görülen hemşirelik mesleğinde 2007’deki yasal düzenlemeyle erkeklerin önü açılrsa da sayıları hâlen düşüktür (Kaya vd., 2011).
- **TÜİK Verileri (2017-2021):** Erkek polis sayısı kadınların 16 katı; kadın okul öncesi öğretmenleri sayısı ise erkeklerin 18 katıdır. Yönetici pozisyonlarında erkek egemenliği %81,8 oranındadır; kadınlar çoğunlukla sekreter veya asistan gibi yardımcı rollerdedir. Pilotajda kadın oranı %3,5 gibi çok düşük bir seviyededir. Hakimlik mesleği ise %46 kadın, %54 erkek oranıyla

cinsiyet dengesine en yakın gruptur.

- **Eğitim ve Siyaset:** 2024 YÖK verilerine göre ODTÜ Psikoloji bölümüne %87,1 kadın yerleşirken, Makine Mühendisliği bölümüne %82,9 erkek yerleşmiştir. IPU-UN Women 2023 haritasına göre dünya genelindeki ülkelerin sadece %11,3’ünde devlet başkanı kadındır; ekonomi, savunma ve enerji gibi bakanlıklarda erkek egemenliği sürmektedir.

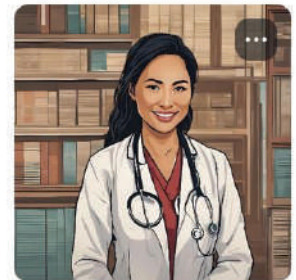
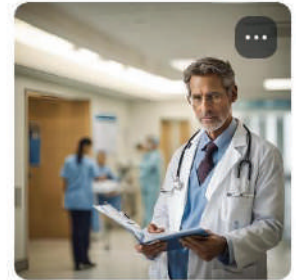
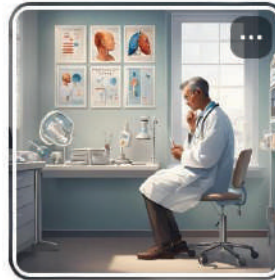
İnsan hayatının merkezine oturan yapay zekâ, kaynağını insanların ürettiği verilerden alır. Dolayısıyla bu teknolojinin insan önyargılarından sıyrılıp sıyılamayacağı kesin değildir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi, literatür taraması ve belge analizi kullanılmıştır. Teknolojinin toplumsal algısını ölçmek için güncel ve yaygın olarak kullanılan üç yapay zekâ tabanlı sohbet robotu seçilmiştir: Canva AI, ChatGPT ve Leonardo AI.

Araştırma iki aşamada yürütülmüştür:

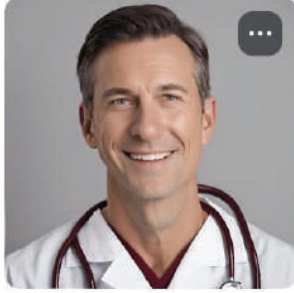
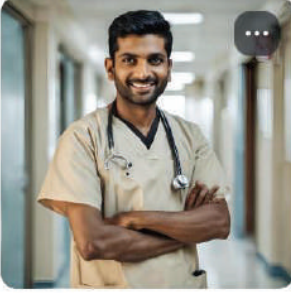
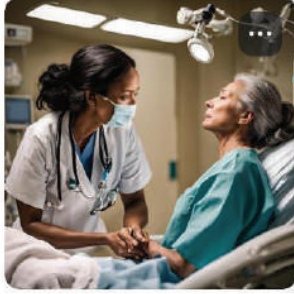
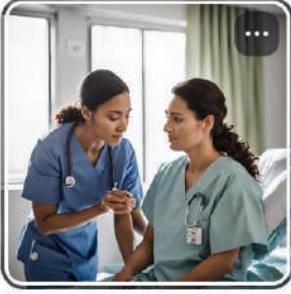
1. **Görsel Analiz Aşaması:** Nötr ve objektif kalabilmek adına robotlara aynı dilde, aynı kalıpta ve Türkçe olarak şu komut verilmiştir: “Türkiye’de/Dünyada günümüzde yüzü görünen/iş başında bir [Meslek Dalı] resmi oluşturur musun?” Toplam 16 meslek kategorisi

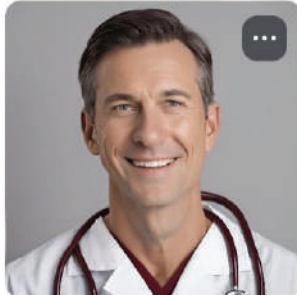
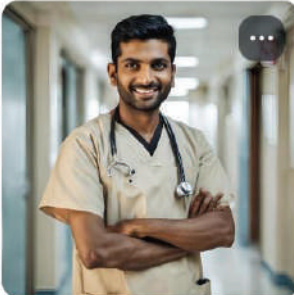
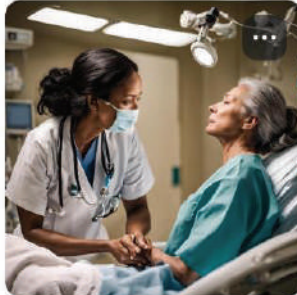
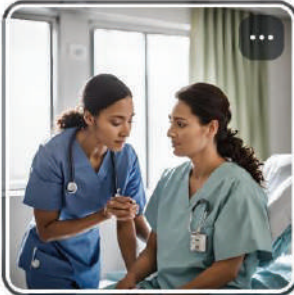
(Doktor, hemşire, okul öncesi öğretmeni, inşaat mühendisi, şoför, CEO, politikacı, aşçı, sporcu, psikolog, evde çalışan görevli, polis, pilot, hâkim, sekreter, bilim insanı) incelenmiştir. Güvenilirlik adına sorular ikiye kez sorulmuş, benzer çıktılar alındığından ilk yanıtlar baz alınmıştır.

2. Metinsel Analiz Aşaması: ChatGPT'ye projenin amacı aktarıldıktan sonra şu soru yöneltilmiştir: "Erkek ve kadınların toplum içinde sorumlulukları ne derecede farklılaşmaktadır?"

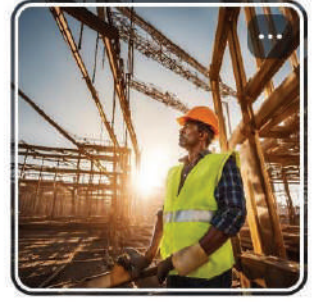
Bulgular:

Doktor: Canva AI %50 oranında (2 erkek, 2 kadın) eşitlikçi bir dağılım sunarken; ChatGPT ve Leonardo AI doktoru sadece erkek olarak resmetmiştir.

Hemşire: Canva AI %50 dengeli görsel üretmiştir. ChatGPT ve Leonardo AI ise hemşireyi yalnızca kadın olarak modellemiştir.

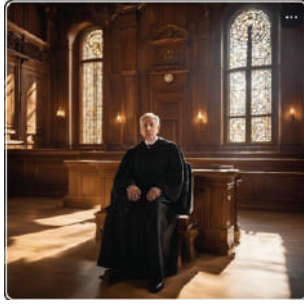
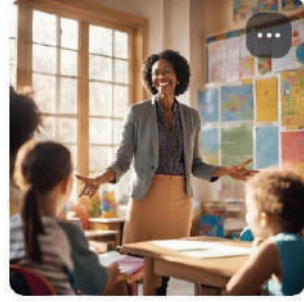
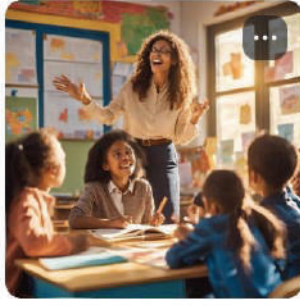
İnşaat Mühendisi / Pilot / Siyasetçi / Bilim İnsanı / Şoför / Aşçı: Canva AI tüm bu mesleklerde %50 kadın ve erkek dengesi gözetirken; ChatGPT ve Leonardo AI bu mesleklerin tamamında yalnızca erkek karakterler üretmiştir.

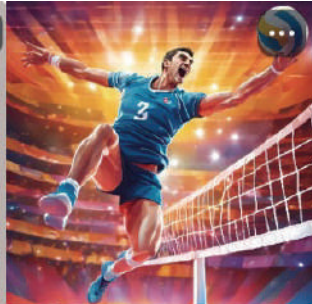
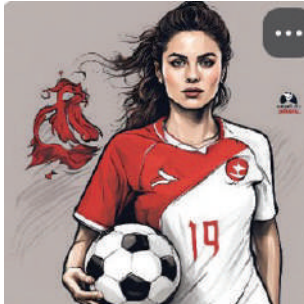
CEO (Şirket Yöneticisi): Canva AI %25 oranında kadın görseli üretirken; ChatGPT ve Leonardo AI yöneticiyi sadece erkek olarak resmetmiştir.

Okul Öncesi Öğretmeni / Sekreter-Asistan: Canva AI %75 kadın, %25 erkek oranıyla toplum algısına yaklaşılmıştır. ChatGPT ve Leonardo AI ise bu rolleri istisnasız tamamen kadın olarak çizmiştir.

Hâkim: Türkiye'de oranlar birbirine çok yakın olmasına rağmen ChatGPT ve Leonardo AI hâkimi yalnızca erkek olarak üretmiştir. Leonardo AI'nın ürettiği 4 gör-selin tümü erkektir.

Sporcular (Futbolcu / Voleybolcu): Canva AI yanı yanı dengeli dağılım sunmuştur. ChatGPT hem futbolcuyu hem voleybolcuyu erkek çizerken; Leonardo AI voleybolcuyu kadın, futbolcuyu erkek olarak resmetmiştir.

Sonuç ve Tartışma:

Araştırma sonucunda, interneti temel veri kaynağı

olarak kullanan ChatGPT ve Leonardo AI'nın (%66'lık çoğunluk), toplumsal cinsiyet kalıplarını aynen ürettiği, hatta hakimlik örneğinde olduğu gibi gerçek istatistiklerden daha katı bir erkek egemen algı sunduğu görülmüştür. ChatGPT'nin kadınla anılan psikologluk ve voleybol gibi alanlarda bile erkek görselleri üretmesi, sistemin mesleki hayatı genel olarak erkeklere yakıştıran bir algıyla hareket ettiğini düşündürmektedir.

Buna karşın bünyesinde farklı yapay zekâ modellerini ve kontrollü veri gruplarını barındıran Canva AI, ev içi görevli (%100 kadın) ve okul öncesi öğretmenliği (%75 kadın) gibi birkaç istisna dışında çok daha eşitlikçi (%50 denge) sonuçlar ortaya koymuştur. Bu durum, veri tabanının yapısının algoritmik tarafsızlık üzerindeki doğrudan etkisini kanıtlamaktadır.

İkinci aşamadaki metinsel analizde ise ChatGPT, konu hakkında bilgilendirildiğinde hem geleneksel hem modern sentez içeren bir yanıt vermiştir. Ancak bağlamın belirsizleştiği veya bilginin yetersiz kaldığı durumlarda yapay zekanın nötr kalma potansiyelinin düştüğü, toplumsal önyargıları ve genellemeleri kendine kılavuz edindiği saptanmıştır. Gerekli algoritmik iyileştirmeler yapılmadığı takdirde yapay zekâ, gelecekte toplumsal cinsiyet uçurumlarını azaltmak yerine daha da derinleştirme riski taşımaktadır.

Öneriler:

Araştırma; Midjourney, Firefly, Murf AI ve Google DeepMind gibi daha fazla güncel yapay zekâ sistemiyle genişletilebilir.

İnceleme alanına hostes, girişimci, sanatçı, manken gibi karışık algılara sahip meslekler ile muhasebeci gibi nötr kabul edilen ya da veri bilimci gibi yeni nesil meslek grupları dahil edilebilir.

Farklı kültür ve dillerdeki veri kaynakları karşılaştırılarak projeye evrensel bir nitelik kazandırılabilir.

Gerçek dünya uygulamalarındaki (dijital asistanlar, müşteri hizmetleri botları) cinsiyet rolleri uzun vadeli gözlemlerle incelenebilir.

Kaynakça:

Akpınarlı, A. C. (2017, Ekim). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet. Uzman Psikolog Aylin Cengiz Akpınarlı.

Aşkun, V. ve Erkoyuncu, M. (2023). Toplumsal cinsiyet algısı ve demografik farklılıkların esenlik üzerindeki karmaşık etkisi: Türkiye örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(3), 834-855.

Bardakçı, Ş. ve Oğlak, S. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi ve Türkiye. Toplumsal Politika Dergisi, 3(1), 73-75.

Bora, A. (2017). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, 175-187.

Çırtlık, B. (2024). Yapay zekada cinsiyet önyargısı. Feminist Asylum, 14-15.

Çifci, B. S. ve Başfıncı, Ç. Ş. (2020). Yapay zekâ konusunun toplumsal cinsiyet kapsamında incelenmesi: mesleklerle yönelik bir araştırma. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(4), 183-188.

Dökmen, Y. Z. (2015). Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar (6.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gökçen, M. ve Büyükgöze-Kavas, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü.

Diziler, Terapistler ve Değişen Ruh Sağlığı Algımız

Asu Zeynep NAMAZCI

Günümüzden yirmi otuz yıl öncesine kadar sinema ve televizyon dünyasında bir "psikiyatr" ya da "psikolog" karakteri gördüğümüzde ne hissedeceğimizi çok iyi bilirdik. Bu karakterler ya ana kahramanı manipüle eden, onun zayıflıklarını kullanan tekinsiz figürlerdi ya da absürt alışkanlıklarıyla hikayeyi komikleştiren karakterlerden ibaretiler. Toplumun kolektif hafızasındaki "delilik" ve "akıl hastanesi" korkusu, beyaz ekrandaki bu mesafeli ve soğuk temsillerle pekişiyordu. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi bahçesi, Düşünen Adam heykeli, bize ordaki kişinin "delirdiğini" anlatmak için yeterliydi. Terapist gitmek, yalnızca "uç durumlarda" başvuru, gizli tutulması gereken ve toplumsal bir damgalamayı (stigmatı) beraberinde getiren bir tabu olarak görülürdü.

nın kendini anlama çabasında bir araç olarak gözler önüne sunuyor.

Ancak milenyum sonrası televizyon yayıncılığı ve ardından gelen dijital platform çağı, bu anlatıyı kökten değiştirdi. Kamera, kliniğin kapısını seyircilere araladı ve insanların iyileşme umudundaki yolculuklarını da anlatmaya başladı. Bugün artık dizilerde sadece teşhis konulan hastaları değil; seans odasındaki o iki koltuğun arasında kurulan kırılgan ve sıkı bağa şahit oluyoruz.

Bu değişim, sadece bir senaryo trendi ya da reyting malzemesi olmakla kalmadı. Medya çalışmaları ve psikiyatri dünyasının ortaklaşa yürüttüğü araştırmalar, ekrandaki bu yeni nesil "terapi" temsillerinin, toplumun ruh sağlığına bakış açısını dramatik bir şekilde dönüştürebildiğini gösteriyor. Bizler ekranda bir karakterin kendi karanlığıyla yüzleşmesini, ağlamasını ve bir profesyonelin rehberliğinde ayağa kalkmasını izlerken, aslında kendi içimizdeki o sessiz, bastırılmış duyguları dakeşfediyoruz. Diziler, toplumsal ön yargıların duvarlarını yıkarak terapist şezlongunu "korkulan bir nesne" olmaktan çıkarıp, modern insa-

Televizyon tarihinde terapist odasının kapısını ardına kadar açan ve oradaki ilişkiyi popüler kültürün merkezine oturtan en büyük milat, hiç şüphesiz The Sopranos (1999) dizisi oldu. Karşımızda duran figür; herkesin korktuğu, yeraltı dünyasının acımasız lideri Tony Soprano'ydu. Ancak bu sert adam, bayılma nöbetleri ve panik ataklar geçiriyor, kurtuluşu ise Dr. Jennifer Melfi adında bir psikiyatristin ofisinde arıyordu.

Bu kurgu, toplumdaki "terapiye sadece zayıf insanlar gider" algısına indirilmiş en büyük darbeydi. En güçlü, en maskülen ve en tehlikeli figür bile kendi bilinçaltının ağırlığı altında ezilebiliyordu. Araştırmalar, The Sopranos'un yayınlandığı dönemde, özellikle erkek nüfus arasında psikolojik destek alma oranlarında ve bu konunun konuşulabilirliğinde gözle görülür bir rahatlama yaşandığını kaydediyor. Dizi, terapisti sihirli bir değneğe sahip bir büyücü olarak değil; sabırlı, sınırları olan ve en önemlisi "karşısındakini yargılamadan dinleyen" bir profesyonel olarak konumlandırmasıyla hem dizi hem hayat gerçekliğini örtüştürmektedir.

Bu ilk ön yargının yıkılmasından ardından gelen ve terapi odasını dizinin ana mekanı haline getiren In Treatment (2008) ise çıtayı biraz daha yukarı taşıdı. Her bölümü sadece bir terapist (Dr. Paul Weston) ve onun bir danışanı arasındaki 25 dakikalık bir seans odasından ibaret olan bu yapım, izleyiciye adeta bir "ayna" tuttu. Dizide ne aksiyon, ne büyük prodüksiyonlar ne de dramatik patlamalar vardı; sadece kelimeler, duraksamalar ve yüzleşmeler vardı.

Medya psikolojisi üzerine yapılan araştırmalar, In Treatment tarzı minimalist ve gerçekçi terapi anlatılarının izleyicide bir tür "deneyimsel öğrenme" yarattığı-

nı gösteriyor. İzleyici, ekrandaki danışanın çocukluk travmalarını, savunma mekanizmalarını veya bastırılmış öfkelerini izlerken, ister istemez şu soruyu soruyor: "Benzer bir durumda ben ne yapardım? Benim savunma mekanizmalarım neler?" Bu sorular bireyin kendine biraz daha yakınlaşmasına ve daha iyi tanımasına olanak sağladı.

Bu süreç, psikolojideki "damgalama" etkisini nötrledi. Normale bakışımız değişti belki de... Terapist gitmek artık akıl sağlığını kaybetmenin bir kanıtı değil; aksine, hayatın getirdiği karmaşayla baş edebilmek için gösterilen entelektüel ve duygusal bir cesaret örneği olarak yeniden tanımlanmasıydı. Diziler sayesinde seans odası, gizemli ve korkutucu bir labirent olmaktan çıkıp, insanın kendine yürürken kullandığı bir koridora dönüşmüştü.

Türkiye'de de durum farklı değildi; ruh sağlığı ve psikolojik destek kavramı, uzun yıllar boyunca "delilik" ya da "şımartılmış burjuva dertleri" parantezine sıkıştırılmıştı. Bu algının duvarlarını en derinden sarsan yapım Kırmızı Oda (2020) oldu. Dizi, seans odasını köşklerden alıp, bu toprakların en uçra köşesindeki insanın acısıyla, travmasıyla ve saklanan sırlarıyla buluşturdu. Köyden gelen kadını, aşiret reisini, "kötü yola düştüğü" için sildiği annesini unutamayan kadını, kendine zarar veren çocuğu aynı odada buluşturdu.

Akademik çevrelerde yapılan medya ve toplum analizleri, Kırmızı Oda'nın Türk toplumunda devasa bir toplumsal katarsis (duygusal boşalım) yarattığını gösteriyor. Ekrandaki karakterler (Melih, Boncuk, Kumru ya da Delikanlı Sadi) aslında bu coğrafyanın kolektif bilinçaltını temsil ediyordu: Aile içi şiddet, bastırılmış yaslar, çocukluk travmaları ve kuşaklararası aktarılan acılar... İzleyici, her cuma akşamı o odada ağlayan karakterlerin gözyaşlarında kendi çocukluğunu, kendi annesini ya da komşusunu gördü.

Dizinin yarattığı en büyük devrim ise "Doktor Hanım" figürü üzerinden oldu. O güne kadar soğuk, mesafeli ve otoriter çizilen psikiyatr imajı, şefkatli, yargılamayan, dinleyen ve en önemlisi "anlayan" bir sığınağa dönüştü. İnsanlar, acılarını anlatabilecekleri ve bunun karşılığında şiddet ya da kınama görmeyecekleri bir alanın var olabileceğini bu diziyle fark ettiler. Nitekim psikolojik danışmanlık merkezleri ve klinik psikologlar, dizinin yayınlandığı dönemde ve sonrasında terapiye başvuru oranlarında, özellikle de daha önce bu dünyaya çok uzak olan muhafazakar veya alt-orta

sosyo-ekonomik gruplardan gelen danışan sayısında patlama yaşandığını belirtiyor.

Kısaca; sinemanın tekinsiz, karanlık kliniklerinden, bugünün şefkatli ve dönüştürücü seans odalarına uzanan bu yolculuk, sadece televizyonun değil, insanlığın da olgunlaşma serüveninde bir parça olmuştu. Diziler, psikolojiyi ve terapiyi ulaşılmaz bir bilim dalı olmaktan çıkıp hayatın tam merkezine, insani bir ihtiyaç olarak konumlandırmıştır.

Elbette medyanın bu dramatik anlatıları bazen reyting uğruna sınırları zorlayıp gerçeklikten uzaklaşsa da, bıraktığı kalıcı miras göz ardı edilemez. Bugün artık biliyoruz ki; o ekrandaki şezlonga ya da kırmızı koltuğa oturan her karakterle birlikte, aslında toplum olarak kendi ruhumuzun derinliklerine doğru iyileştirici bir yolculuğa çıkıyoruz. Ve en önemlisi televizyon, insanlığa sadece vakit geçirmeyi değil, kendini anlamayı ve iyileşmeyi vaat etmesiyle bireye bir çok şey kazandırdı..

Kaynakça:

Giles, D. C. (2002). Parasocial interaction: A review of the literature and a model for future research. *Media Psychology*, 4(3), 279-305.

Hoffner, C. A., & Cohen, E. L. (2018). Mental health stigma and entertainment media: The impact of a television character's disclosure of mental illness. *Journal of Health Communication*, 23(1), 59-67.

Gabbard, G. O., Gabbard, K., & Gabbard, G. (1999). *Psychiatry and the Cinema*. American Psychiatric Publishing.

Yılmaz, M., & Erdoğan, S. (2021). Popüler Kültürde Psikoterapi Temsilleri: "Kırmızı Oda" Dizisi Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Medya ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 115-132.

Türkiye Psikiyatri Derneği (TPD) & Türk Psikologlar Derneği (TPD) Medya ve Ruh Sağlığı Raporları (2020-2022).

<https://www.hbomax.com/shows/sopranos/818c3d9d-1831-48a6-9583-0364a7f98453>

<https://www.yenicaggazetesi.com/kirmizi-oda-dizisine-bomba-transfer-hayranlari-sevincten-deliye-donecek-308313h.htm>

<https://vivamentalhealth.com/therapist-provider-types/>

BİR KÜLTÜR OKUMASI OLARAK NEŞET ERTAŞ

Işıl Neva KÖKSAL

Kültür, toplumların tarihsel süreç içinde deneyimlediği dönüşümlerin en sadık aynasıdır.

Türkiye'nin modernleşme, endüstrileşme ve özellikle kırdan kente göçle şekillenen yakın tarihide bu kültürel değişimin en dinamik laboratuvarlarından birini sunar. Ancak toplumsal yapıdaki bu köklü değişimleri sadece ekonomik veriler veya akademik teoriler üzerinden okumak, halkın bu süreci nasıl deneyimlediğini anlamakta eksik kalacaktır. Sosyoloji, kolektif belleğin izini sürerken bazen en güçlü veriyi bir sanatçının yaşamında ve eserlerinde bulur.

1. Göç, Gurbet ve Mekanın Değişimi

Sosyolojide göç, sadece coğrafi bir yer değiştirme değil; bireyin bildiği kültürden kopup yabancı bir mekânda yeniden var olma, bedenle birlikte ruhun ve de fikirlerin aktarılma mücadelesidir. Neşet Ertaş'ın hayat kronolojisi, Türkiye'nin göç sosyolojisinin ta kendisidir. Kırşehir'in bağrından kopup Ankara ve İstanbul gibi metropollere gelen, ardından işçi göçüyle

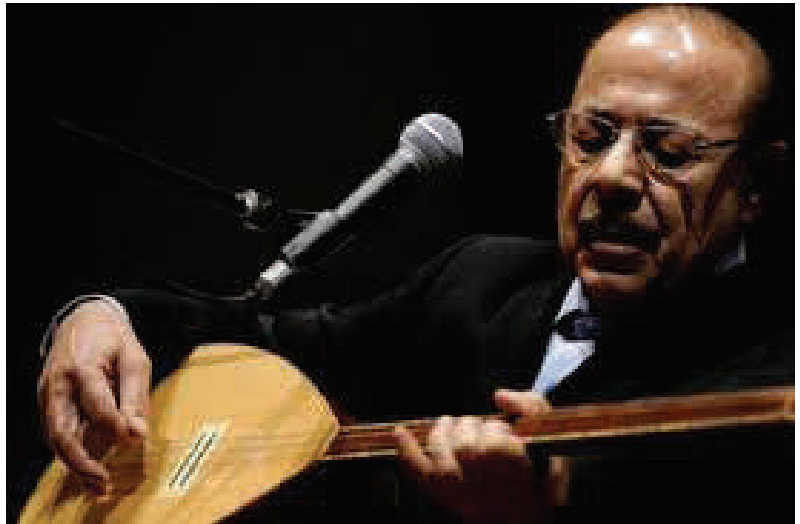
Almanya'ya giden Ertaş'ın türkülerinde "gurbet" kavramı evrilir.

"Gurbet elde bir hal geldi başıma
Ağlama gözlerim mevlam kerimdir
Derman arar iken derde düş oldum
Ağlama gözlerim mevlam kerimdir"

Sosyolojik Okuma: Buradaki "derde düş olmak", bireyin yeni toplumsal yapıya uyum sağlarken yaşadığı anomi (kuralsızlık/yönünü kaybetme) ve yalnızlık durumu gözler önüne serilmiştir. Güvenli köy/kasaba ilişkilerinden çıkan insan, gurbetin tekinsiz dünyasında çaresiz kalmıştır. 1960'lar ve 70'lerde Avru-

pa'ya giden ilk kuşak Türk işçilerinin (Gastarbeiter) ya-

İşte bu noktada Neşet Ertaş, yalnızca kültürü yaşatan bir usta değil, Türkiye'nin sosyo-kültürel dönüşümünü teller ve sözcüklerin ahengine döken "sosyolojik bir özne" olarak karşımıza çıkar. Kırşehir'in köyünden Ankara ve İstanbul'un varoşlarına, oradan da Almanya'nın endüstri kentlerine uzanan yaşam hikayesi ve türküleri; göçün, yabancılaşmanın, sınıf çatışmasının ve değişen toplumsal değerlerin, kısacası tarihsel değişim ve dönüşümünün canlı birer belgesidir. Bu çalışma, Türkiye'deki kültürel değişim süreci Neşet Ertaş'ın eserleri üzerinden okumayı ve toplumsal dönüşümün boz-kırdaki sesinin sosyolojik bir analizini yapmayı amaçlamaktadır.

şadığı hayal kırıklığını, endüstriyel kapitalizmin soğuk yüzünü ve kültürel çatışmayı doğrudan Neşet Ertaş'ın kendi gözünden anlatan şu dördlük oldukça güçlüdür:

"Evvel dikensiz bir gül idin
Şimdi dikenini çok yol oldun Almanya
Gideni geriye döndürmez idin
Nice yiğitleri yuttun Almanya"

Sosyolojik Okuma: Bu dördlük, sosyolojideki "kültür şoku" ve "emek sömürüsü" kavramlarının halk dilindeki karşılıklarını yansıtmaktadır. Başlangıçta ekonomik bir kurtuluş kapısı (dikensiz bir gül) olarak görülen modern Batı endüstrisi, zamanla işçileri tüketen, kimliklerini sarsan ve onları memleketlerine geri dönemeyen hale getiren (nice yiğitleri yuttun) olarak yabancılaştıran bir çarka Dönüştürüldüğüne vurgu yapılmıştır.

2. Sınıfsal Tabakalaşma ve Gariplik

Neşet Ertaş'ın sosyolojideki en özgün katkısı, literatüre "Garip" kavramını sokmasıdır. Sosyoloji teorileri toplumsal sınıfı gelir düzeyine göre tanımlarken, Ertaş bunu toplumsal kabul ve statü üzerinden okur. Kendisinin de ait olduğu Abdal kültürü, tarihsel olarak dışlanmış, yoksul ve çeperde kalmış bir topluluktur. O, albümlerine ve türkülerine "Garip" mahlasını koyarken toplumsal tabakalaşmanın en altındaki insanı temsil eder. Bu temsil etme sürecinde kendi içinde bulunduğu kültür yapısını yansıtmaya çalışarak, deneyim ve gözlemlerini iyi bir şekilde ifade edebilmenin yanı

sıra okuyuculara bu mahlanın aktarımı kolay bir hale getirmiştir.

"Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya fışkı derler ya haşa
Kusurat ararlar pişen aşında
Kusursuz kul olmaz kul kusursuz olmaz"

Sosyolojik Okuma:

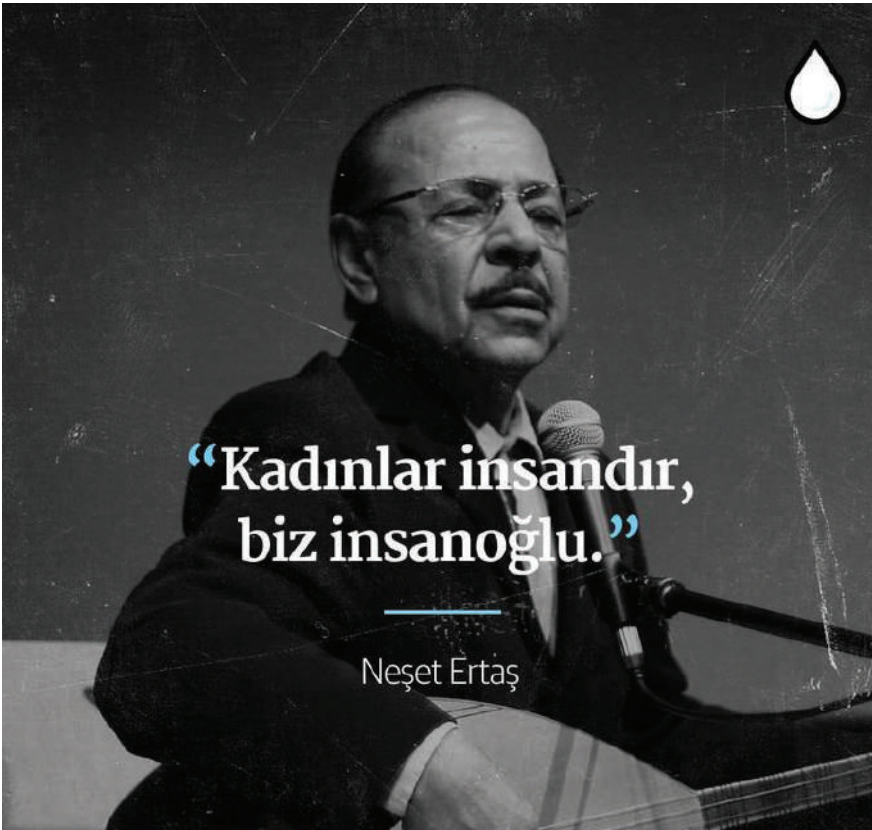
Bu dördlük, sosyolojideki "etiketleme teorisi" ve "sosyal statü" kavramlarının etkileyici bir özetidir. Toplumun bireyin ahlakına veya karakterine değil, sahip olduğu ekonomik güce göre ona değer biçtiğini söyler. Zengin olanın her davranışı yüceltilirken (bey/paşa denirken), yoksul olan ne yaparsa yapsın toplumsal olarak dışlanır, hor görülür (fışkı/haşa denir) ve hatta yaptığı en temel insani şeylerde bile ("pişen aşında") kusur aranır. Böylece, Ertaş, sadece bir kültürün yapısını yansıtmakla kalmamıştır, ayrıca toplumsal sorunlara da değinmiştir.

3. Ataerkil Düzendeki Kadına Bakış

Kültürel değişimin ve toplumsal yapının en kritik göstergelerinden biri kadının konumudur. Kadınların iş hayatına katılımı, ev işlerine yardımı, ev geçiminin sağlanması gibi konular da ileri atılımı, ilk çağdan beri, göçebelikle beraber gelen kültürdeki ana kültür değişim kanıtlarından biri olagelmıştır. Anadolu'nun geleneksel, ataerkil ve feodal yapısında kadın çoğu zaman görünmez bir ögedir. Ancak Neşet Ertaş türkülerini, döneminin ve coğrafyasının çok ötesinde bir toplumsal cinsiyet algısı sunar. O, kadını erkeğin mülkü veya edilgen bir nesne olarak değil, hayatın kurucu öznesi olarak görür. Türk halk kültürüne kazandırdığı "Kadınlar insandır, biz insanoğlu" sözü, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında üretilmiş en güçlü yerli felsefi söylemdir.

"İnsan olan insandan utanır
Türkmen kızı bir can mıdır, canan mıdır?
Ana saygısı olan kadından utanır
Kadınlar insandır, biz insanoğlu."

Bu dizeler, özellikle ilk dördlük, geleneksel Anadolu sosyolojisinde kadını erkeğin ardında, ikincil bir konumda gören genel kabulü tersyüz eder. Ertaş, kadını "mülk" ya da nesne olmaktan

çıkarıp insanlığın kurucu unsuru (Ana) ve asıl "insan" olarak tanımlar; erkeği ise onun bir türevi ("insanoğlu") olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, ataerkil bir yapının egemen olduğu coğrafyada üretilmiş en eren ve en güçlü yerli toplumsal cinsiyet eşitliği vurgularından biridir. Ayrıca, döneme kıyasla ileri görüşçül bir ideal sergilenmiş olur.

Sonuç:

Sonuç olarak, Türkiye'nin geçirdiği köklü kültürel ve sosyoekonomik dönüşüm süreçleri, yalnızca makro düzeydeki ekonomik verilerle ya da akademik teorilerle açıklanamayacak kadar insan odaklı ve derindir. Neşet Ertaş'ın yaşamı ve sanatı üzerine kurulan bu sosyolojik okuma, sözlü kültür öğelerinin bir toplumun kolektif hafızasını ve dönüşüm sancılarını ne denli güçlü taşıyabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Onun bozlaklarında ve türkülerinde yankılanan ses; kır ile kent, geleneksel ile modern, fukara ile zen-

gin arasında sıkışmış Anadolu insanının bizzat kendisidir. Ertaş, göçün getirdiği yabancılaşmayı coğrafi bir mesafeden öte endüstriyel sistemin getirdiği bir yalnızlık olarak tanımlamış, toplumsal tabakalaşmayı "gariplik" kavramıyla insani bir boyuta taşımış ve ataerkil normların hüküm sürdüğü bir coğrafyada kadını yaşamın merkezine koyarak evrensel bir toplumsal cinsiyet vizyonu sunmuştur. "Bozkırın Tezenesi", tellere vururken sadece bir ezgi üretmemiş, Türkiye sosyolojisinin en hararetli dönemlerinin sözlü tarih dokümanterini yaratmıştır. Bugün küreselleşen ve dijitalleşen dünyada bile bu türkülerin hâlâ toplumun her kesiminde karşılık bulması, Ertaş'ın toplumsal gerçekliği yakalamadaki dehasının ve insani merkeze alan evrensel dilinin bir kanıtıdır. Türküler bu toprakların sosyolojik kara kutusu olmaya ve toplumun değişim ritmini tutmaya, varoluşlarından itibaren sürdürdükleri, belki daha hızlı, belki de daha yavaş bir şekilde devam edecektir.

Kaynakça:

Atılğan, İ. (2013). Gönül Dağında Bir Garip: Neşet Ertaş. Ankara: İletişim Yayınları. (Sanatçının

hayat kronolojisi, göç süreci ve "garip" mahlasının biyografik arka planı için).

Dönmez, M. (2015). "Kırdan Kente Göç Sürecinde Sözlü Kültürün Dönüşümü ve Neşet Ertaş

Türküleri". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 18(2), 45-72. (Göç ve gurbet sosyolojisi analizlerini desteklemek için).

Ertaş, N. (2000). Kusursuz Kul Olmaz [Albüm]. Kalan Müzik. (Yazıda doğrudan alıntılanan

"Zengin isen ya bey derler ya paşa", "Gurbet elde bir hal geldi başıma" ve "Cahildim dünyanın rengine kandım" eserlerinin birincil ses kaynağı).

Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2017). Sosyoloji (Çev. M. Özcan). İstanbul: Kırmızı Yayınları. (Giriş

ve sonuç bölümlerinde kullanılan "Kültürel Aktarım", "Toplumsal Tabakalaşma" ve "Kolektif

Bellek" gibi genel sosyolojik kavramların kuramsal çerçevesi için).

Özhan, M. (1996). "Anadolu Abdalları ve Kültürel Kimlik: Sosyolojik Bir Yaklaşım". Türk Folklor

Araştırmaları, 12(4), 112-130. (Sınıfsal tabakalaşma bölümünde bahsettiğimiz Abdal kültürü ve dışlanmışlık/garip fenomeni için).

Şahin, M. (2018). "Türkülerde Toplumsal Cinsiyet Roller ve Neşet Ertaş'ın Kadın Algısı Üzerine

Bir İnceleme". Fe Dergi: Feminist Eleştiri, 10(1), 89-101. (Toplumsal cinsiyet ve "Kadınlar

insandır, biz insanoğlu" felsefesinin analizi için).

<https://www.sultaninstrument.com/blogs/oud-instrument-information/baglame-journey-into-the-history-of-turkish-music?srltid=AfmBOoqzBUNsxv4IGpqPPyJ7pkV4uwt-3T2klAABpqgmAleQuRn2LPYOI>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ne%C5%9Fet_Erta%C5%9F

<https://x.com/orjmehmeteroglu/status/1501116977603133442>

Modern Yaşam ile Klasik Koşullanma İlişkisi

İrem Nil UZMAN

Klasik Koşullanma Nedir?

Klasik koşullanma (veya tepkisel koşullanma), davranışların çevresel bir uyaran ile doğal olarak ortaya çıkan bir uyaran arasındaki ilişki yoluyla edinildiğini öne süren bir öğrenme teorisidir. Klasik koşullanma, doğal uyarımlara verilen doğal bir tepkinin, yapay bir uyarıcı tarafından da uyarılır hale getirilmesini ifade eder. Rus fizyolog İvan Petroviç Pavlov tarafından keşfedildiği için Pavlovyen koşullanma olarak da bilinir. Davranışsal psikolojinin temelini oluşturduğu için genellikle psikoloji tarihindeki en önemli keşiflerden biri olarak kabul edilir.

İvan Petroviç Pavlov Kimdir?

İvan Petroviç Pavlov, klasik koşullanma üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Rus fizyologdur. Fizyoloji ve psikoloji alanındaki çalışmaları ile psikofizyoloji ve deneysel psikoloji alanlarını derinden etkilemiş bir bilim insanıdır. Yaptığı değerli çalışmaları sonucu 1904 yılında fizyoloji ve tıp alanında Nobel Ödülü'nü kazanmıştır.

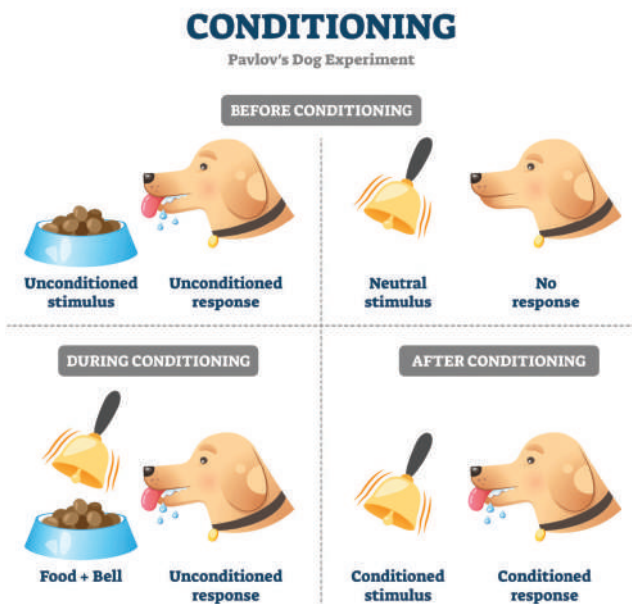
Pavlov'un gerçekleştirdiği, günümüzde "klasik koşullanma" olarak bilinen deneylerinin temelinde psikolojik olayların da deneysel olarak incelenebileceği görüşü vardı. Bu yüzden onun asıl amacı, zihinsel aktiviteleri fizyolojik terimlerle açıklamaktı.

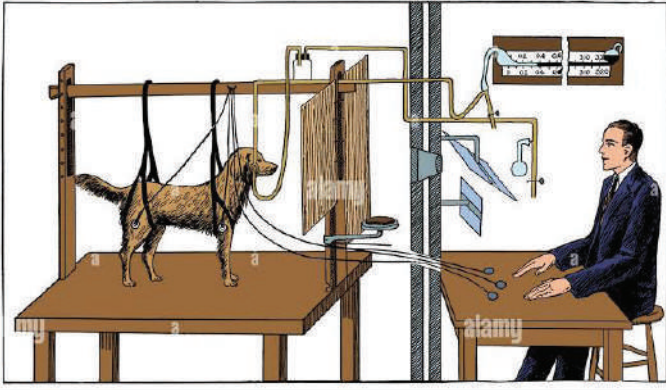
Pavlov'un Klasik Koşullanma Deneyi Nedir?

1890'lı yıllarda Ivan Pavlov, köpeklerin yiyecek gördüklerinde verdikleri salya tepkisini inceliyordu. Deney sırasında salya miktarını tam olarak ölçebilmek için köpeklerin yanaklarına küçük deney tüpleri yerleştirmişti. Ancak araştırma ilerledikçe Pavlov, beklenmedik bir durum fark etti: Köpekler sadece yiyecek geldiğinde değil, yiyeceği getiren asistanın ayak seslerini duyduklarında bile salya salgıliyordu. Bu durumun, yiyecek ile ilişkilendirilen dış uyaranlara karşı geliştirilmiş öğrenilmiş bir tepki olduğunu anlayan Pavlov, buna "psikik salgılar" adını verdi. Bu fenomeni bilimsel bir zemine oturtmak isteyen ünlü bilim insanı, kontrollü bir deney tasarladı. Amacı; zil, metronom, ışık veya dokunma gibi yiyecek ile hiçbir doğal bağı olmayan nötr bir uyarının, köpekte aynı salya tepkisini tetikleyip tetikleyemeyeceğini test etmektir.

Pavlov, bu teorisini kanıtlamak için deneyini adım adım tasarladı. İlk olarak, köpeklerin salya miktarını dış ortamda doğru şekilde ölçebilmek adına özel bir düzenek hazırladı ve hayvanların doğal koşullardaki normal salgı miktarını belirledi. Deneyin ilk aşamasında, yiyecek ile hiçbir bağı olmayan nötr bir uyarın olarak zil sesi kullanıldı. Doğal olarak köpek, henüz etle ilişkilendirmediği bu sese karşı herhangi bir salya tepkisi vermedi. Ardından aç haldeki köpeğe doğrudan et parçaları verildi ve hayvanın biyolojik bir refleks olarak salya salgıladığı görüldü.

Deneyin en kritik basamağında ise zil sesi ve et parçaları aynı anda sunulmaya başlandı. Buradaki temel amaç, köpeğin zihninde zil sesi ile yiyecek arasında güçlü bir bağ kurmaktır. Bu eşleştirme süreci defalarca tekrarlandıktan sonra Pavlov, eti tamamen ortamdan çekti ve köpeğe yalnızca zil sesini dinletti. Önünde yiyecek olmamasına rağmen köpek, tıpkı et verilmiş gibi salya salgılamaya devam ediyordu. Bu çarpıcı sonuçla birlikte Pavlov; köpeğin zil sesini duyduğunda

yiyeceğin geleceğini "öğrendiğini" ve biyolojik bir refleksin deneyimler yoluyla nasıl şartlandırılabilirliğini bilimsel olarak kanıtlamış oldu.

NOMOPHOBIA

Modern Hayatta Fark Edilmeyen Bazı Klasik Koşullanmalar:

- Akıllı Telefon Bildirimleri ve Dijital Şartlanma: Gün içinde telefonumuzdan yükselen bir mesaj veya bildirim sesi, aslında kendi başına anlamsız nötr bir uyarandır. Ancak zamanla bu ses, beynimizde merak, heyecan ve dopamin salgılanması gibi güçlü duygularla eşleşir. Sonuç olarak, tıpkı Pavlov'un zili duyan köpekleri gibi, bildirim sesini işittiğimiz an elimiz gayriihtiyari telefona uzanır ve dijital bir şartlanma döngüsünün içinde buluruz kendimizi.
- Marka Dünyası ve Reklam Stratejileri: Büyük şirketler, klasik koşullanmayı pazarlama dünyasında bir silah olarak kullanır. Ürünlerini (nötr uyarıcı) sevilen ünlü isimler, huzur veren manzaralar veya neşeli müziklerle (doğal olumlu tepki uyaranları) bir araya getirirler. Bu bilinçli eşleştirme sayesinde, tüketici ürünü her gördüğünde markanın hedeflediği o olumlu duyguyu ve satın alma arzusunu otomatik olarak hissederek.
- Kahve Kokusu ve Odaklanma Rutini: Günlük alışkanlıklarımız da bu psikolojik mekanizmayla şekillenir. Sabahları burnumuza gelen taze kahve kokusu ya da bilgisayarın açılış sesi, zamanla zihnimizde "odaklanma ve çalışma" zamanının geldiğini fısılda-

yan güçlü birer koşullu uyarana dönüşür. Beynimiz bu sinyalleri aldığında, henüz işe başlamadan çoktan çalışma moduna girmiştir bile.

- Alışveriş Çılgınlığı ve FOMO Etkisi: Mağazaların indirim dönemlerinde kullandığı özel müzikler, geri sayım sayaçları veya tanıtık kampanya anonsları, tüketiciler üzerinde kusursuz birer uyarıcı görevi görür. Bu sesler ve görseller, bireylerde "fırsatı kaçırma korkusunu" (FOMO) ve acil alışveriş yapma dürtüsünü tetikleyecek şekilde tasarlanmıştır; böylece mantıksal bir ihtiyaçtan ziyade şartlanmış bir refleksle kasaya yöneliriz.

Sonuç:

Sonuç olarak; Pavlov'un 19. yüzyıl sonlarında laboratuvarında gözlemlediği bu biyolojik mekanizma, günümüzün modern dünyasında dijital alışkanlıklardan tüketim kültürüne kadar geniş bir yelpazede karşılık bulmaktadır.

Verilen örneklerle klasik koşullanmanın sadece laboratuvarında kalmış eski bir deney olmadığını; aksine modern dünyada insanların verdiği kararların ve sergilediği davranışların, fark edilmeyecek şekilde yönetildiğini gözler önüne serilir. Klasik koşullanma, insan zihninin çevresel uyaranları anlamlandırma, eşleştirme ve bu doğrultuda otomatik tepkiler geliştirme eğiliminin evrimsel bir sonucudur. Gerek yapay olarak kurgulanan reklam stratejileri gerekse teknolojinin getirdiği anlık bildirim sistemleri, bireyin farkında olmadan belirli şablonlara göre hareket etmesine zemin hazırlar.

Bilimsel ve felsefi altyapısı incelendiğinde klasik koşullanma, bireyin çevreyle olan ilişkisini körü körüne verilen bir refleks olmaktan çıkarır. İnsanın kendi zihinsel süreçlerine dair edindiği bu nesnel farkındalık, onu dışsal manipülasyonlara karşı daha korunaklı hale getirir. Böylece insanlar günümüzün büyük şirketlerinin mühendisleri ve yöneticileri tarafından oluşturulmuş 'uyaranlar' tarafından kontrol edilmez ve bağımsız bir duruş sergileyebilir.

Kaynakça:

- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0van_Pavlov
- <https://evrimagaci.org/klasik-kosullanma-nedir-pavlovun-kopek-deneyleri-psikolojiyi-nasil-degistirdi-7423>
- <https://www.simplypsychology.org/pavlov.html>
- <https://www.lingayasvidyapeeth.edu.in/nomophobia/>
- <https://www.psychologicalscience.org/observer/revisiting-pavlovian-conditioning>

TERS YÜZ FİLMİ VE DUYGU REGÜLASYONU

Yağmur KAVUŞ

Giriş

Yönetmen Pete Docter tarafından Pixar Stüdyoları bünyesinde 2015 yılında hayata geçirilen Amerikan yapımı Ters Yüz (Inside Out) filmi, ilk bakışta bir animasyon olarak görünse de gelişim psikolojisi, bilişsel süreçler ve duygu regülasyonu (duygu yönetimi) konularını derinlemesine ele alan nitelikli bir yapıttır. Film, 11 yaşındaki Riley adlı karakterin, babasının işi nedeniyle San Francisco'ya taşınmasıyla başlayan uyum sürecini ve bu süreçte zihninde meydana gelen değişimleri konu edinir. Riley'nin iç dünyasını ve davranışsal tepkilerini somutlaştırmak adına sinema dilinde beş temel duygu karakterize edilmiştir: Neşe, Öfke, Üzüntü, Korku ve Tiksinti. Bu yapıt, bireyin çevreye adaptasyonunda duyguların üstlendiği kolektif rolü ve zihinsel süreçlerin işleyişini bir kontrol merkezi metaforu üzerinden başarıyla çözümler.

Önemli duygulardan biri olan Neşe, film boyunca pozitif duyguların lideri gibi davranmakta ve Riley'in genel ruh halini yüksek tutmaya çalışmaktadır. Psikolojideki neşenin ise insanların sorunlarla daha etkili bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olduğu ve mutluluğun sosyal bağlantıları güçlendirdiği bilinmektedir.

Riley'in zihninde olan bir diğer duygu olan üzüntü, çoğu zaman üzülüp geri planda kalması gereken bir unsur gibi görülse de, çözüm sürecinde merkezi bir role sahiptir. Gerçekte hayatta olan üzüntü ise empati geliştirme ve sosyal destek arama gibi önemli adaptif işlevlere sahiptir.

Korku ise Riley'i fiziksel tehlikelerden koruma işgüdüsünü temsil eder. Beynin önemli olan bir bölgesiyle bağlı bu duygu, hayatta kalma mekanizmalarını harekete geçirir.

Öfke, adalet ve sınırları koruma ihtiyacını ifade eder. Bu duygu, insanın engellenmelere tepki verme yollarını ve kendini savunmasını organize eder. Tiksinti duygusu, zararlı ya da tehlikeli olabilecek durumlara karşı bir koruma mekanizması olarak devreye girer. Zararlı veya tehlikeli maddelerden uzak durmamızı Ters yüz filminde bu duygular bir ekip olarak karşımıza çıkar. Filmde beş duygu arasından ana duygu olarak neşe seçilmiştir.

Filmde her ne kadar diğer duygular yer alsa da, neşe tüm duyguların yöneticisi konumundadır. Neşe, korkunun etkilerini kontrol edip güvende tutmayı ve tiksintinin etkilerini bedensel ve sosyal yönden koruma görevlerini üstlenmektedir.

Filmin dramatik çatışması, Neşe'nin kendisini tüm duyguların mutlak yöneticisi ve Riley'nin mutluluğunun tek kaynağı olarak görmesiyle başlar. Neşe, Riley'nin sadece optimize edilmiş mutlu anlar yaşaması gerektiğine inanarak diğer duyguları, özellikle de üzüntüyü sistemin dışına itmeye ve bastırmaya çalışır. Bu durum, psikoloji literatüründe "toksik pozitiflik" olarak adlandırılan ve bireyin olumsuz duygularını reddederek sürekli mutlu görünme çabasını sembolize eder.

İnsanlar günlük yaşamda kaygı, keder veya hayır kı-

nklığı gibi istenmeyen duygulardan kaçınmak için farkında olmadan "bastırma" (repression) savunma mekanizmasını kullanırlar. Neşenin üzüntüyü kontrol merkezinden uzaklaştırma çabası, bu psikolojik savunma mekanizmasının sinematik bir tasviridir. Ancak üzüntünün sistemden izole edilmesi Riley'yi daha mutlu kılmak yerine, onun tamamen hissizleşmesine ve depresif bir evreye girmesine yol açar. Gelişimsel açıdan üzüntü; bireyin empati geliştirmesini, sosyal destek aramasını ve kırılganlıklarını paylaşarak çevresiyle daha derin bağlar kurmasını sağlayan adaptif bir işleve sahiptir. Film, olumsuz duyguları yok saymanın kalıcı bir çözüm sunmadığını; aksine sağlıklı bir psikolojik bütünlük için her duygunun varlığının kabul edilmesi ve yaşanması gerektiğini çarpıcı bir şekilde gösterir.

Film akışında görürüz ki neşe, sadece mutlu anlar yaşanması gerektiğini düşünerek sıklıkla diğer duyguların yaşanmasına engel olmaya çalışmakta ve onları bastırmaya çalışmaktadır. Diğer duyguları bastırınca her şeyin yoluna gireceğini düşünmesiyle birlikte neşenin üzüntüyü dışlamaya başladığını görürüz. Üzüntünün dışlanmasıyla ortaya çıkan sorunlar, duygu bütünlüğünün insan için ne kadar önemli ve kritik olduğunu gösterir.

Bu bize insanların başvurduğu savunma mekanizmalarını hatırlatır. İnsanlar genellikle olumsuz duyguları bastırarak asıl hissettikleri duyguları gölgelerler.

Film, olumlu duygular kadar olumsuz duyguların da varlığını kabul etmenin gerekliliğini, bunlardan kaçmanın iyi hissetmeye yetmeyeceğini anlatır.

Ters Yüz filminde bulunan bir diğer unsur ise film, Riley'in zihnindeki hatıra adaları ve uzun süreli bellek gibi kavramlarla psikolojideki birçok bilimsel teoriyi basit ve etkili bir şekilde temsil etmesidir.

Filmde hatıra adaları, Riley'in kişiliğini oluşturan temel özellikleri temsil eder. Bunlar, onun değer sistemini ve davranışlarını şekillendiren merkezlerdir. Psikolojide kendilik şemaları olarak adlandırılan bu yapılar, bireyin kendisi ve dünyayla ilgili algılarını yönlendirir.

Filmde bulunan Uzun Süreli Bellek, hatıraların sınıflandırılması ve çöp kutusuna atılarak unutulma süreci, psikolojide bellek süreçleriyle özdeştir. Hatıraların farklı renklerde depolanması, onların duygusal tonu ile ilişkilidir. Bu da, duyguların hatıra oluşturma üzerindeki etkisini vurgular.

Ters Yüz, aslında insanların iç dünyasını ve büyüme hikayesini anlatan bir filmidir. Bireylere her zaman neşeli ve güçlü kalamayacaklarını, bazen düşmenin, korkmanın ya da içtenlikle ağlamanın da çok normal olduğunu hatırlatır.

Film, üzüntü gibi zor duyguları içimize atmaya çalışmanın bizi nasıl yalnızlaştırıp hissizleştirdiğini çok güzel gösterir. Asıl iyileşmenin ve olgunlaşmanın, içimizdeki tüm duyguları olduğu gibi kabul etmekle başladığını anlatır.

Sonuç olarak Ters Yüz, bireyin büyüme ve olgunlaşma hikayesini duygusal ve bilişsel dinamiklerle ele alan bir başyapıttır. Film, modern toplumun dayattığı "her zaman güçlü ve neşeli olma" mitini kırarak; düşmenin, korkmanın, öfkelenmenin ve en önemlisi içtenlikle ağlamanın insani ve normal olduğunu hatırlatır. Gerçek psikolojik iyi oluş ve olgunlaşma, olumsuz duygulardan kaçmak veya onları bastırmakla değil; içimizdeki tüm duygusal spektrumu kabul etmek ve onların bütünsel dengesini sağlamakla mümkündür.

KAYNAKÇA

- <https://www.cansuvarol.com/blog/inside-out-1-psikolojik-film-analizi>
- <https://www.monapsikoloji.com/film-analizi-ters-yuz-inside-out/>
- <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/49362>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Ters_Y%C3%BCz_2
- <https://time.com/6987825/inside-out-2-neuroscience/>
- <https://duslerdengercege.com/2015/10/31/inside-out/>
- https://pixar.fandom.com/wiki/Memory_Orbs

FELSEFE ZÜMRESİ ETKİNLİKLERİ

DÜNYA FELSEFE GÜNÜ ETKİNLİKLERLE KUTLANDI

TED Ankara Koleji Vakfı Okulları Özel Lisesi'nde 20 Kasım 2025 tarihinde Dünya Felsefe Günü, öğrencilerin yoğun katılımıyla gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerle kutlandı. Bu yılın teması olan "Yapay Zekâ ve Özgür İrade Problemi" çerçevesinde hazırlanan programda öğrenciler, felsefenin güncel yaşamla olan ilişkisini farklı etkinliklerle ele alma fırsatı buldu.

Etkinlik kapsamında filozof canlandırmaları, öğrenci sunumları ve transhümanizm konulu anlatımlar gerçekleştirildi. Programın dikkat çeken bölümlerinden biri ise yapay zekâlar arasında kurgulanan yaratıcı diyalog oldu. Öğrencilerin görüş ve değerlendirmelerini paylaştığı kısa salon röportajlarıyla etkinlik sona erdi.

Felsefenin sorgulayan, eleştirel düşünen ve özgür bireyler yetiştirmedeki önemine dikkat çekilen etkinlik, öğrencilerimizin aktif katılımıyla verimli ve keyifli bir atmosferde gerçekleştirildi.

TED ANKARA KOLEJİ'NDE DÜNYA İNSAN HAKLARI GÜNÜ

Okulumuz lise biriminde, 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü kapsamında öğrencilerde insan hakları konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla çeşitli etkinlikler gerçekleştirildi. Bu kapsamda kurulan "Haklar İstasyonları", öğrencilerimizin yoğun ilgisiyle ziyaret edildi.

Etkinliklerde, tüm insanların doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin önemi vurgulanırken, 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin insan onurunun korunması ve eşit yaşam hakkının güvence altına alınmasındaki rolüne dikkat çekildi.

Öğrenciler, insan haklarına saygının yalnızca devletlerin değil, bireylerin de ortak sorumluluğu olduğunu öğrenme fırsatı buldu. Okulda, toplumda ve dijital dünyada haklara saygı göstermenin daha adil ve barışçıl bir geleceğin temelini oluşturduğu mesajı verildi.

Dünya İnsan Hakları Günü etkinlikleri, öğrencilerimizin aktif katılımı ve farkındalık çalışmalarıyla anlamlı bir şekilde kutlandı.

SOSYAL BİLİMLER GÜNÜ ETKİNLİKLERLE KUTLANDI

1982 Anayasası

80'lerde Rock Müzik Kültürü

80'lerde Türk Edebiyatı

Gladyo, Derin Devlet, Kontrgerilla

80'lerde Kentleşme ve Göç

80'ler Modası ve Ekonomi

Çernobil

Türk Sinemasında Darbenin Etkisi

80'ler Ne İzledi?

80'lerde Futbol

Özal Dönemi ve Özelleştirmeler

80'lerde Fastfood Zincirleri

80'lerde Yaşamak

80 döneminde kadının iş hayatındaki rolü

80 döneminde arabesk kültür

80 döneminde kadının sosyal hayattaki yeri

80 döneminde feminist hareket

80'lerde Kadın'ın Yeri (Aile-Eğitim) Ve İlk Feminist Hareketler

80'lerde Çizgi Filmler ve Toplumsal Hayat

Postmodernizm Hakikatin Parçalanması

M. Foucault Denetim Toplumu –

“ 80'lerdeki Oyunlar”

“80'lerde Makyaj Modası”

“1980'li Yıllarda Yeşilçam Filmlerindeki Toplumsal Cinsiyet Farklılıklarına Bakış”

80'lerde Ne Dinledik?

FELSEFE ZÜMRESİ ETKİNLİKLERİ

DÜNYA ETİK GÜNÜ ETKİNLİĞİ GERÇEKLEŞTİRİLDİ

Okulumuzda Dünya Etik Günü kapsamında düzenlenen etkinlikte, etik değerlerin bireysel ve toplumsal yaşamımızdaki önemi ele alındı. Program kapsamında öğrencimiz tarafından gerçekleştirilen konuşmada; dürüstlük, adalet, vicdan ve sorumluluk kavramlarının günlük yaşamda nasıl anlam kazandığı vurgulandı.

Konuşmada, etik anlayışının yalnızca kurallar bütünü olmadığını; insanların kimsenin görmediği anlarda sergiledikleri davranışlarla şekillendiği ifade edildi. Günümüzde bilgiye erişimin kolaylaştığı ancak doğru ile yanlış ayırt etmenin giderek zorlaştığına dikkat çekilen konuşmada, daha adil ve yaşanabilir bir dünya için vicdanlı bireylerin önemine değinildi.

Etkinliğin en dikkat çekici mesajlarından biri ise "Doğru ve iyi olanı, kolay olduğu için değil; doğru ve iyi olduğu için seçmek" çağrısı oldu. Katılımcılar tarafından ilgiyle dinlenen konuşmanın tam metni aşağıda yer almaktadır.

Bugün Dünya etik günü. Bundan dolayı burada yalnızca "etik" kavramını konuşmak için değil, insan olmanın sorumluluğunu yeniden hatırlamak için bir aradayız. Çünkü etik; yalnızca kurallar bütünü değildir. Etik, kimsenin görmediği anda nasıl davrandığımızdır. Güç elimizdeyken adil kalabilmek, öfkeliyken kırmamayı seçmek, çıkarımız varken vicdanımızı susturmamaktır.

İçinde yaşadığımız çağ, bize her gün daha hızlı olmayı öğretiyor; fakat daha iyi insan olmayı aynı kararlılıkla öğretmiyor. Bilgiye saniyeler içinde ulaşabiliyoruz ama doğruyu yanlıştan ayırmak her geçen gün daha zor hale geliyor. İşte tam da bu yüzden etik, bugün insanlığın en büyük ihtiyaçlarından biridir.

Etik; yalnızca mahkemelerde, meclislerde ya da büyük karar masalarında gerekli değildir. Etik, sınıfta kopya çekmemekte, sosyal medyada bir insanı linç etmemekte, doğaya zarar vermemekte, farklı düşünen birini dinleyebilmekte başlar. Çünkü toplumları değiştiren şey büyük sloganlardan önce küçük vicdanlardır.

Bugün dünyada savaşlar, ayrımcılık, çevre felaketleri ve adaletsizlikler yaşanıyorsa bunun nedeni yalnızca teknolojinin eksikliği değildir; vicdanın geri planda kalmasıdır. İnsanlık artık sadece "Yapabiliyor muyuz?" sorusunu değil, "Yapmalı mıyız?" sorusunu da sormak zorundadır.

Unutmamalıyız ki etik, insanı insan yapan görünmez pusuladır. O pusula kaybolduğunda başarı, anlamını yitirir; güç, tehlikeye dönüşür; özgürlük ise başkalarının hakkını çiğnemeye başlar.

Dünya Etik Günü bize önemli bir gerçeği hatırlatıyor: Daha adil bir dünya, daha vicdanlı bireylerle mümkündür. Ve o değişim, uzak bir gelecekte değil; bugün, burada, her birimizin verdiği küçük kararlarla başlayacaktır.

Belki hepimiz dünyayı tek başımıza değiştiremeyiz. Ama hepimiz, bir insanın hayatında adaletin, merhametin ve dürüstlüğün temsilcisi olabiliriz. Çünkü etik; insanlığın ortak dilidir.

Bu anlamlı günde hepimize düşen görev şudur:

Doğru ve iyi olanı, kolay olduğu için değil; doğru ve iyi olduğu için seçmek. Dünya Etik Günümüz kutlu olsun.

KAYNAKÇA

<https://democracyin africa.org/research-ethics-5-steps-to-protect-and-empower-participants/>

<https://cicicee.com/dunya-felsefe-gunu-unlu-filozoflarin-sozleri/>

<https://thecorecollaborative.com/celebrating-international-human-rights>

Sosyal Bilimler Günü

17 Nisan 2025 tarihinde, Tarih, Coğrafya ve Felsefe zümrelerinin disiplinler arası iş birliğiyle organize edilen 12. Sosyal Bilimler Günleri, bu yıl "1980'lerde Türkiye ve Dünya" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, kendi ilgi alanları doğrultusunda belirledikleri konuları temayla ilişkilendirerek araştırmalar yapmış; ortaya koydukları çalışmalar poster sunumları ve sözlü sunumlar şeklinde Kolej Sokakta sergilenmiştir. Bu etkinlik, öğrencilerin disiplinler arası bakış açısı geliştirmelerini, 1970'ler dönemine dair tarihsel ve kültürel farkındalık kazanmalarını ve araştırma-sunum becerilerini pekiştirmelerini hedeflemiştir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi

5 Mart 2026 tarihinde, 12. sınıf TM ve IB programı kapsamında yürütülen 20. Yüzyıl Türkiye Dersi kazanımlarını desteklemek amacıyla Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ne bir eğitim gezisi düzenlenmiştir. Öğrencilerin, Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir yere sahip olan Ulucanlar Cezaevi'nin işlevini ve tarihsel bağlamını yerinde incelemeleri, Demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü gibi kavramlar üzerine düşünceleri, Geçmişte yaşanan toplumsal ve siyasal olayları derinlemesine anlamaları ve tarihsel empati kurmaları hedeflenmiştir. Müze gezisi boyunca öğrenciler, cezaevinde kalmış önemli siyasi ve edebi şahsiyetlerle ilgili bilgi edinmiş, dönemin atmosferini yansıtan fiziksel mekânları gezerek soyut bilgileri somut deneyimlere dönüştürmüşlerdir.

İmalat-1 Harbiye Müzesi

11 Mart 2026 tarihinde, 11. sınıf öğrencilerinin 20. Yüzyıl Türkiye Dersi kapsamında edindikleri bilgileri tarihsel bir mekânla ilişkilendirerek pekiştirmeleri amacıyla İmalat-1 Harbiye Müzesi'ne bir eğitim gezisi düzenlenmiştir. Makine ve Kimya Endüstrisi AŞ (MKE AŞ) bünyesinde hizmet veren "İmalat-1 Harbiye Müzesi" müzeye dönüştürülmeden önce, Milli Mücadele döneminde cephelere taşınan silah ve mühimmatların üretim merkezi olarak kullanılmaktaydı. Şu an müze olarak kullanılan alanı öğrencilerimiz görme fırsatı buldu. Öğrenciler, Türkiye'nin sanayileşme süreci, askeri üretim faaliyetleri ve Millî Mücadele dönemiyle ilgili temel kavramları yerinde gözlemleme fırsatı bulmuş, tarihi mekân üzerinden geçmişle bağ kurmaya çalışmış; müze içerisinde yer alan belgeler, araç-gereçler ve anlatımlar sayesinde dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısına dair bilgi edinmişlerdir. Etkinlik, öğrencilerin hem bilgi düzeylerini artırmalarını hem de tarihsel bilinç geliştirmelerini desteklemiştir.

İş Bankası Müze Gezisi

8 Ekim 2025 tarihinde, 12. sınıf TITC dersi kapsamında işlenen Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi ve 1923 İzmir İktisat Kongresi konularını yerinde öğrenmeye yönelik olarak Türkiye İş Bankası İktisadi Bağımsızlık Müzesine bir eğitim gezisi düzenlenmiştir. Öğrencilerin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ekonomik yaklaşımları ve kalkınma hedeflerini birinci el kaynaklar, belgeler ve objeler üzerinden incelemeleri, İzmir İktisat Kongresi'nin amaç ve sonuçlarını tarihsel bağlam içinde değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Müze içerisindeki etkileşimli bölümler ve özgün sergiler sayesinde öğrenciler, ekonomi tarihimize dair güçlü bir görsel ve içerik destekli öğrenme süreci yaşamışlardır.

Medeniyet yolunda yürümek ve
başarılı olmak, yaşamak için şarttır.
Bu yol üzerinde duranlar veya bu yol
üzerinde ileriye değil, geriye bakmak
bilgisizliğinde ve gâflerinde bulunanlar,
medeniyetin coşkun seli altında boğulmaya
mahkûmdurlar.

K. Atatürk

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI OKULLARI

Taşpınar Mah. Kolej Cad. No: 5 06830 Gölbaşı/Ankara

Tel: 0 (312) 586 90 00 • Faks: 0 (312) 586 90 37

www.tedankara.k12.tr • e-mail: info@tedankara.k12.tr